ประวัติ
นางนงลักษณ์ แสงจันท์ไทย

นางนงลักษณ์ แสงจันท์ไทย เกิดเมื่อวันอังคารที่ ๔ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๖๖ ตำบลนางเลิ้ง อำเภอบ้อมปราบ (บังจุบันเรียกเขต) กรุงเทพมหานคร ตำบลที่อยู่บังจุบันก่อนถึงแก่กรรมบ้านเลขที่ ๕ หมู่ ๒ ซอยสันติสุข ถ. สุทธิสาร แขวงสามเสนนอก เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร

บิดา มารดา น.ต. อบ สุจริตจันทร์ ร.น. และนาง เจริญศรี สุจริตจันทร์

ปู่ ย่า หลวงคลัง (บุตร สุจริตจันทร์) และนางเล็ก ตา, ยาย นายโอ ไกรฤกษ์ และนางจันทร์
มีพี่น้องคือ

นางเจตนี ทิพยเกษร พี่สาว
นางอุไรวรรณ ปาลวัฒนวิไชย น้องสาว
นางอุรา พูนวิวัฒน์ น้องสาว

นางอร่ามศรี พรหมพิมล น้องสาว

นายอุรัช สุจริตจันทร์ น้องชาย

นางนงลักษณ์ แสงจันท์ไทย จบการศึกษาชั้นมัธยมปีที่ ๖ จากโรงเรียนศึกษานารี วงเวียนเล็ก ธนบุรี

ทำการสมรสกับ พล.ต. คำรน แสงจันท์ไทย (ขณะนั้น ยศ ร.ท.) เมื่อ ๒๘ สิงหาคม ๒๔๘๕

มีบุตร-ธิดาคือ

ร.อ. คำรบ แสงจันท์ไทย (เสียชีวิตในการรบนอกประเทศเมื่อปี ๒๕๑๔)

พ.ต.ท. นเรศ แสงจันท์ไทย

นางรัตนา เสนานิกรม

นางมาลินี แสงจันท์ไทย

ร.อ. นริศ แสงจันท์ไทย

นางนงลักษณ์ แสงจันท์ไทย ได้รู้สึกว่าไม่สบายโดยรับประทานอาหารไม่ใคร่ได้ รับประทานแล้วรู้สึกแน่นจะอาเจียน น้ำหนักเริ่มลดตั้งแต่ต้น ๆ ปี ๒๕๒๖ ได้ไปหาหมอตามคลีนิคหลายครั้ง หมอวินิจฉัยว่าเป็นโรคเกี่ยวกับกระเพาะสั่งยาให้มารับประทานที่บ้านเป็น ๆ หาย ๆ รับประทานอาหารยังไม่ค่อยได้มากรับประทานแค่ข้าวต้มเป็นส่วนมาก น้ำหนักตัวลดลง

ประวัติอาจารย์เสถียร โพธินันทะ

โดย

อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ

ท่านสาธุชนทั้งหลาย

ผมมาทราบอย่างกระทันหัน มาถึงเมื่อก็นี้ว่า ท่านกิตฺติ-วุฑฺโฒ ปรารถนาจะพบ เมื่อนมัสการท่าน ท่านก็บอกโดยบัจจุบันทันด่วนว่าท่านปรารถนาจะให้ผมมาเล่าถึงชีวประวัติของท่านเสถียร โพธินันทะ เรื่องชีวประวัติของเสถียร โพธินันทะนั้นนับว่าน่าอัศจรรย์ ที่ว่าน่าอัศจรรย์นั้นก็เพราะว่าคล้ายกับเป็นผู้ที่ได้ตั้งปณิธานเอาไว้ในอดีตที่จะมาทำประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าตลอดชีวิตของบุคคลผู้นี้ แม้จำเดิมแต่เมื่อเยาวัย ความโน้มเอียงต่าง ๆ ก็เป็นไปในทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น เสถียร โพธินันทะเป็นบุตรชายคนเดียวของ คุณมาลัย โพธินันทะ แต่ว่ามีพี่หญิง ๒ คน ซึ่งได้แต่งงานเป็นผู้งฝ่าไปแล้ว และโดยเหตุที่เป็นบุตรชายคนสุดท้อง จึงได้รับการตามใจ

ทะนุถนอมจากมารดาเป็นพิเศษ เมื่อเยาวัยนั้นได้เข้าเรียนที่โรงเรียนราษฎรเจริญ ข้าง ๆ วัดจักรวรรดิ์ราชาวาส ต่อมามารดาก็ส่งไปเรียนโรงเรียนมัธยมวัดบพิธพิมุข ได้ศึกษาอยู่ในโรงเรียนมัธยมวัดบพิธพิมุขจนกระทั่งสำเร็จชั้นมัธยมปีที่ ๕ ก็ลาออก การลาออกนั้นเพราะไม่ชอบสอบไล่ แล้วก็ต้องการจะเป็นอิสระในการค้นคว้าวิชาความรู้ ในระหว่างที่เป็นเด็กนักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดบพิธพิมุข เงินค่าขนมที่มารดาให้ก็ได้เก็บเอาไว้เป็นส่วนหนึ่ง คือกินส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งไปซื้อหนังสือทางพระพุทธศาสนาบรรดาที่มีพิมพ์ขายในท้องตลาดซึ่งหนังสือพระไตรปิฎกแปล ซึ่งในสมัยนั้นโรงพิมพ์ไทยได้จัดพิมพ์ขึ้น ประวัติศาสตร์ของชาติไทยที่เป็นพระราชพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติมี ๔ ฉบับ ก็ทุ่มเงินไปซื้อหมด ประวัติศาสตร์ของญวน ของพม่า ของจีน อะไรเท่าที่จะมีหาอ่านได้ก็ได้ใช้เงินค่าขนมนี้ไปซื้อ โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ของชาติไทย ก็พยายามสืบสาวราวเรื่องมาโดยการซื้อหนังสือซึ่งชื่อเดอะไทยลุคของหมอบ๊อชซึ่งมีชื่อแปลเป็นภาษาไทย เสถียร โพธินันทะ ก็ไปซื้อเอามา เพราะฉะนั้นแม้จะอายุยังน้อยและเรียนเพียงชั้นมัธยม เพื่อนฝูงชอบมานั่งล้อมพั่งเล่าอะไรต่ออะไร คือแกมีความจำดี

มาก อ่านนวนิยายเรื่องต่าง ๆ แล้วก็เอามาเล่าถ่ายทอดให้เพื่อนฟัง เรื่องจีนบ้าง เรื่องไทยบ้าง เพื่อนก็มานั่งล้อมฟังเป็นกลุ่ม ๆ ไปที่บ้านใคร พวกเด็ก ๆ ก็มาตีวงให้เล่าเรื่อง เช่นผู้ชนะสิบทิศได้ใช้สำนวนเหมือนผู้แต่ง ให้เห็นภาพเห็นอะไร คราวนี้เมื่อจวนจะออกจากโรงเรียน ก็เผอิญตอนนั้นผมยังบวชอยู่ บ้านของเสถียร โพธินันทะอยู่ในตรอกอิสรานุภาพ ก็นับว่าใกล้กับวัดกัญมาตุยาราม เผอิญผมมีลูกศิษย์คนหนึ่งซึ่งอยู่โรงเรียนเดียวกัน เสถียรก็ไปขอให้ลูกศิษย์ผมนี่พามาพบ ขอให้พามารู้จักพระครู และเมื่อวันที่มาพบนั้นเป็นเรื่องน่าแปลก ก็คือว่ามาตั้งปัญหาในพระสูตร ถามอยู่สองสามสูตรคือโปษปาถสูตรในทีฆนิกายเล่ม ๙ กับอัคคัญสูตร ในทีฆนิกายปาติกวรรค ในพระไตรปิฎกเล่ม ๑๑ ตอนนั้นก็อายุประมาณ ๑๖ ปี ๑๗ ย่าง แล้วผมก็เห็นว่าเด็กคนนี้น่าอัศจรรย์มาก มีการค้นคว้ามีความสนใจในพระพุทธศาสนามาก ซึ่งแต่ละวันนั้น คือเช้าถึงเย็นถึง พอเช้ารับประทานอาหารที่บ้านแล้วก็มาที่วัด พอกลางวันกลับไปรับประทานอาหารที่บ้าน บ่ายมา เย็นกลับไปรับประทานอาหารที่บ้าน ค่ำมา เป็นไปอย่างนี้ หนักเข้า รับประทานอาหารที่บ้านแล้วตอนเช้ามาที่วัดก็รับประทานอาหารกลางวันที่วัดด้วย เป็น

ลูกศิษย์วัดไปในตัว แล้วไปไหนซึ่งผมเป็นพระ ไปสวดมนต์ที่ไหน เสถียร โพธินันทะก็ถือพัดตามเป็นลูกศิษย์ไป หรือไปเทศน์ที่ไหนก็ถือคัมภีร์เทศน์ตามไป ตอนนั้นความรู้แกดีมากอยู่แล้ว แต่ว่าภาษาจีนกลางยังพูดไม่ได้ พูดภาษาจีนแต้จิ๋วพูดได้ดีมาก เพราะอยู่ในที่แวดล้อมที่เป็นชาวจีน ตลอดจนบิดาก็มีเชื้อจีน แต่ข้อที่น่าจะกล่าวถึงก็คือมารดาของเสถียร โพธินันทะเป็นผู้ที่มีความสามารถเลี้ยงดูบุตรธิดาคือเมื่อตั้งท้องเสถียร ฯ บิดาก็เดินทางไปต่างประเทศ และก็ไปถึงแก่กรรมในประเทศจีน อาศัยที่มารดาเป็นผู้มีความปกครองดูแลร้านค้าทำให้เป็นที่สงบเย็นใจของลูกจ้าง เป็นที่นับถือของคนทั้งหลาย จึงสามารถตั้งเนื้อตั้งตัว ดูแลบุตรธิดาและให้การศึกษาเป็นอย่างดี แต่ว่าเสถียร โพธินันทะปรารถนาจะศึกษาภาษาไทยเพียงเท่านี้ และในระหว่างที่อายุ ๑๕-๑๖ นั้นก็ได้มีการติดต่อกับชาวจีนที่ตั้งสมาคมพระพุทธศาสนา คือสมาคมที่มีนามว่าพุทธบริษัทไทยจีนประชาในบัจจุบันนี้ ตอนนั้นมีชื่อว่าสมาคมพุทธบริษัทสยามจีนประชา ชื่อในภาษาจีนนั้นใช้คำว่าตงก๊กกุฮะเกรียงซู่เสีย สมาคมที่ค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา จากการคบค้าสมาคมกับผู้ใหญ่ ทำให้เสถียรมีความรู้ในฝ่ายมหายานเป็น

อย่างดียิ่ง ได้ไปอภิปรายในภาษาจีนกับผู้ที่มีความรู้พระพุทธศาสนามหายาน ที่เป็นชาวจีนโดยเฉพาะท่านที่นั่งอยู่ในที่นี้คือ นายแพทย์ต้นม่อเช้งซึ่งท่านก็ได้รู้ประวัติของเสถียร โพธินันทะดี เพราะว่าในตอนนั้นเสถียร โพธินันทะมีความเข้าใจพระพุทธศาสนาด้านเดียว คือด้านมหายาน สวดมนต์ในภาษาจีน มีกี่สูตรสวดได้หมด และก็รู้คำแปลด้วย ซึ่งปรัชญาปารมิตาหฤทัยสูตรที่ภาษาจีนเรียกสั้น ๆ ว่าซุนเซ็งหรืออนุตายุสูตร หรือวัชระโสหตาสูตรก็รู้หมด ซึ่งรู้ตั้งแต่ก่อนที่จะมาติดต่อกับผม ที่นี้เมื่อมาติดต่อแล้ว ผมก็เห็นว่าเด็กผู้นี้เป็นอัจฉริยะ และในขณะนั้นผมมีหน้าที่ที่จะจัดเรื่องลงพิมพ์ในหนังสือวารสารธรรมจักษุ ก็เลยให้หัดเขียนบทความลงในธรรมจักษุ และเมื่อเขียนตั้งแต่เล่มแรกแล้วก็ได้เขียนติดต่อกันต่อมาเป็นเวลาหลายปีทีเดียว ไม่เคยได้หยุดเลย ได้เขียนลงบางเล่ม เป็นการแสดงความสามารถให้ปรากฏ ถ้าจะกล่าวถึงว่าได้สามารถทำงานในทางพระพุทธศาสนาก็เมื่ออายุ ๑๗ ปี เขียนบทความลงในหนังสือตั้งแต่อายุ ๑๘ ปี ได้รับเชิญจากพุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ไปแสดงปาฐกถา ยังนุ่งกางเกงขาสั้นแต่งตัวเป็นยุวชน แสดงปาฐกถา คนแก่คนเฒ่าแปลกใจกันใหญ่

ว่าเด็กนุ่งกางเกงขาสั้นคนนี้ทำไมพูดเก่งนัก เป็นคนมีความจำดีจริง ๆ แล้วมีอะไรตรงกันข้ามกับผมบางประการ คือว่าเสถียร โพธินันทะ เกลียดวิชาคำนวณ ไม่ชอบเลย เรื่องตัวเลข สมมุติว่าไปซื้อของ เอาเงินให้เขา ๒๐ บาท ราคา ๖ บาท แล้วทางร้านค้าควรจะทอนสักเท่าไร ไม่อยากคิด เสียสมองทอนให้เท่าไรก็ใส่กระเป๋าเลย เกลียดคำนวณมาก เพราะฉะนั้นอันนี้ก็เป็นเหตุหนึ่งที่ไม่ชอบจะไปสอบไล่กับใคร อยากจะมาทางพุทธให้มาก ๆ ทีนี้ผมเกลียดประวัติศาสตร์ ไม่ค่อยชอบที่จะจำ รู้สึกว่าเป็นเรื่องไม่อยากจะจำ ไม่อยากจะอ่าน ไม่อยากจะสะสมตำราประวัติศาสตร์ เสถียร โพธินันทะทุ่มเงินสะสมตำราประวัติศาสตร์ เพราะฉะนั้นเราก็ตรงกันข้าม เมื่อตรงกันข้าม เขามีวิธีบังคับผมให้สนใจประวัติศาสตร์ บอกขอให้อยู่เฉย ๆ เท่านั้น เอาหนังสือมาอ่านให้ฟัง ขอให้อยู่เฉย ๆ อ่านประวัติศาสตร์ซึ่งหลวงจีน.....เขียนบันทึกการเดินทางของพระถังซัมจั๋งไปสืบอายุพุทธศาสนาในประเทศจีนซึ่งนายคงเหรียญ สีบุญเรืองแปล ซึ่งผมไม่ได้อ่านเลยตลอดเล่มจนจบ เสถียรอ่านให้ฟังจนจบ บังคับให้ฟัง แล้วทีนี้ยังมีประวัติศาสตร์พม่าตั้งแต่ปฐมกษัตริย์ของพม่า มีชื่ออะไร เรียงลำดับครองราชย์ได้

กี่ปีแล้วมีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นจนกระทั่งเสียกรุง อุตส่าห์มานั่งเล่าให้ฟัง หรือประวัติศาสตร์ของประเทศญวนซึ่งชื่อนั้นจำยาก แสนยากอย่างแสนสาหัส เช่นชื่อของพระสาวก คำที่เปรียบเทียบกัน อย่างว่าโพธิสัตว์ มหาสัตว์ ซึ่งเป็นคำที่นิยมใช้ในภาษาสันสกฤต ตรงกับสำเนียงจีนว่า.....ตรงกับสำเนียงญวนว่..... นี่เสถียรเป็นคนไปเที่ยวจำ ติดต่อกับพระญวนก็ไปสังเกตพระญวนองค์ไหนสวดมนต์เก่ง ทำพิธีกงเต็กเก่ง ของเล่นเมื่อเป็นเด็ก ๆ ชอบวาดการ์ตูน–พระพุทธรูป ชอบเล่นแต่งตัวเป็นพระพระจีน พระญวนอะไรก็แล้วแต่ ที่ทำพิธีกงเต็ก ไปอ้อนวอนขอใส่หมวกมาลา ๕ แฉก จะทำพิธีบ้าง ถ้าพระจีนองค์ไหนสวดมนต์เก่งแล้วก็ทำพิธีมุตระคือท่ามืออย่างในมหายานเขา ทำอย่างนั้น ๆ นี่จำเอามาหมด เพราะฉะนั้นแนวโน้มที่เป็นมาแต่เด็ก ๆ นั้นก็เป็นไปในทางพระพุทธศาสนา เมื่อเป็นเช่นนี้เราก็จะเห็นได้ว่าบุคคลผู้นี้ได้มีพื้นความรู้ทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายาน ถ้าจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็เป็นพื้นฐานของการอ่านหนังสือและก็เที่ยวซักถาม อย่างวัดจักรวรรดิ์นี่เมื่อยังเป็นเด็ก ๆ ก็มาเที่ยวถามเรื่องนั้นเรื่องนี้ รู้จักกับพระองค์นั้นองค์นี้ และเมื่อไปรู้จักกับผมที่วัดกัญมาตุยารามแล้วก็เรียกว่าติดต่อโดยใกล้ชิด อายุ ๒๐ ปีก็

ได้รับเชิญให้เป็นกรรมการที่ปรึกษาของยุวพุทธิกะสมาคม คือ เสถียร โพธินันทะนั้น พอไปติดต่อที่วัดแล้วก็วิ่งเต้นไปติดต่อชวนคนโน้นชวนคนนี้เข้าวัด ตั้งยุวพุทธิกะสมาคมขึ้น ยุวพุทธิกะสมาคมก็เชิญเป็นกรรมการที่ปรึกษา จากการที่เขียนหนังสือ พ.ศ. ๒๔๙๑ อายุ ๒๒ ก็พิมพ์หนังสือเล่มหนึ่งชื่ออาณาจักรมคธในครั้งพุทธกาล และต่อมาก็ออกพิมพ์หนังสือเรื่องอื่น ๆ อีก ต่อมาก็ได้รับเชิญให้เป็นอาจารย์สอนวิชาประวัติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา คือมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่นี้จะย้อนกลับไปถึงในสมัยที่ติดต่อใหม่ ๆ อีกสักครั้งหนึ่ง คือจะให้มองเห็นทั้งสภาพความเป็นเด็กและสภาพความเป็นผู้ใหญ่ที่มาอยู่ในบุคคลเช่นนี้ สภาพความเป็นเด็ก ๆ คือยังกลัวผี เช่นว่าตามผมไปวัดเทพกลับค่ำหน่อยก็เดินผ่านทางหน้าวัด ตอนนั้นอายุ ๑๗ พอถึงโบสถ์ เข้ามากอด มันมืด พอพ้นที่มืดแล้วถามว่าทำไมบอกกลัวผี แต่ว่าความรู้ความสามารถตอนนั้นดี แล้วทีนี้เราคงจะเห็นว่า มีทั้งสภาพความเป็นเด็กและสภาพความเป็นผู้ใหญ่อยู่ในตัวพร้อมกันซึ่งไม่น่าจะถืออะไร และก็ไม่ใช่เป็นข้อบกพร่องอะไรด้วย เป็นเรื่องที่พวกเราแม้เป็นผู้ใหญ่แล้ว บางคนก็ยังกลัว เพราะในสมัยนั้นเมื่อได้มีการติดต่อกับเสถียรนี้ ก็เป็นคนไป

เชื่อมความสมพันธ์ระหว่างพระไทยกับพุทธสมาคมจีน ผมไปแสดงปาฐกถาที่พุทธสมาคมจีน เสถียรก็แปลเป็นภาษาจีน ผมพูดเป็นภาษาไทย แปลจนผมพั่งภาษาจีนออกมากทีเดียว และคุณหมอต้นม่อจึงมาพูดที่ยุวพุทธิกะสมาคม พูดเป็นภาษาจีน เสถียรก็แปลเป็นภาษาไทย ผู้ที่มีความรู้ในประเทศจีน เดินทางมา เสถียรก็แปล และผู้ที่เดินทางมาจากต่างประเทศ ถ้าความรู้ไม่ค่อยดีนัก ล่ามคนสำคัญของเรานี่ก็ช่วยแปลตะล่อมเสียจนดีพั่งแล้วแสดงว่าผู้พูดนี่เก่งมากเหมือนกัน แต่ว่าล่ามของเราตะล่อมคือ อันไหนไม่ชอบ ไม่แปล โดยวิธีการเช่นนี้ ในที่สุดก็ออกโรงแสดงปาฐกถาเอง แต่ตอนนั้นยังไม่รู้ภาษาจีนกลางดีนัก ด้วยความรักพระพุทธศาสนา อยากจะค้นทั้งฝ่ายไทย ฝ่ายจีน และฝ่ายไทยนี่อยากจะรู้เรื่องอะไร ก็ขอให้ผมอ่านภาษาบาลีเพื่อจะจำภาษาบาลีคือไม่ยอมจะจำภาษาไทยอย่างเดียว ท่องภาษาบาลีกำกับด้วย เพราะจะให้มั่นคง เพราะฉะนั้นจะสังเกตเวลาไปแสดงปาฐกถาที่ไหน ถ้าเป็นที่สลักสำคัญก็ร่ายภาษาบาลีให้ผู้พั่งได้พั่งเลยทีเดียว เพราะว่าต้องการให้เป็นหลักฐาน เพราะฉะนั้นในการที่อยากจะรู้ภาษาจีนกลางนั้น ผมได้ทราบจากคุณหมอต้นม่อจึงว่าไปเรียนที่โรงเรียนเผออินอยู่ ๒ ปี ซึ่งตอนนั้น

ผมก็ไม่ทราบว่าไปเรียนที่ไหน แต่มาบอกว่าตอนค่ำไปเรียนภาษาจีน เรียนอยู่ไม่นานเลย มีความรู้ภาษาจีนกลาง อ่านวรรณคดีจีนซึ่งความจริงวรรณคดีนี้เป็นหนังสือที่ยากแสนยาก แต่บุคคลผู้นี้อ่านวรรณคดีได้เข้าใจ และก็ตีความได้ด้วย การไปไต่ถามท่านผู้นั้นผู้นี้ โดยเฉพาะคุณหมอตันม่อจึงนี่มาก ลือไปถึงเมืองจีนคือในไต้หวัน ไต้หวันใช้ภาษาจีนกลางกัน ลือกันว่าเสถียร โพธินันทะ ในภาษาจีนชื่อเม่งเต็กนะครับ เม่งแปลว่าสว่าง แปลว่าแจ่มใส เต็กแปลว่าบัญญา ชื่อก็เหมือนกับสภาพความเป็นจริงว่าบัญญาแจ่มใส บัญญากระจ่างแจ้ง ลือไปถึงเมืองจีนว่ามีบุคคลคนหนึ่งเป็นอุบาสก ชื่อว่าเม่งเต็ก พูดภาษาจีนกลางได้เหมือนคนจากปักกิ่ง พูดได้ชัดเจนมาก เพราะว่าได้สนใจจริง ๆ ในระยะหลังที่สมณะจากประเทศจีนมาหรือจากฮ่องกงมา เสถียร โพธินันทะก็เป็นสื่อกลางที่นำเข้าไปพบพระเถระผู้ใหญ่ของไทย ชีวิตจิตใจของบุคคลผู้นี้คือความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา เคยกล่าวว่าตัวเขานั้นเสียชีวิตไม่เป็นไรหรอก ขอให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองก็พอ แล้วสมมุติว่าใครจะมาทำลายพระพุทธศาสนา ถ้าเขาเสียสละชีวิตแล้วพระพุทธศาสนาไม่ถูกทำลาย เขายินดีที่จะสละ ผมก็เคยเรียน

ท่านกิตฺติวุฑฺโฒ ทางโทรศัพท์บอกว่าบุคคลผู้นี้ชาติพระพุทธ-ศาสนา คือพระพุทธศาสนาเป็นชาติของเขา ถือชาติพระพุทธ-ศาสนา มีความจงรักภักดีอย่างบริสุทธิ์ใจต่อพระพุทธศาสนา และบทความที่เขียนนั้นหนักไปในทางประวัติศาสตร์ มาภายหลังก็เนื่องจากความจำเป็นบังคับ เมื่อเขียนตำราเกี่ยวกับตัวเลขของ พ.ศ. ของ ค.ศ. อะไรที่จะต้องใช้การคำนวณ ก็ถูกความจำเป็นบังคับ มาสนใจวิชาคำนวณเพิ่มขึ้น และเมื่อได้เป็นอาจารย์สอนที่มหามกุฏราชวิทยาลัยแล้ว ก็ได้สร้างตำราขึ้น คำบรรยายประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนานั้น ได้เคยพิมพ์แจกเป็นเล่มขนาดใหญ่และยังมีหนังสือที่แต่งไว้ในธรรมจักษุอีกมากมาย ถ้าจะเรียงเป็นเล่มก็คงจะเป็นเล่มขนาดใหญ่มากและเป็นผู้ที่มีความตั้งใจที่จะทำความดีอย่างที่เดียว เช่นว่าเมื่อเงินเดือนออกมา เดือนละ ๕๐ บาท จะต้องสละไปเพื่อปล่อยปลา ต่อมาเงินเดือนเพิ่มเป็นเดือนละ ๑๐๐ บาท ไปซื้อปลาปล่อยทุกเดือน จนกระทั่งคนเรือจ้างนั้นได้ทราบจากคนใกล้ชิดมาเล่าให้ฟัง คนเรือจ้างที่เคยแจวพาไปปล่อยกลางน้ำเอา ๒ บาท ไม่เอาสตางค์ บอกว่าขอให้ผมออกแรงแจวเรือให้ก็แล้วกัน ก็ได้ปล่อยมาเรื่อยๆ และที่วัดพระเชตุพนซึ่งก็ปรากฏว่ามีโจรผู้ร้ายไปลักตัดพระเศียรพระ-

พุทธรูปในวิหารคต เสถียร โพธินันทะ ก็เดือดร้อน เป็นผู้ที่พยายามวิ่งเต้น ตัวเองมีเงินเหลือจากค่าใช้จ่ายเท่าไรก็สละ ไปจ้างช่างซ่อมให้ดีขึ้น แล้วไปชักชวนเพื่อนฝูงให้ช่วยกันซ่อม คือว่าไม่เพิกเฉย ถ้าไปวัดพระเชตุพนก็มีคนตามเป็นกลุ่มใหญ่ทีเดียว บางทีตั้ง ๑๕๐ คน ไปพังบรรยาย เพราะว่าบรรยายได้ชัดเจนเหมือนอย่างไปรู้ไปเห็นเหตุการณ์มาด้วยตนเอง ไปที่อยุธยา ไปบรรยายเรื่องอยุธยา เจ้าหน้าที่ที่นั่นยอมแพ้ เล่าเหมือนกับเคยเห็นเหตุการณ์หรือเกิดทันสมัยอยุธยา ลำดับได้หมด จำได้หมด คุณงามความดีที่ประกอบไว้นี้ ก็จะเห็นได้ว่าเป็นเรื่องของความบริสุทธิ์ใจและความตั้งใจที่จะทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวมอย่างแท้จริง ไม่เคยอุปสมบท ที่วัดกัญเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒–๒๔๙๔ ก็อุปสมบทนอกพรรษา แต่ว่าเจตนานั้นไม่ใช่อุปสมบทอยู่ตลอดไป เจตนาอุปสมบทเพียงเพื่อให้สมบูรณ์ในฐานะที่เป็นกุลบุตรไทย เพราะฉะนั้นสักสองสามเดือนก็ลาสิกขาออกมา แล้วได้ไปติดต่อกับศูนย์ค้นคว้าพระพุทธศาสนาวัด-สระเกศ พยายามติดต่อกับผู้นั้นผู้นี้ที่มีทุนทรัพย์ให้ไปช่วยสร้างคัมภีร์ที่แปลอะไรต่างๆ ก็ได้แปลคัมภีร์อรรถกถาบ้าง อะไรบ้าง ในสมัยที่สมเด็จพระสังฆราชวัดสระเกศ ยังมีพระชนม์อยู่และก็

ในภายหลังนอกจากบรรยายที่สภาการศึกษามหามกุฏวิทยาลัย ในวันอาทิตย์สอนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ แล้วก็ยังได้ไปติดต่อกับท่านกิตฺติวุฑฺโฒ คือใครก็ตาม ถ้าทำความดีเพื่อประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาแล้ว เสถียร โพธินันทะจะตามถึงเลย มีใครหรืออะไรที่ไหนที่มีข่าวเกี่ยวกับการทำความดีเพื่อพระพุทธศาสนาแล้ว บุคคลผู้นี้จะให้ความร่วมมือและก็เป็นที่น่ายินดี เคยมาเล่าให้ผมฟัง ก็ขอขอบพระคุณท่านกิตฺติวุฑฺโฒไว้ในที่นี้ด้วย ที่ท่านได้มีความเมตตากรุณาแก่เสถียร โพธินันทะเป็นพิเศษ มีอะไรต้องมาเล่าให้ฟังว่าท่านได้ทำประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาอย่างมากมาย เสถียร โพธินันทะก็ไปร่วมมืออย่างนั้นอย่างนี้ ในความเป็นไปส่วนตัว เป็นคนสะอาดมาก และก็ตอนแรกไม่ค่อยเท่าไร ตอนที่ยังอายุน้อย ๆ อยู่ พออายุมาก ๆ เข้าคือไม่อยากจะไปรับประทานอาหารที่ไหน ตกลงต้องกลับมารับประทานอาหารที่บ้าน มีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ที่สุด ไม่ยอมใส่เสื้อนอก ตอนหลัง ตอนแรกที่มีรูปถ่ายนี่ยังมีการใส่เสื้อนอก ต่อมาไม่ได้ใส่เสื้อนอก ใครจะเชิญหรือไม่เชิญไปในงานที่ไหน บอกถ้าไปไม่ใส่เสื้อนอกนะ ก็มีคนรับอาสาไปตัดเสื้อทั้งชุดเลย ตัดก็ไม่ใส่ คือเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ เพราะฉะนั้นถือ

หลักอันนี้มาก็ไปแสดงปาฐกถาที่มหาวิทยาลัยหรือในสังคมใหญ่ ๆ ที่ไหนก็แล้วแต่ ไปอย่างคนธรรมดาสามัญ ใส่เสื้อเชิ้ตตัวหนึ่ง เสื้อฮาวาย ใครจะฟังหรือไม่ฟังก็ตามใจ แต่ก็ปรากฏว่ามีคนฟังมากมายก่ายกอง ถ้าวันไหนเสถียร โพธินันทะจะพูด คนก็ไปรอคอยฟังกัน เพราะว่าพูดเหมือนอย่างรถไฟด่วน คือว่าไม่หยุดตามสถานีต่าง ๆ เลยเข้าใจว่า ปฏิภาณปรีชาจะแล่นเร็วมาก และก็บางทีพอจบปาฐกถาแล้ว คนถามถามไปได้สองสามคำ รู้แล้วว่าจะถามอะไร ตอบแล้ว ยังถามไม่จบ ตอบแล้ว เป็นผู้ที่มีความสามารถถึงขนาดนี้ ที่นี้ผู้มาติดต่อกับทางพระในฝ่ายเถรวาทแล้ว ความรู้ของเสถียรก็เอามาผสมผสานกันระหว่างเถรวาทกับมหายาน คือเดิมนั้นเข้าใจมหายานด้านเดียว เมื่อมาเข้าใจทั้งสองด้านและก็ด้วยการอ่านของเขาอย่างจริงจัง การอ่านนี่เป็นที่น่าแปลกครับ คือตามธรรมดา หนังสือบางเล่มคนอ่านตั้งสองสามเดือน เสถียร โพธินันทะ อ่านสองสามชั่วโมงแล้วเล่าให้ฟังได้ คืออ่านแล้วเก็บหมด ถ้าชอบแล้ว อ่านหลาย ๆ จบแล้วทีหลังไม่ต้องอ่านอีก เล่าได้หมด ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่ามีความพอใจหรือสนใจในเรื่องไหนแล้วต้องให้แตกหักเลย เรียน

โหราศาสตร์อยู่พักหนึ่ง คือเรื่องโหราศาสตร์ก็มาถึงชีวิตเกี่ยวกับพวกนี้ด้วย รู้ตัวเหมือนกันว่าอายุไม่ยืน เสร็จแล้วก็ทิ้ง ไปเรียนไสยศาสตร์ ไปหาอาจารย์ เรียนรู้หมด เสร็จแล้วไปขอคืนวิชา เรียนไสยศาสตร์มาแล้วขอคืนวิชา เอาแต่พุทธศาสตร์ คือเรียนเพื่อจะเอามาประดับความรู้ อยากจะเรียนรู้อะไรต้องรู้แตกหัก ใครถามที่โน่น ถามที่นี่ มีอาจารย์ที่ไหน เข้าหาหมด ไม่มีความท้อแท้หรือขาดความเพียรในการศึกษา พยายาม เพราะฉะนั้นจึงปรากฏว่าเป็นผู้มีความรู้รอบตัวหลายๆ ด้าน เมื่อมานึกถึงว่าบุคคลเช่นนี้ได้เกิดมาเพื่อทำประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา คือมารดานั้นไม่ค่อยทราบหรอกว่าไปทำอะไรบ้าง เช้าก็หายไป ค่ำก็กลับมา และก็แต่งตัวไม่ดีอะไรนัก ไม่ไปยุ่งอะไรกับใคร เข้าใจไม่ออกว่าจะเป็นผู้ได้รับความนิยมยกย่องจากพุทธบริษัทถึงขนาดนี้ ในวันสุดท้ายก่อนที่จะถึงแก่กรรมนั้น ก็ยังไปที่สภาการศึกษา เพื่อจะไปบรรยายวิชาเป็นประจำวันกับพระ ก็บังเอิญวันนั้นไม่ได้สอน ก็ยังไปยืนคุยกับพระ กลับมาก็ไปคุยกับพระที่วัดกัญแล้วก็ไปไหนต่อไหนอีก พอกลับเข้ามานอนที่บ้าน ตอนเช้าเด็กไปเรียกก็ไม่ตื่น เด็กก็มาบอกกับมารดา

มารดาก็เข้าไป ก็เห็นนอนหลับคืออยู่ แต่ว่าตัวแข็งไป มารดาก็ตกใจ ไปตามแพทย์มา แพทย์ก็ว่าสิ้นใจไปเสียแล้ว โรคหัวใจวาย แต่ว่าหน้าตาอิ่มเอิบเหลือเกิน ผมเองมาทราบเมื่อวันเสาร์คือถึงแก่กรรมคืนวันศุกร์ ก็ต้องถือว่าตามแบบราชการถึงแก่กรรมในคืนวันเสาร์ เพราะว่าตั้งแต่ ๒๔ นาฬิกาล่วงแล้วก็ถือว่าเป็นวันเสาร์ ก็คงจะถึงแก่กรรมประมาณ ๑ นาฬิกาวันเสาร์ คือตี ๑ ความจริงวันนั้นผมไม่มีธุระจะไปวัดบวรนิเวศตอนเที่ยงกว่า ๆ ผมมีธุระไปที่วัดบวรนิเวศ พระก็บอก คือมารดาด้วยความตกใจก็หยิบอะไรไม่ถูก ก็ไม่ได้บอกไปทางโทรศัพท์ ผมรู้ที่วัดบวรนิเวศ ผมก็โทรศัพท์มาที่บ้านมารดามารดาจะรีบเผาให้เร็วที่สุด เพราะว่าท่านเป็นผู้เดียว และก็มีญาติพี่น้องมากก็จริง แต่ว่าการที่จะมาดูแลศพตลอดไปเป็นเวลานานนั้นก็เป็นภาระของท่าน พอโทรศัพท์เสร็จก็ไปที่บ้านตอนนั้นเอาศพมาที่นี่แล้ว ก็ไปบอกกับมารดาว่าถ้าอย่างนั้นอยู่เฉย ๆ ก็แล้วกัน ไม่ต้องเป็นภาระอะไรทั้งหมด เพราะว่าในฐานะที่เป็นอาจารย์ในสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัยก็เป็นเจ้าภาพดูแลให้ แล้วก็เนื่องจากเป็นผู้

บรรยายในมหาวิทยาลัยศาสนา ก็มีลูกศิษย์หลายวัด ผมก็เลยขอให้พระที่ท่านสำเร็จการศึกษาอย่างที่วัดนี้ ท่านมหาสอน ขันติโพธิ ศาสนศาสตร์บัณฑิต ท่านก็ได้รับภาระเป็นอย่างดียิ่ง ดูแลในการศพนี้ ท่านมหาสุชิน สำเร็จศาสนศาสตร์บัณฑิต และก็ไปเรียนต่อได้มหาบัณฑิตจากประเทศอินเดีย จากวัดกัญก็มาช่วยอีกองค์หนึ่ง ก็นับว่าท่านทั้งสององค์นี้เป็นผู้มาช่วยและก็ท่านพระครูที่ท่านดูแลฌาปนกิจสถานแห่งนี้ก็มีเมตตากรุณาท่านเจ้าอาวาสวัดนี้ก็มีเมตตากรุณาอย่างยิ่ง ทั้ง ๆ ที่เดิมนั้นว่าจะนำศพมาสวดที่นี่สัก ๓ คืน แล้วก็นำไปสวดต่อที่วัดเทพศิรินทร์ ได้เห็นความเมตตากรุณาของทางวัดนี้ จึงในที่สุดตกลงกันว่าจะสวดตลอดไปที่วัดนี้ มีคนมาจองการสวด ท่านจะเห็นว่าต่อเนื่องกันไปเกือบจะไม่ขาดสาย ตกลงว่าเราจะบีดศพในวันที่ ๑๐ มกราคม เลี้ยงพระตอนกลางวันแล้วก็เชิญศพไปบรรจุที่วัดเทพวันที่ ๑ เมษายนตั้งศพที่เมรุวัดเทพ วันที่ ๒ เมษายน พระราชทานเพลิงศพ การที่มีการพระราชทานเพลิงก็เพราะว่าเสถียร โพธินันทะ ได้รับเชิญให้เป็นกรรมการสำนักวัฒนธรรมทางจิตใจในสมัยที่มีสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้รับพระราชทาน

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย เพราะฉะนั้นก็เป็นผู้มีสิทธิที่จะได้รับการพระราชทานเพลิงศพและเมื่อข่าวการถึงแก่กรรมของเสถียร โพธินันทะ แพร่ไปในที่ต่าง ๆ ก็มีทั้งโทรเลข มีทั้งจดหมาย มีทั้งผู้ที่เดินทางมาจากต่างจังหวัด มาร่วมกันบำเพ็ญกุศล แม้สมเด็จพระสังฆราชก็เสด็จมาทรงเป็นเจ้าภาพการสวดในคืนวันที่ ๑๓ ธันวาคม และก็ทรงรับศพของเสถียร โพธินันทะ ไว้ในพระสังฆราชูปถัมภ์ เพราะได้เห็นคุณงามความดีของบุคคลเช่นนี้ โดยเฉพาะท่านกิตฺติวุฑฺโฒ ท่านอยู่ในต่างจังหวัด พอท่านทราบข่าว ท่านก็รีบเดินทางกลับและมาเยี่ยมศพ เป็นการแสดงเมตตากรุณาอย่างสูงต่อผู้ที่ล่วงลับไป ในฐานะที่เสถียร โพธินันทะ เป็นผู้ที่ได้อยู่ใกล้ชิดคือ เป็นลูกศิษย์รับใช้ ที่ว่าเป็นลูกศิษย์รับใช้คือขอให้ทำงานอะไรก็มาเถิด ไม่ต้องเขียนเอง เสถียร โพธินันทะ รับเป็นเลขานุการให้ถึงขนาดนั้น ด้วยความปรารถนาอย่างเดียวว่าให้เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาแล้วบุคคลผู้นี้ยินดีที่จะกระทำเพื่อประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ผมจึงรู้สึกว่าเมื่อได้เห็นความเมตตากรุณาและความปรารถนาดีของท่านทั้งหลายแล้วก็มีการปลื้มปีติ

ท่านมารดาของเสถียร โพธินันทะ ก็ไม่น็กว่าบุตรของตนจะเป็นผู้ได้รับเกียรติ ได้รับความเมตตากรุณาจากท่านทั้งหลายถึงเพียงนี้ และได้มีบางท่านอุตส่าห์เอาเทปมาเปิดทุก ๆ วัน ตั้งแต่วันที่ ๑๕ ธันวาคม เรื่อยมา คือว่าไปพูดที่ไหน ติดใจก็ไปอัดเทปไว้เรื่อย มีโอกาสก็เก็บเสียงเอาไว้แล้วก็พยายามนำมาเปิด เปิดทุก ๆ วัน นี่เป็นการแสดงน้ำใจที่มีต่อผู้ล่วงลับไป อย่างนี้ผมจึงขอถือโอกาสนี้ขอบพระคุณแทนเสถียร โพธินันทะ ผู้ล่วงลับไปแล้ว ขอบพระคุณแทนมารดาของเสถียร โพธินันทะ ผู้ซึ่งยังมีชีวิตอยู่และมีความปลื้มปีติสำนึกในพระคุณของท่านทั้งหลาย และเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าความดีที่ทุกคนทำไว้นั้นไม่ตาย ความดีนั้นส่งผลดีจริง แม้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ จะไม่มีใครมาชุมนุมมากมายเพื่อให้เกียรติแก่เสถียร โพธินันทะ เหมือนอย่างในสมัยที่ถึงแก่กรรมไปแล้วนี้ แต่ว่าตามที่ประชาชนไปฟังปาฐกถา แต่ละครั้งนับจำนวนหลาย ๆ ร้อยอย่างเนืองแน่นก็เป็นการแสดงว่าเสถียร โพธินันทะ ซึ่งได้เกิดมาดีแล้ว ได้ดำรงชีวิตอยู่อย่างดีที่สุด เป็นคนกล้าบาปนัก พยายามที่จะทำประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาให้เต็มที่นั้น ได้ทำหน้าที่ของเขาสมบูรณ์แล้ว แม้ชีวิตอันสั้นคือเพียงอายุ ๓๘ ปี เสถียร โพธินันทะ เกิดวันที่

๑๘ พฤษภาคม ๒๔๗๒ ถึงแก่กรรมวันที่ ๑๐ ธันวาคมที่แล้วมานี้ ก็นับปีได้ ๓๘ ปี ๓๘ ปีนี้แม้ชีวิตจะต้องจากไปในท่ามกลางความเสียดาย แต่ว่าสิ่งหนึ่งที่เป็นพยานให้ปรากฏก็คือน้ำใจของท่านพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย น้ำใจของพระเถรานุเถระที่สำแดงออกแก่เสถียรผู้ล่วงลับไปนี้คงจะเป็นเครื่องให้กำลังใจแก่บุคคลที่อยู่ข้างหลังว่าผู้ที่ทำความดีนั้นจะไม่ไปเปล่าเลย จะได้รับความนิยมยกย่อง จะได้รับเกียรติอย่างดีที่สุด ผมขอกล่าวประวัติสั้น ๆ เพียงเท่านี้ เพราะว่ากำลังจะรวบรวมเรื่องราวบุคคลผู้นี้ได้ทำคุณงามความดีไว้และก็พิมพ์เป็นเล่มแจกในงานพระราชทานเพลิงศพ และหวังว่าท่านทั้งหลายคงจะได้อ่านรายละเอียดในเล่มนั้น ขอขอบคุณ

การเวียนว่ายตายเกิด

โดย อาจารย์เสถียร โพธินันทะ

ท่านสาธุชนทั้งหลาย

หัวข้อปาฐกถาธรรมวันนี้เป็นการพูดข้อเบ็ดเตล็ดบางสิ่งบางอย่างที่ยังเป็นปัญหาในกลุ่มชาวพุทธมามกะของเรา เรื่องเบ็ดเตล็ดที่เป็นปัญหาที่ชาวพุทธของเรา พูดกันถกเถียงกันอยู่นั้นไม่ใช่มีอยู่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่ความจริงแล้วถ้าจะประมวลเรื่องราวต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยพุทธกาลลงมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ เรื่องราวก็มีมาก เป็นปัญหาที่น่าขบน่าคิดทั้งนั้น เฉพาะในวันนี้จะได้นำเรื่องที่ถกเถียงกันอยู่มาวิจารณ์สักสองเรื่องด้วยกันก่อน

เรื่องแรกก็คือปัญหาเรื่องของ**การเวียนว่ายตายเกิด** เรื่องนี้ไม่ว่าจะไปพูดในที่ใด ถ้ายิ่งไปพูดตามโรงเรียนด้วยแล้วมักจะมีนักเรียนนักศึกษาเอาปัญหานี้มาถาม **ว่าตายแล้วเกิดจริงหรือไม่จริง สวรรค์นรกมีจริงหรือไม่จริง** ถามกัน

อย่างนี้บ่อย และก็เป็นปัญหาที่มีมาก่อนพุทธกาลแล้ว เคยมีคนไปทูลถามพระพุทธองค์ก็เคย แล้วพระพุทธองค์ก็ได้ตอบไปแล้ว แต่ถึงกระนั้นก็ยังเป็นปัญหาต่อเนื่องกันเรื่อยมากระทั่งถึงเดี๋ยวนี้ และเชื่อว่าจะต้องเป็นปัญหาต่อเนื่องกันต่อไปจนกว่ามนุษย์ในโลกนี้จะไม่มี คือถ้าหากว่า ในโลกนี้ยังมีมนุษย์อยู่ ปัญหาเรื่องว่าสงสัยว่าตายแล้วเกิดหรือไม่เกิดมันก็มีอยู่เรื่อยไปละครับ อันนี้ก็น่าจะเป็นประเด็นอันหนึ่งที่เราน่าจะเอามาวิจารณ์กันเกี่ยวกับปัญหาเรื่องนี้ ปัญหาตายแล้วเกิดหรือไม่ ถ้าหากว่าจะพูดตามนัยในพระพุทธศาสนา การตอบปัญหาในพระพุทธศาสนาเรา**พระพุทธเจ้า** ท่านได้เสนอวิธีการที่จะโต้ตอบปัญหานี้ออกเป็น ๔ ประการด้วยกัน คือว่าปัญหาบางอย่างเมื่อมีผู้ตั้งขึ้นแล้ว ผู้ที่จะแก้ปัญหาก็ต้องตอบด้วยวิธียืนกระต่ายขาเดียวปัญหาประเภทนี้เรียกว่า **เอกังส-พยากรณ์** คือการตอบโดยการยืนกระต่ายขาเดียว ปัญหาบางอย่างตอบด้วยวิธีการยืนกระต่ายขาเดียวไม่ได้ จะต้องกล่าวจำแนกตามประเภทตามเหตุการณ์ อย่างนี้เรียกว่า **วิภัชชพยากรณ์** ปัญหาบางอย่างผู้ตั้งปัญหาถามขึ้นแล้ว ผู้ตอบก็ต้องเอาคำถามของเขานี่ยันผู้ถามอย่างนี้ เรียกว่าย้อน

หรือเรียกว่าศอกกลับ ถ้าจะว่าไปแล้วก็เรียกว่าศอกกลับก็ว่าได้ เรียกว่า **ปฏิปุจฉาพยากรณ์** ปัญหาบางอย่างตั้งขึ้นมาถามแล้ว ผู้ถามมีเจตนาที่ไม่ใคร่จะบริสุทธิ์ ผู้ตอบพิจารณาเห็นว่า ตอบไปแล้วไม่เกื้อกูลต่อประโยชน์ทั้งใน อดีต ปัจจุบันและอนาคต ก็เป็นสิทธิที่ผู้ตอบจะยกเลิก ยกปัญหาเสีย ไม่ตอบ อย่างนี้ เรียกว่า **ฐัปปนิยพยากรณ์** เป็นวิธีการตอบปัญหาในพระพุทธศาสนา ๔ ประการ วิธีการตอบปัญหา ๔ ประการนี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงใช้มาตลอดสมัยของพระองค์ในการโต้ตอบกับพวกสมณะพราหมณ์ เดียรถีนิครนถ์ต่าง ๆ ที่เข้ามาลองดีพุทธิปัญญาของพระองค์ หรือผู้ที่เข้ามาตั้งคำถามโดยความเจตนาบริสุทธิ์ ต้องการจะมีความรู้ความสว่างจากพระองค์ก็ต้องอาศัยการพิจารณาของพระองค์ว่าปัญหาเหล่านี้ควรจะตอบด้วยวิธีอะไร ควรที่จะตอบด้วยเอกังสพยากรณ์ก็ตอบด้วยเอกังสพยากรณ์ ควรที่จะตอบด้วยวิภัชชพยากรณ์ก็ตอบด้วยวิภัชชพยากรณ์ ควรที่จะตอบด้วยปฏิปุจฉาพยากรณ์ก็ตอบด้วยปฏิปุจฉาพยากรณ์ แล้วควรที่จะตอบด้วยฐัปปนิยพยากรณ์ก็ตอบด้วยฐัปปนิยพยากรณ์ไปตามเรื่อง

คราวนี้บัญหาเรื่องตายแล้วเกิด ในข้อนี้ถ้าจะเอาวิธีการตอบบัญหา ๔ ประเด็นมาตอบบัญหาตายแล้วเกิดควรจะเอาอะไรมาตอบ ในวิธีการ ๔ ข้อ ก็ต้องดูเหตุการณ์อีกนะครับ ยกตัวอย่างเช่นว่ามีปริพาชกคนหนึ่งเป็นคนถือสัสตทิฏฐิ ถือว่าตายแล้วอัตตาของเขานี่ อัตตาตัวนี้แหละหรือเรียกว่าวิญญาณนี่-แหละ ไปเวียนว่ายตายเกิด อัตตาตัวนี้ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่แปรผัน มั่นคงดุจเสาระเนียด ชื่อว่าวัชชโคตรปริพาชก วัชชโคตรมีทิฏฐิอย่างนี้ เมื่อตั้งบัญหาถามพระพุทธเจ้าว่าพระสมณโคดมตายแล้วเอาอะไรไปเกิด พระพุทธเจ้าไม่ตอบ ไม่ตอบบัญหาข้อนี้แก่วัชชโคตร วัชชโคตรก็เสียใจ ก็ตัดพ้อพระพุทธเจ้าว่าแหม ช่างกระไรเลย เขาเองมีความสงสัยในบัญหาข้อนี้ ผูกใจมานานนักหนาแล้ว นึกว่าได้รับความสว่างในสำนักของพระ-พุทธเจ้า พระพุทธเจ้ากลับไม่ตอบบัญหา เขาตัดพ้อพระพุทธ-เจ้าว่าอย่างนั้น พระพุทธเจ้าก็บอกว่าวัชชโคตร ถ้าหากว่าตถาคตจะตอบบัญหาข้อนี้แก่เธอ เธอเป็นสัสตทิฏฐิอยู่แล้วนะ ถ้าตอบบัญหาข้อนี้แก่เธอเมื่อไหร่ละก็ เธอจะเข้าใจผิด ยิ่งจะเป็นสัสตทิฏฐิยิ่งขึ้นไปอีก เป็นทวีตรีคูณทีเดียวละ เพราะฉะนั้นบัญหาข้อนี้เราจึงไม่ตอบเธอ เพราะอะไรถึงทรงแสดง

อย่างนั้น เพราะว่าโดยความจริงแล้วคนที่ยังมีกิเลสอยู่ ตายแล้วก็ต้องเกิด ถ้าพระองค์ตรัสบอกกับวัชชโคตรบอกว่าคนเราตายแล้วเกิด วัชชโคตรซึ่งกำลังหลงผิดยึดถืออยู่แล้ว ว่าอัตตาของตัวนี่แหละมั่นคงคุจจะเสาระเนียด เป็นผู้ไปเวียนว่ายตายเกิดในชาติภพต่างๆ ก็ยิ่งจะเตลิดเบิดเบิ่งนึกว่าพระพุทธเจ้ามาสนับสนุนทิฏฐิของตัวว่าจริง เมื่อคนเราตายแล้วต้องเกิด สิ่งที่ไปเกิดเป็นตัวนั่นแหละ คือตัวอัตตาที่ข้ากำลังถืออยู่ ณ บัดนี้นี่แหละ พระพุทธเจ้ามาสนับสนุนทิฏฐิของตัวอย่างนี้แหละ พระพุทธเจ้าจึงไม่ตอบวัชชโคตรก่อน เป็นเหตุให้เขาเกิดความสงสัยยิ่งขึ้น เมื่อตัดพ้อเช่นนี้แล้วพระองค์จึงแสดง ปฏิจจสมุปบาท ให้เห็นเป็นการทำลายสัสสตทิฏฐิของวัชชโคตรปริพาชก ถ้าไปตอบอย่างง่ายๆ บอกว่า เออคนเราตายแล้วก็ต้องไปเกิดซิ วิญญาณนี่แหละไปเกิด ตอบง่าย ๆ อย่างนี้ คนที่เป็นสัสตทิฏฐิก็จะหลงผิดเป็นสัสสตทิฏฐิยิ่งขึ้น จึงไม่ทรงตอบในเบื้องแรก แล้วก็แสดง ปฏิจจสมุปบาท ในเบื้องปลายเป็นการทำลายความเข้าใจผิดของวัชชโคตรปริพาชกไปเสีย นี่เป็นตัวอย่างอันหนึ่ง

คราวนี้ถ้าหากว่าสำหรับคนที่เชื่ออยู่แล้วว่ากฎแห่งกรรมมีจริง การเวียนว่ายตายเกิดมีจริง แล้วสิ่งที่ไปเวียนว่ายตาย

เกิดนี่ ไม่ได้ยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวตน เราเขาอะไร แต่ทว่าเป็นสังขารธรรมที่เกิดดับสืบสันตติกันได้ ถ้าคนมีความเชื่อถือเช่นนี้มาตั้งปัญหากับพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าก็ทรงพยากรณ์ไปตามเหตุคือ พยากรณ์ใช้วิธีวิภัชชพยากรณ์ บอกว่าถ้าคนยังมีกิเลสตัณหาอยู่ก็ต้องทำอะไรก็เป็นกรรม เมื่อมีกรรมแล้วก็มีวิบาก ชีวิตยังสั้นอยู่ในชาติหนึ่งภพหนึ่ง ไม่สามารถจะชดเชยวิบากในชาติหนึ่งภพหนึ่งได้ มันก็ต้องไปยกยอดในชาติหน้าไปรับวิบากในชาติใหม่ภพใหม่ต่อไป อย่างนี้ก็ทรงตอบ อย่างเช่นมีอุบาสก อุบาสิกาหรือว่าชาวพุทธในพระศาสนาที่มีความเข้าใจในเรื่องกฎของกรรมดีพอแล้วตั้งปัญหาถามพระองค์ พระองค์ก็แสดงโดยวิภัชชพยากรณ์หรือแม้ไม่ต้องตั้งปัญหาพระองค์ก็แสดงอยู่แล้ว เช่นว่าแสดงกับพระอานนท์เถรเจ้า พยากรณ์คติพจน์ของบรรดาอุบาสก อุบาสิกาในนาสันทคามว่าอุบาสกชื่อนั้นมรณะไปแล้วกำลังเสวยอยู่ในสวรรค์ชั้นนั้น ๆ ตามทิฏฐานุคติอันชอบของผู้นั้น ทรงพยากรณ์ทิฏฐิอยู่แล้ว ทรงพยากรณ์คติของผู้ล่วงลับไปแล้วให้กับพระอานนท์เถระเจ้าฟังแล้วก็ตรัสบอกว่าดูก่อนอานนท์ ที่ตถาคตพยากรณ์คติสัมปราย

ภพของอุบาสกชื่อนั้น อุบาสิกาชื่อนั้น ณ ตำบลบ้านนั้น ๆ เพราะเหตุไร ก็เพื่อว่าจะเป็นเครื่องพยุงใจให้แก่ปัจฉิมาชนตาชน คือชนที่เกิดภายหลัง ได้มีความกระปรี้กระเปร่า มีกำลังใจในการประกอบกุศลกรรม มีกำลังใจในการทำความดี เพราะมีข้อยืนยันว่าเมื่อทำกรรมดีอย่างนี้แล้ว ตายไปแล้วก็ได้เสวยผลกรรมดีในคติสัมปรายภพนั้น ๆ ทรงแสดงอย่างนี้ คนที่ไม่เข้าใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวตะวันตกที่แรกเริ่มศึกษาพุทธศาสนาใหม่ ๆ พอรู้ว่าพระพุทธเจ้าปฏิเสธเรื่องโซล คือวิญญาณหรือตัวอาตมัน ภาษาฝรั่งเรียกกันว่าโซลก็นึกว่าพุทธศาสนานี้ไม่ได้สอนเรื่องเวียนว่ายตายเกิด เรื่องเวียนว่ายตายเกิดเป็นเรื่องไร้สาระ หรือแม้แต่นักปราชญ์บางท่านในเมืองไทยเราเวลาแสดงปาฐกถาก็ยังโจมตีว่าการพูดเรื่อง เวียนว่ายตายเกิดนี้เป็นเรื่องนอกคอก นอกบาลี ที่ไหนพระพุทธเจ้าจะมาสนใจเรื่องนี้ ควรจะพูดแต่เรื่องทางพ้นทุกข์ลัดนิ้วมือเดียว ทำอย่างไรถึงจะพ้นทุกข์ดีกว่า พูดเรื่องพุทธภาวะในจิตเดิมแท้นี่ดีกว่า จะได้พ้นทุกข์ไปไว ๆ ตรัสรู้เร็ว ๆ ดีกว่าจะไปมัวแต่พูดเรื่องเนิ่นช้า เรื่องเวียนว่ายตายเกิด เรื่องวัฏฏะสงสาร เป็นเรื่องทำให้คนเนิ่นช้า ไปพูดเรื่องนี้ทำไม ปฏิจจสมุปบาทว่าที่

จริงแล้วก็มีขณะ บัจจุบันขณะเดียว นี่มติของบางท่านนะ แต่ไม่ใช่ทั่วไปหรอก บางท่านว่าปฏิจจสมุปบาทอยู่ในขณะจิต บัจจุบันขณะเดียวอย่างนี้ โดยปฏิเสธอดีตอัทธา อนาคตอัทธา ปฏิเสธหมด ว่าเรื่องการแบ่งปฏิจจสมุปบาทเป็นเรื่องอดีต บัจจุบัน อนาคต เป็นมติของพระอรรถกถาจารย์ ที่ไหนจะมีในบาลีพุทธพจน์ ปฏิเสธอย่างนี้ก็มีอยู่ ซึ่งถ้าหากว่าจะพิจารณาแล้วจะเห็นว่าธรรมะในพุทธศาสนานี้ไม่ใช่จะเกณฑ์คนทุกคนให้เป็นพระอรหันต์ในพริบตาเดียวหมด ถ้าไปถืออย่างนั้นละก็เอ่ยคำอะไรจะไปนิพพานกันร่ำไปอย่างนี้น่ากลัวพุทธศาสนาจะไม่ได้แพร่หลายยั่งยืนถึงทุกวันนี้เป็นแน่ แต่เพราะว่าธรรมะในพุทธศาสนามีหลายชั้น หลายวิธีการเหมือนกับอัธยาศัยของสัตว์ตั้งแต่โง่กระทั่งถึงคนฉลาด เพราะฉะนั้นพุทธศาสนาจึงเป็นสาธารณะประโยชน์แก่ผู้ที่น้อมนำไปปฏิบัติได้ทุกชั้นทุกวัย ไม่ใช่จะเกณฑ์คนให้เป็นพระอรหันต์กันหมดในพริบตาทั้งโลก เป็นไปไม่ได้ เพราะเรายังต่างกรรมต่างวาระ ต่างอัธยาศัย อย่างไรก็ตาม เรื่องการเวียนว่ายตายเกิดนี้เป็นประเด็นสำคัญที่สุดในพุทธศาสนา เราจะเป็นชาวพุทธที่สมบูรณ์ไม่ได้ ถ้าเราไม่เชื่อเรื่องเวียนว่ายตายเกิดอันนี้

สัมมาทิฏฐิในองค์มรรคในมรรค ๘ นี่ สัมมาทิฏฐิแบ่งเป็น ๒ ชั้น คือโลกีย์สัมมาทิฏฐิ โลกียสัมมาทิฏฐิได้แก่อะไร ได้แก่กัมมสกตาญาณ ถ้าคนที่มีกัมมสกตาญาณเชื่อในเรื่องว่าทำกรรมได้รับผลแห่งกรรมนั้นเท่ากับเชื่อว่าจะต้องมีเวียนว่ายตายเกิด ถ้าเชื่อกรรมก็ต้องเชื่อเวียนว่ายตายเกิดเป็นเงาตามตัว คน ๆ นั้นก็ขาดโลกียสัมมาทิฏฐิ เมื่อไม่มีโลกียสัมมาทิฏฐิแล้ว โลกุตตรสัมมาทิฏฐิก็เกิดไม่ได้ โลกุตตรสัมมาทิฏฐิได้แก่การเห็นแจ้งในอริยสัจจ์ ๔ เป็นโลกุตตรสัมมาทิฏฐิแต่การที่จะเห็นแจ้งในอริยสัจจ์ ๔ ได้นั้น คนนั้นจะต้องมี โลกีย์สัมมาทิฏฐิเป็นบุพภาค ไม่มีโลกียสัมมาทิฏฐิเป็นบุพภาคแล้ว การเห็นแจ้งในอริยสัจจ์เป็นไปไม่ได้ คือพูดง่าย ๆ ว่าถ้าไม่มีกัมมสกตาญาณเสียแล้ว ที่ไหนจะมาเชื่อเรื่องมรรคผลนิพพาน ถ้าคนเราไม่มีกัมมสกตาญาณแล้ว ไม่เชื่อเรื่องมรรคผลนิพพานอย่างเด็ดขาด อันนี้แหละครับเป็นปัจจัยสำคัญที่ว่าทำอย่างไรจะทำให้กัมมสกตาญาณในคนปัจจุบันนี้มีมาก ๆ เพราะความชั่วในสังคมปัจจุบันเกิด เพราะคนในสังคมปัจจุบันนี้ขาดกัมมสกตาญาณ ขาดโลกีย์สัมมาทิฏฐิ โลกุตตรสัมมาทิฏฐินี่เราอย่าเพิ่งไปหวังเลย เอาแค่โลกีย์สัมมาทิฏฐิ ก่อนว่าทุกวันนี้เรา

จะช่วยสังคมให้ปลอดภัยจากเรื่องความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมได้อย่างไร ถ้าหากว่าทุกคนเชื่อเรื่องเวียนว่ายตายเกิดแล้ว สังคมก็จะเป็นสังคมที่ปลอดโปร่งสบาย เรื่องการทำร้ายเรื่องการเบียดเบียนก็จะบรรเทาเบาบางลงเหมือนอย่างสังคมสมัยโบราณซึ่งเป็นสังคมของชาวพุทธแท้ ๆ กลับบาปกลับกรรมกัน เรื่องการทำร้ายคดีอุกฉกรรจ์แปลก ๆ ที่ทุกวันนี้มีอยู่ในครั้งกระโน้นก็ไม่มี อันนี้แหละครับสำคัญมาก เพราะเหตุนี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านตอบปัญหาบางครั้ง ถ้าหากว่าไม่พิจารณา ก็นึกว่าพระพุทธเจ้าปฏิเสธเรื่องชาติหน้า อย่างตอบวัชชโคตรปริพาชก ถ้าไปอ่านเพียงครึ่งเดียวเหมือนพระพุทธเจ้าไม่ตอบก็แสดงว่าพระพุทธเจ้าบอกว่าชาติหน้าไม่มีซิ ถ้านึกอย่างนั้นเข้าใจผิด ต้องไปดูตอนปลายว่าพระพุทธเจ้าพูดกับวัชชโคตรว่าอย่างไร แล้ววัชชโคตรมีสันดาน มีทิฏฐิมาก่อนอย่างไร แล้วเพราะเหตุใดพระพุทธเจ้าจึงไม่พูดกับวัชชโคตรทันทีทันควัน ว่าชาติหน้ามีอะไรไปเกิด นี่เราต้องพิจารณาโดยโยนิโสมนสิการให้ดีว่าข้างหน้าข้างหลังชนปลายอย่างไร โดยมากคนที่นึกอย่างนั้น ไปจับเอาความข้างเดียวมาพูด ไม่ได้ดูความถ่องแท้ทั้งเบื้องต้นเบื้องหลัง แล้วก็บอกว่าพระพุทธศาสนานี่ปฏิเสธ เรื่อง

ภพชาติ นี่เป็นเรื่องนอกศาสนาเป็นเรื่องศาสนาพราหมณ์ พระ-พุทธเจ้าแท้ ๆ ท่านแสดงมีแต่เรื่องพ้นทุกข์อย่างเดียว เรื่องจะไปนิพพานอย่างเดียว เรื่องนอกนั้นเป็นเรื่องนอกศาสนาเป็นพราหมณ์ทั้งนั้นแหละ นึกอย่างนั้นเป็นความเข้าใจผิด

คราวนี้ถ้าจะ**เกิดชาติหน้ามีอยู่ การเวียนว่ายตาย-เกิดมีอยู่** ก็มักจะมีปัญหาขึ้นมาว่าทำไมเรายังระลึกชาติไม่ได้ ถ้าชาติหน้ามี อะไรเป็นเหตุที่ให้เราระลึกชาติไม่ได้ และเหตุที่เป็นเหตุให้เราระลึกชาติไม่ได้ ไม่ใช่อื่นไกลหรอกครับ เพราะว่าเรามารับ**จิตตรูป อุตุชรูป อาหารชรูปในปัจจุบันภพ** รูปที่เราคิดมาแต่อดีตภพเกิดจากอดีตกรรมนี่ มีกัมมชรูปอันเดียว **กัมมชรูปที่เกิดพร้อมในปฏิสนธิขณะจิต กัมมชรูปเกิดหย่งลงสู่ครรภ์ของมารดา ปฏิสนธิจิตเกิดขณะต้น กัมมชรูปก็เกิดพร้อมที่เดียว** อันนี้กัมมชรูปนี้สืบมาจากอดีต **อดีตกรรม** ปรุงโดยตรง สายตรงมาทีเดียว แต่ว่า**อาหารชรูป อุตุชรูป เรามารับเอารูปใหม่ในปัจจุบันภพ** กายเนื้อ กายหยาบที่เราเห็นอยู่นี้ มหาภูตรูปนี่เรามารับเอาใหม่ในปัจจุบันภพ รับเอาใหม่อันสำเร็จมาจากเลือดเนื้อเชื้อไขของพ่อแม่ร่วมกัน เพราะฉะนั้นมันสมองคือ สมองของเรานี่แหละก็เป็นของใหม่

ไม่ใช่ของเก่า **มันสมองนี้เป็นรูปใหม่ในปัจจุบันภพ** ไม่ใช่ของเก่าสืบมาจากชาติก่อน ของเก่าที่เป็นส่วนรูปธาตุมาจากชาติก่อนมีเพียงกัมมชรูปอย่างเดียว คราวนี้เมื่อมันสมองเป็นของใหม่ **มันสมองเท่ากับว่าเป็นเครื่องมือสำหรับให้จิตเดิน** ถ้าจะเปรียบ**มันสมองก็เหมือนเครื่องไดนาโม จิตเหมือนกระแสไฟฟ้า** กระแสไฟฟ้าจะปรากฏจะมีปฏิกิริยาออกมาก็ต้องผ่านไดนาโม ถ้าไม่มีเครื่องไดนาโมแล้ว ไฟฟ้าจะไม่มีปฏิกิริยาออกมา ทุกวันนี้ในอากาศเรานี่มีไฟฟ้าทั้งนั้นแหละ แต่ที่ไม่มีปฏิกิริยาเรามองไม่เห็นมัน เพราะว่ายังไม่มีเครื่องเข้าไปจับไปกระจายพลังงานมันออกมา ไปกลั่นกรองพลังงานมันออกมา เราก็ยังไม่สามารถสัมผัสไฟฟ้าได้ แต่ว่าความจริงแล้วไฟฟ้ามีอยู่รอบบรรยากาศในรอบตัวเรานี่ฉันใด จิตก็เหมือนกัน จิตสืบสันตติมาจากภพเก่าเป็นองค์แห่งภพ **เก็บเอาพฤติกรรมต่างๆ ในชาติก่อนๆ เอาไว้** แต่จิตนั้นจะสำแดงพฤติการณ์ออกมาได้ก็ต้องผ่านสมอง ผ่านทางสมองออกมา แล้วสมองก็สั่งงานไปทางประสาท ทางร่างกายอีกชั้นหนึ่ง เพราะฉะนั้นท่านจึงเปรียบบอกว่า **สมองนี้เหมือนกับเครื่องจักร ชีวิตกับร่างกายเหมือนกับลำเรือ** มันสมองเหมือนเครื่องจักร

ส่วนผู้คุมเครื่องจักร **กัปตันเรือคือ จิต** มีเพียงลำพังกัปตันเรือ แต่ว่าไม่มีเครื่องเรือก็ไม่มีลำเรือก็ไม่สำเร็จอีก มีแต่ลำเรือ มีเครื่องเรือ ไม่มีกัปตันเรือ **เรือลำนั้นก็เป็นซาก** ทำอะไรไม่ได้ แล่นก็ไม่ไป ไม่มีคนคุมคนจัดการให้เครื่องมันเดิน มันก็แล่นไม่ไปฉันใด ชีวิตกับร่างกายมันสมองก็เหมือนกัน เพราะฉะนั้นเมื่อมันสมองเป็นเนื้อก้อนใหม่ ๆ ที่สำเร็จในปัจจุบันภพเช่นนี้แล้ว มันสมองก้อนนี้จึงไม่มีอำนาจเพียงพอที่จะทำให้จิตระลึกชาติเก่า ๆ ได้ เพราะเป็นของใหม่ในปัจจุบัน ก็คิดได้ทำได้แต่ของใหม่ ๆ จิตเองแม้จะระลึกชาติก็ระลึกไม่ออก เพราะอะไร **เพราะความที่จิตนั้นถูกความเศร้าหมองของกิเลสสะกดเอาไว้** สะกดเอาไว้ **ท่านเปรียบจิตเหมือนกับบ่อน้ำ บ่อน้ำที่แสนจะลึก** แล้วก็อารมณ์ต่าง ๆ หรือพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เราทำมาแต่ชาติภพเก่า ๆ เหมือนกับเราโยนเอาทัพพสัมภาระวัตถุต่าง ๆ ลงในบ่อน้ำนั้น โยนทับถมกันเรื่อยไป ที่โยนไปก่อนๆ ก็ถูกของใหม่ ๆ ทับเอาไว้ มองไม่เห็น เราจะเห็นได้เฉพาะที่เพิ่งจะโยนประเดี๋ยวประด๋าวใหม่ ๆ เมื่อกี้นี้ โยนเมื่อกี้นี้ แต่โยนเมื่อกี้นี้ขณะที่ยังไม่จมถึงก้นบ่อก็ยังพอเห็น แต่พอจมถึงก้นบ่อแล้วก็ไม่เห็นอีก เพราะอะไร เพราะความขุ่นของน้ำ

ความขุ่นอันนี้ก็คือ กิเลส กิเลสตัณหาที่มันเกาะเป็นสนิมใจ เกาะกันมา ทับถมกันมา ธรรมดาบ่อน้ำลึกของโยนมากก็จะไม่เห็นอยู่แล้วนะ มิหนำซ้ำเจ้าน้ำในบ่อนั้น ยังเป็นน้ำขุ่นอีกเสียด้วย ขุ่นอย่างน้ำครำอย่างนี้ เพราะฉะนั้นของอะไรร้อยแปด โยนลงไปจึงไม่มีเห็นหรอก ไม่มีเห็น ขณะดังป๋อมใหม่ ๆ พอเห็น พอรู้ **แต่โยนแล้วไม่ใช่วันเดียวสองวัน ตั้งหลายร้อยอเนกอนันตชาติ** แล้วเราจะไประลึกได้อย่างไร ไม่มีทางระลึกได้ มิหนำซ้ำสด ๆ ร้อน ๆ เช่นว่าเราตายปุบเกิดปับอย่างนี้ ควรจะระลึกชาติเก่าได้ยังระลึกไม่ได้ **ก็เพราะอะไร เพราะมาเจอมันสมองก้อนใหม่นี่มาเป็นอุปสรรคสำคัญ คอยกีดกั้นเอาไว้** มันสมองก้อนนี้แหละที่เรารับจากพ่อแม่ในภพปัจจุบันนี้แหละ มันกีดกั้นเอาไว้ บังเอาไว้ ถ้าจะเปรียบ**มันสมองก็เหมือนหนึ่งวัตถุแท่งทึบที่แสงไม่สามารถทะลุไปได้มากีดกั้นเอาไว้** พฤติกรรมของจิตในอดีต อารมณ์ในอดีต ภวังค์ไม่สามารถที่จะมาปรากฏได้ก็เพราะ**อานุภาพของสมองในปัจจุบันนี้กีดกั้นเอาไว้ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งเกิดเพราะความขุ่นมัวของกิเลสในพันเพของจิต อีกประการหนึ่งเกิดเพราะว่าพฤติกรรมต่างๆ**

ที่ทับถมหมักหมมอยู่ในพื้นเพของจิตใจมีมากมายก่ายกองเหลือเกิน จนกระทั่งเราไม่สามารถที่จะจับต้นชนปลายถูกว่าอะไรเป็นอะไร วัตถุสิ่งนั้น เพราะมันทับถมมากมายหลายโกฏิหลายพันล้าน **สิ่งอยู่ในบ่อน้ำบ่อเดียวคือจิตนี่แหละครับ** ๓ กรณี เหตุนี้เป็นเหตุให้เราระลึกชาติไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่เราเกิดสด ๆ ร้อน ๆ ตายปุบเกิดปั๊บเรายังระลึกไม่ได้เลย มูลเหตุอีกข้อหนึ่งที่ระลึกไม่ได้คือเวลาที่อยู่ในท้องแม่ ๑๐ เดือน เหมือนกับคนติดตะราง ติดตะราง ๑๐ เดือนนี่ เสวยทุกขเวทนาสาหัสนะ สัตว์ที่อยู่ในครรภ์ของแม่นี่ ท่านเปรียบเหมือนคล้าย ๆ **คนตกนรก เสวยทุกขเวทนาสาหัส** แม่กินของร้อนก็ร้อนตาม อย่างเช่น กินของชอบ ถ้าผู้หญิงที่แพ้ท้องชอบกินของเผ็ดจัดอย่างนี้ ทารกในครรภ์ทุกขเวทนาเหลือเกิน ปวดแสบปวดร้อนทุกสรรพางค์ทีเดียว แม่กินของเย็นก็เย็นหนาวเหมือนกับตกนรกขุมหนาวอย่างนั้นแหละ นี่หนาวทีเดียว หนาวเย็นไปตาม ถ้าแม่เปลี่ยนอิริยาบถรุนแรงเกินไป เช่นวิ่งหรือว่าเกิดตกบันไดผลัดตกลงมา ลูกในครรภ์ก็กระทบกระเทือนเจ็บปวดไปด้วย ทุกขเวทนา ๑๐ เดือนเรามองโดยสายตามนุษย์เห็นว่าเวลาเพียง ๑๐ เดือนจะเป็นอะไร แต่ความรู้สึกของเด็กในครรภ์ของมารดา

นั้น ๑๐ **เดือนเหมือนกับ ๑๐ โกฏิปี** เหมือนกับตกนรก ๑๐ โกฏิ ความรู้สึกมันช้านานเหลือเกินที่ถูกจองจำคุมขังเอาไว้ ไม่ใช่คุมขังเปล่า **จะดิ้นก็ลำบาก จะพลิกตัวก็ลำบาก งอมืองอเท้า** มิหนำซ้ำยังถูกความเย็นความร้อนนี่มันเสียดแทงจากมารดาดื่มกินเข้าไป อาหารต่าง ๆ เข้าไปเสียดแทงร่างกาย ทุกขเวทนาในครรภ์ ๑๐ เดือนนี้ลืมความเก่าหมดเลย เหตุการณ์เก่า ๆ อย่างเช่นว่าเราจะตาย เราก็ตั้งใจไว้ว่าเจ้าประคุณ ชาตินี้ให้ระลึกชาติได้เถิด ก็พยายามระลึกผูกจิตเอาไว้ บอกว่าถูตาย ชาตินี้แล้วชาตินี้ต้องระลึกชาติให้ได้ หมายใจผูกพันกับอารมณ์นี่อย่างเต็มแก่มาแล้ว พอครั้นตายจริงเข้าครรภ์มารดาปุบ ๑๐ เดือนกว่า เหมือนตกนรกในครรภ์มารดา ลืมความแล้ว ความทุกข์ที่มันทับถมนี่ ความผูกใจแต่ก่อนขาดใจตายในชาตินี้แล้ว บอกจะเอาความเก่ามาจำให้ได้ในชาตินี้ จะได้เล่าให้คนฟังบ้างว่า ชาติก่อนเกิดเป็นอะไรมา เป็นอันยกเลิกเลย ลืมกันระหว่าง ๑๐ เดือนนี้ลืมหมด นี่ ๑๐ เดือนเป็นปัจจัยอีกข้อหนึ่งที่ทำให้ระลึกชาติไม่ได้ **เพราะฉะนั้นท่านว่าสัตว์นรกตกนรก เวลาเราแผ่ส่วนบุญ ให้สัตว์นรก มักจะไม่ใคร่ถึง สัตว์นรกมักจะไม่ใคร่รู้ เพราะอะไร เพราะสัตว์นรกมี**

ทุกข์มาก ไม่มีแก่ใจจะมารับส่วนบุญของใคร สัตว์ประเภทที่จะมารับส่วนบุญง่าย ๆ ก็คือพวกเปรต พวกนี้สุขทุกข์ก้ำกึ่ง คล้าย ๆ มนุษย์ มีสุขบ้าง มีทุกข์บ้าง ถึงแม้จะมีทุกข์ก็ไม่ทุกข์อย่างสัตว์นรกทุกข์ เพราะฉะนั้นพอมีเวลาที่จะมานึกถึงความดีบ้าง คนที่มีทุกข์มาก ๆ ทุกเวทนามาก ๆ หาเวลาแม้ชั่วขณะที่จะระลึกความดีได้ยากเหลือเกิน นอกจากว่าสัตว์นรกตัวใดจวนจะสิ้นกรรมที่เขาทำมาแล้ว **บางครั้งอกุศลอันเป็นอปราปร** ถ้าติดตามมานี่ก็ผลุดขึ้นได้ในบางขณะ นึกขึ้นได้เหมือนกัน หรือบางครั้งผู้ที่มีบุญญาวาสนาสูง ๆ มีบุญญาธิการมาก ๆ เขาทำบุญ กระแสจิตเขาแรง เขาแผ่ไป **อย่างพระโพธิสัตว์อย่างนี้** บำเพ็ญบารมีแผ่บารมีลงไปอย่างนี้ สัตว์นรกที่กรรมเวรจวนจะหมดแล้วก็มีเวลาว่างเพียงชั่วอึดใจหนึ่งมาอนุโมทนาก็พ้นกรรมอันนี้ไปสู่สุคติได้ก็มีอยู่ **แต่โดยเยภุยนัยแล้วลำบาก** ลำบากมาก เพราะว่าความทุกข์นี่บีบคั้นรุนแรงมากเหลือเกิน เหมือนกันกับทารกในครรภ์ของแม่ตลอดระยะ ๑๐ เดือนนี่ ความทุกข์บีบคั้นมาก อันนี้เรียกว่า **ทุกข์เกิดตั้งแต่อยู่ในครรภ์แล้ว** วินาทีแรกแล้ว ถูกบีบคั้นอย่างนี้ ไหนเลยจะมีเวลามานึกถึงเหตุการณ์ในชาติก่อน ๆ ไหนเลยจะเอาใจใส่

มาทรงจำเหตุการณ์ในชาติก่อน ๆ ได้ ความลำบากแค่ ๑๐ เดือน ก็เต็มทนแล้ว เพราะฉะนั้นพอคลอดออกมา **ความเก่าก็ลืมหมดทีเดียว** ระยะที่คลอดออกมานี่มันสมองก็ยังเป็นของใหม่ อารมณ์ก็ยังของใหม่อย่ กว่าจะเติบโตรู้ความได้ ก็เข้า ๓ ขวบ พอเข้า ๓ ขวบแล้ว หมดแล้ว ความเก่า ๆ ที่ตั้งใจจะระลึกเอาไว้เป็นอันยกยอด แทงสูญเลย **กลายเป็นคนระลึกชาติไม่ได้** แล้วก็บอกว่าชาติก่อนไม่มี ฉันระลึกไม่ได้ เพราะชาติก่อนไม่มี **ใช้ไม่ได้** เหตุผลเพียงแต่ว่าฉันนึกไม่ได้ จึงว่าอดีตไม่มี นี่ใช้ไม่ได้ ถ้าเราเพียงแต่เอาเหตุผลเพราะเหตุที่ฉันนึกไม่ได้ **อดีตจึงไม่มีแล้ว** เหตุการณ์ในปัจจุบันที่เราระลึกไม่ได้มีเยอะแยะ ถ้าเช่นนั้นเหตุการณ์ในปัจจุบันที่ระลึกไม่ได้ก็ชื่อว่าเป็นของไม่มีกระนั้นหรือ ผู้ที่นิยมในเหตุผลย่อมไม่สามารถจะกล่าวได้ว่าเป็นความชอบธรรม เหตุการณ์ในปัจจุบันที่ระลึกไม่ได้มีมากมาย **แม้แต่เหตุการณ์สด ๆ ร้อน ๆ เดี๋ยวนี้แหละ** อย่างผมจะถามบอกว่า เมื่อกลางวันนี่ท่านผู้ฟังเวลารับประทานอาหาร เคี้ยวอาหาร เคี้ยวกี่ครั้ง ท่านจำได้บ้างไหมว่าเคี้ยวอาหารลงไปในท้อง เคี้ยวกี่ครั้ง ปากเราเคี้ยวกี่ครั้ง ท่านก็ตอบไม่ได้ เหตุการณ์ปัจจุบันสด ๆ ร้อน ๆ ท่านยังตอบ

ไม่ได้เลย ว่าท่านเคี้ยวอาหารกี่ครั้ง เมื่อรับประทานอาหารกลางวัน **จะบ่วยกล่าวไปไยกับเรื่องที่ข้ามภพข้ามชาติ** ยิ่งระลึกไม่ได้ใหญ่ เพราะเหตุที่มีอุปสรรคต่าง ๆ ดังได้พรรณนามาเป็นอุปสรรคกีดขวาง เป็นเหตุให้ระลึกไม่ได้

ถ้าอย่างนั้นก็อาจจะมีปัญหาถามบอกว่าทำไมคนบางคนเกิดมาถึงระลึกชาติได้เล่า นี่มี ทำไมจะไม่มี ในประเทศไทยเราก็มีเยอะแยะ คนระลึกชาติ ในต่างประเทศทั่วโลกก็มีการระลึกชาติได้เยอะแยะ กระทั่งศาสตราจารย์ในอเมริกาเขาตั้งเป็นทุนให้มิสเตอร์ฟรานซิสตอรี่เข้ามาสืบสวน ทำประวัติต่าง ๆ ของบุคคลที่ระลึกชาติได้ทั่วโลก และท่านฟรานซิสตอรี่นี้ได้มาถึงเมืองไทยเมื่อสองสามปีมานี้ มาทำชีวประวัติของบุคคลที่ระลึกชาติได้ในเมืองไทย ทั้งพระทั้งคฤหัสถ์ ทั้งหญิงทั้งชาย หลายท่านด้วยกัน เอาไปในเมืองนอก เขาทำอย่างนั้น แล้วก็วิชาการสกดจิตได้ทำให้การระลึกชาติได้ก็มีอยู่ ในประเทศอังกฤษ มีผู้หญิงคนหนึ่งป่วย ไม่สบาย ไปหาจิตแพทย์รักษา จิตแพทย์ก็ต้องใช้การสกดจิตเพื่อที่จะขุดคุ้ยเอาอารมณ์ค้างว่าผู้หญิงคนนี้ที่มีความทุกข์ทนหม่นหมองในชีวิตที่แก้ไม่ตกจะต้อง

มีอารมณ์ค้างอะไรในใจอย่างหนึ่ง การที่จะตรวจหาอารมณ์ค้างซึ่งเจ้าตัวก็ไม่รู้ว่าเพราะอะไร ต้องใช้วิธีการสกดจิตรักษา และก็ล้วงเอาอารมณ์ค้าง พูดง่าย ๆ ล้วงเอาความลับในใจออกมา วิชาสกดจิตนี่แม้แต่ในทางการเมืองเขายังใช้กัน ล้วงความลับศัตรูด้วยวิธีสกดจิต **ถูกสกดแล้วมีอะไรเป็นความลับในใจเปิดเผยออกมาหมดเลย** อย่างนี้ ในประเทศอังกฤษ มีผู้หญิงคนนี้ก็ไปให้หมอสกด คือจิตแพทย์รักษาด้วยการสกดจิต หมอคนนี้สกดไปสกดมา สกดถอยหลัง อายุ ๒๐ ปี ชีวิตได้มีประสบการณ์อะไรที่ประทับใจบ้าง ถอยหลังอายุ ๑๕ ปีมีอะไรประทับใจบ้าง อายุ ๑๐ ปีมีอะไรประทับใจบ้าง อายุ ๕ ปีมีอะไรประทับใจบ้าง เอ พอถึงอายุ ๕ ปี ผู้หญิงคนนี้ก็ตอบมาเลยว่ามีสิ่งประทับใจในชีวิต มีอะไรตอบเป็นจังหวะ ๆ ทีเดียว หมอสกดจิตก็ทดลองว่าถ้าอย่างนั้นอายุ ๑ ปีมีความประทับใจอะไรบ้าง ผู้หญิงคนนี้ก็ตอบได้ว่ายังเป็นเด็ก เด็กทารกอายุขวบเดียว มีสิ่งประทับใจอะไรเกิดแก่เขา หมอนั้นก็แปลกใจ เอ ลองสกดต่อไปซิว่าอยู่ในครรภ์มีความประทับใจอะไรบ้าง หมอก็สกดทีเดียว สกดอย่างลึกซึ้ง ผู้หญิงคนนี้ตกภวังค์อย่างลึกซึ้งแล้วก็ถามความ

เป็นไปในตรงที่อยู่ในครรภ์ว่า เมื่ออยู่ในครรภ์มีความรู้สึกอย่างไรบ้าง ผู้หญิงคนนี้ก็สารภาพออกมาหมดว่าอยู่ในครรภ์แม่ มีความทุกขเวทนาอย่างไร ๆ เล่าอย่างที่ผมเล่าเมื่อสักครู่นี้แหละว่าเหมือนตกนรกนี่แหละ เล่ามาคราวนี้หมอก็อัศจรรย์ใจใหญ่ว่าเราสะกดกระทั่งล้วงเอาความรู้สึกเมื่ออยู่ในครรภ์แม่มาพูดได้ก็ถ้าอย่างนั้นชาติก่อนก็ต้องพูดได้ซิ ลองสะกดดูถึงชาติก่อนเลย เด็กผู้หญิงคนนี้ให้ถอยหลังระลึกซิ ระลึกว่าชาติก่อนจะมาเกิดเป็นผู้หญิงคนนี้เกิดอยู่ที่ไหน ทำอะไร มีอาชีพเป็นอะไร คราวนี้ระลึกชาติได้เลย สะกดในความเก่า ๆ ว่าชาติก่อนนี้เกิดในตำบลหนึ่ง ในภาคเหนือของอังกฤษ มีสามีเป็นกรรมกรในโรงงาน ขุดถ่านหิน แล้วสามีเป็นคนขี้เมาหยำเป ชอบทุบตีตัวเองเสมอ กระทั่งวันหนึ่งเกิดทะเลาะกับสามี ถูกสามีผลักหกล้ม กระดูกขาหักแล้วก็ตายไป จำที่ฝังศพของตัวได้ว่าอยู่ในโบสถ์นั้น บ่าช้าเท่านั้น เลขที่เท่านั้น ที่ฝังศพของตัว บอกหมด หมอหรือจิตแพทย์ผู้นี้ก็ทำรายงานทีเดียว ตามที่ผู้หญิงคนนี้บอก ทำรายงานหมดแล้วก็คลายสะกด พอคลายสะกดผู้หญิงก็ฟื้น ไม่รู้หรอกสักครู่นี้ตัวเป็นอะไร พูดอะไรไปบ้างไม่รู้ หมอก็ปิดเป็นความลับ แล้วก็เสนอรายงานอันนี้ไปสู่ที่

ประชุมของจิตแพทย์ให้สอบสวนว่า ข้อความหญิงที่ถูกสะกดจิตคนนี้รายงานมานี่จะมีข้อเท็จจริงประการใด ปรากฏว่าไปสอบสวนที่ตำบลที่เกิดของหญิงคนนั้น ไปดูทะเบียนเกิด มีจริง ๆ เมื่อประมาณสัก ๑๐๐ ปีมาแล้ว ทะเบียนใบเกิดยังอยู่ ผู้หญิงคนนี้เกิดเมื่อ ๑๐๐ ปีมาแล้ว ชื่อนางคนนี้ ชื่อนั้น สามีเป็นกรรมกรโรงงานทำถ่านหินแล้วก็ตายด้วยโรคนั้น ๆ แต่ว่าหาโบสถ์ที่ตั้งไม่อยู่ ปรากฏว่าโบสถ์นั้นถูกไฟไหม้แล้วก็เปลี่ยนใหม่ แล้วโบสถ์เก่าถูกไฟไหม้ไปและก็มีผู้มาเช่าทำที่ทางใหม่ บ่าช้านั้นก็ยังอยู่ สุสานนั้นก็ยังอยู่ นี่ข้อเท็จจริงอันนี้ก็เป็นการพิสูจน์ว่าชาติก่อนมีจริงและการสะกดจิตนี้เป็นเหตุให้คนระลึกชาติได้ ถ้าหากว่าอยู่ในภาวะรับสะกดอย่างลึกซึ้ง อย่างนี้ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า **ชาติอนุสรณญาณ** ชาติอนุสรณญาณนี้ไม่ใช่**บุพเพนิวาสานุสติญาณ** อย่าปนกัน บุพเพนิวาสานุสติญาณนี้ต้องเกิดด้วยอำนาจฌาน ฌานสมาบัติ **จัดอยู่ในอภิญญา** ฌานสมาบัติแล้วก็อยู่ในอภิญญาวิถี ถึงจะเกิดได้ บุพเพนิวาสานุสติญาณนั้น แล้วผู้ที่ได้บุพเพนิวาสานุสติญาณนี่ระลึกได้หลายร้อยชาติ ถ้ายิ่งเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วระลึกได้นับไม่ถ้วนชาติ พระปัจเจกพุทธเจ้าระลึกได้น้อยกว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระอรหันต์ชั้นมหาสาวกระลึกได้น้อยลงมาอีก กระทั่งถึงพระอรหันต์ชั้นไม่ใช่มหาสาวก ชั้นธรรมดา **แต่เป็นเจโตวิมุตติ** พร้อมด้วยฉฬภิญญา ก็ระลึกได้น้อยกว่าชั้นมหาสาวก คราวนี้ถ้าเป็นฤาษีนอกศาสนาที่ได้อภิญญาวิถีจิตมาแล้วก็ระลึกได้น้อยลงมาอีกตามส่วน **แต่ขนาดว่าน้อยแล้วก็ระลึกกันเป็นกัป ๆ ไม่ใช่ระลึกเพียง ๑๐ – ๒๐ ชาติ** ระลึกกันได้เป็นกัป ๆ ๑๐๐ กัป เป็นแสน ๆ มหากัป คราวนี้ชาติอนุสรณญาณไม่ใช่บุพเพนิวาสานุสติญาณ ไม่ได้เกิดในอภิญญาวิถี แต่ว่าเกิดกับปุถุชน ปุถุชนธรรมดาอาจจะมีชาติอนุสรณญาณได้ **ระลึกได้อย่างมากไม่เกิน ๒ ชาติ** แต่ส่วนใหญ่แล้วระลึกได้มากเพียงชาติเดียว คือชาติที่แล้ว ชาติที่แล้วเท่านั้น ระลึกได้อย่างผู้หญิงอังกฤษที่เล่านี่ ถูกระลึกด้วยอำนาจของการสะกด การสะกดนี่ถ้าจะว่าแล้วก็เป็นอิทธิวิธีอย่างหนึ่ง ท่านสงเคราะห์ว่า **เป็นวิทยาธรณ์อิทธิ** อิทธิของพวกวิทยาธรณ์ เพราะว่าวิทยาธรณ์คือผู้ทรงไว้ซึ่งวิทยาคุณ หมอสะกดจิตก็เป็นวิทยาธรณ์ประเภทหนึ่ง เป็นจิตตวิทยาธรณ์ เพราะฉะนั้นใช้อำนาจอิทธิวิธีของเขา คือ อำนาจกระแสจิตของเขาสะกดหญิงคนนี้ให้ระลึกชาติได้ **เพราะฉะนั้นชาติอนุสรณญาณเกิดได้จากเหตุปัจจัย ๒ สถาน**

สถานที่ ๑ เกิดจากอำนาจสะกดของคนอื่นหรืออำนาจบันดาลของผู้ที่มีกระแสจิตสูงกว่า บันดาลให้เห็นไป อย่างองคุลีมาล องคุลีมาลตอนที่จะถูกพระพุทธเจ้าทรมานให้กลับใจมาเลื่อมใสพระพุทธเจ้าท่านสะกดองคุลีมาลให้ระลึกชาติ องคุลีมาลถูกสะกด ชาติก่อนองคุลีมาลเกิดเป็นพญายมราช แล้วก็เบื่อหน่ายในหน้าที่ เบื่อหน่ายเหลือเกิน อธิษฐานใจไว้บอกว่าอย่าเลย การทำหน้าที่เป็นตุลาการพิพากษาบาปโทษของสัตว์นรกน่าเบื่อหน่าย ทำมาตั้งหลายร้อยหลายพันปีแล้ว ถ้ากระไรขอให้ชาตินี้ได้เกิดทันเฝ้าพระพุทธเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง ให้ได้เฝ้าพระองค์ ให้ได้สดับธรรมของพระองค์ แล้วให้ได้รู้เห็นธรรมของพระองค์ด้วยเถิด พญายมราชอธิษฐานอย่างนั้น พอหมดบุญลงไป ก็มาเกิดเป็นองคุลีมาล มาเกิดเป็นอหิงสกะกุมาร เพราะฉะนั้น ตอนที่พระพุทธเจ้าทรมานองคุลีมาลในป่านั้น พระพุทธเจ้าได้เข้าสมาบัติแล้วก็สะกดองคุลีมาลให้องคุลีมาลระลึกชาติเก่าของตัวได้ว่า ชาติเก่าเราเกิดเป็นพญายมราช แล้วทำหน้าที่ตัดสินสัตว์นรกอย่างนั้น ๆ แล้วก็เบื่อหน่ายในหน้าที่ของตัว จนกระทั่งในที่สุดกลับมาเกิดเป็นตัวเรา ณ บัดนี้ พอพระพุทธเจ้าคลายสะกด องคุลีมาลก็เลยเชื่อแล้ว **บุญบาปมี เชื่อแล้ว**

นรกสวรรค์มีจริง แล้วเลิกเชื่ออเหตุกะวาทะ อกิริยาวาทะ เกิดมีโลกียสัมมาทิฏฐิขึ้นในขณะนั้น **พอพระพุทธเจ้าแสดงอนุปุพพิกถา องคุลีมาลก็ได้โลกุตตรสัมมาทิฏฐิเป็นอรหันต์บุคคลขึ้นในขณะนั้นเอง** นี่ **เพราะฉะนั้น** ข้อแรกชาติอนุสรณญาณนั้นเกิดจากอำนาจสะกดของผู้มีฤทธิ์ทำให้เราระลึกชาติได้ ข้อที่ ๑

สถานที่ ๒ ไม่ต้องอาศัยสะกด สถานที่ ๒ เกิดจากตัวเราเอง ความประทับใจอย่างรุนแรงในเหตุการณ์ก่อนจะตายในชาติที่แล้ว เป็นเหตุให้เราระลึกได้ในชาตินี้ แต่ทั้งนี้ต้องหมายความว่า **ตายจากคนก็เกิดเป็นคน สวนทันทีทันควัน** ถ้าหากว่าตายจากคนแล้วไปตกนรกเสีย ๑๐๐ ปีกลับมาเกิดเป็นคนใหม่จำไม่ได้ ตายเป็นคนขึ้นไปเสวยสุขบนสวรรค์ตั้งกัปหนึ่งแล้วลงมาเกิดเป็นคนอีกก็ระลึกชาติไม่ได้ ตายจากเป็นคนไปเกิดเป็นหมาเสียชาติหนึ่ง พอตายจากหมามาเกิดเป็นคนอีก ก็ระลึกชาติไม่ได้ เพราะอะไร **เพราะมีชาติอื่นภพอื่นมาคั่น** ที่จะระลึกชาติได้จะต้องตายจากคนก็เกิดเป็นคนทันทีทันควันเลย **อย่างนี้ระลึกได้ และการระลึกได้จะต้องมีความประทับใจในอารมณ์เก่าอย่างรุนแรงด้วย** มีความประทับใจอย่าง

รุนแรงมหาศาล อย่างนี้ระลึกได้ ถ้าไม่มีความประทับใจรุนแรงมหาศาล ระลึกไม่ได้ ก็ต้องมีความประทับใจรุนแรงมหาศาลถึงจะระลึกได้ ยกตัวอย่างที่ผมเคยเล่าว่าแม่ชีชื่อนารี จังหวัดอุดร เคยเล่ามาแล้ว ชาติก่อนเกิดเป็นช้างที่เขาสวนกวาง จังหวัดขอนแก่น เป็นลูกช้าง พออายุได้ ๓ ปี พลัดแม่ ถูกชาวจังหวัดขอนแก่นจับได้ จับได้ก็มาข้ามจังหวัด มาที่จังหวัดสกลนคร ขายให้พวกควาญช้างที่สกลนคร แล้วบ้านควาญช้างจังหวัดสกลนครนี่เอาลูกช้างตัวนี้มาเลี้ยงไว้ในบ้าน เอาให้เล่นกับลูก กระทั่งเชื่อง ลูกช้างตัวนี้เจ้าของใช้ไปทำงานบ้าง ช่วยตำข้าวในบ้านบ้าง เอาลูกช้างตำข้าว มีสานนวดข้าวแล้วก็ใช้ลูกช้างนี่ตำข้าว เอางวงของมันไปจับครกตำข้าวทำงานไป ถึงเวลาเช้า เพล ก็เอาปิ่นโตใส่ให้มันเอาไปถวายพระในวัดใกล้ ๆ บ้าน ใกล้ ๆ หมู่บ้าน เวลาไป ลูกเจ้าของบ้านขี่คอมันไปด้วย เจ้าของบ้านตั้งชื่อให้ว่า**อีตุ้ม** เรียกลูกช้างตัวนี้ว่าอีตุ้ม เลี้ยงลูกช้างตัวนี้อยู่ประมาณสัก ๒ ปี ๕ ปีเข้าไปแล้ว วันหนึ่งเจ้าของเขาขายให้กับควาญช้างทางจังหวัดสุรินทร์เขามาขอซื้อ ขายให้ไปตอนขายเขาไป **ความรู้สึกของลูกช้างตัวนี้เสียใจมาก** เสียใจเหลือเกิน จะต้องพลัดพรากจากบ้านที่ตัวอยู่ด้วย

ความสบายไปไม่ถึงจังหวัดสุรินทร์ ก็ไปขาดใจตายในระหว่างทาง **ด้วยความเสียใจอย่างรุนแรง** พอตายไปความรู้สึกก็เกิดใหม่ว่าเป็นคน รู้สึกว่าเห็นภาพของตัวนี้เป็นร่างของช้างนอนอยู่ แต่ความรู้สึกของตัวนี้เป็นคนแล้ว ออกมาจากร่างช้างเป็นคนออกมาแล้ว คนนี้ก็ล่องลอยกระทั่งมาถึงจังหวัดอุดร มาถึงเวลาโพล้เพล้เข้าใต้เข้าไฟทีเดียว หิวน้ำเป็นกำลัง เห็นผู้หญิงคนหนึ่งกำลังตักพืนในบ่า ก็ตามผู้หญิงคนนี้ ตามมาเรื่อย มาถึงผู้หญิงคนนี้ก็ตักน้ำล้างเท้าขึ้นบ้าน ตัวเห็นตักน้ำก็ดีใจจะเข้าไปกินน้ำ เลยถึงวิสัญญีในขณะนั้น ว่าหายไปในโอ่งน้ำนั่นเอง พอเกิดความรู้สึกอีกทีหนึ่ง ก็อยู่ในครรภ์ของแม่แล้ว **ครรภ์ของผู้หญิงคนนั้นแหละ** อยู่ในครรภ์เสียแล้ว มีความรู้สึกอีกทีหนึ่ง กระทั่งครบ ๑๐ เดือน คลอดออกมา คลอดออกมาใหม่ ๆ ยังจำความไม่ได้ ยังไม่รู้เรื่อง นอนเมาะอยู่ พออายุ ๓ ขวบ ความรู้สึกระลึกชาติได้ **เกิดชาติอนุสรณญาณขึ้น** ระลึกความเก่าว่าชาติที่แล้วมาเราเกิดเป็นช้างชื่อ อีตุ้ม อยู่จังหวัดนั้นอย่างนั้นทีเดียว **ด้วยอานิสงส์บุญญาธิการที่ได้ส่งปิ่นโตถวายพระทั้งเช้าทั้งเพล** เจ้าของเขาใช้ให้ไปส่งปิ่นโตถวายพระอยู่ ๒ ปีเศษ **มาบันดาลให้เกิดในกามสุคติ**

มนุษย์ภูมิ มาเกิดเป็นคน ได้ระลึกความเก่า ก็บอกกับแม่ บอกว่าแม่ ชาติก่อนนี้หนูเกิดเป็นช้างนะ ชื่อนั้น ๆ ทีเดียว อยู่บ้านนั้นตำบลนั้นทีเดียว แม่ตกใจ บอกว่านี่ผีปอบเข้าแล้ว ผีบ้ามันเข้ามาสิงแล้ว ถึงมาพูดรวนเรอย่างนี้ที่ไหน แกให้หมอผีมาทำพิธียกขวัญกันใหญ่ทีเดียว ทำบายศรีเรียกขวัญสู่ขวัญ พิธีบั๊ดรังควาน บั๊ดรังควานอย่างไรก็ไม่หาย เด็กก็ยังบอกว่าแม่หนูเกิดเป็นช้างนะ จำความเก่า ว่าเขาฝั่งซากของตัวอยู่ที่ไหน จำได้ พอโตขึ้น **เบื่อหน่ายเห็นภัยในวัฏฏะสงสาร จึงบวชชี** เวลานี้จะตายหรือยังก็ไม่รู้ แต่ตอนเล่าเรื่องนี้อายุ ๕๐ เศษแล้วชีคนนี้อยู่จังหวัดอุดร ๕๐ เศษแล้ว บวชชี และก็มาตรงบ่าที่เขาฝั่งซากของตัวในชาติเก่านี่ แล้วก็ขุดหลุมดู ขุดหลุมบางหลุมที่ตัวเป็นช้างซ่อนอาหารไว้ กินกล้วยกินอะไรต่าง ๆ ยังเหลือก็ซ่อนกล้วยซ่อนอะไรฝั่งเอาไว้ แล้วขุดไปเจอแต่ใบตองแห้ง ๆ อยู่ใต้ดิน กล้วยหายไปหมดแล้ว คงละลายหายสูญไปกับแร่ธาตุต่าง ๆ เหลือแต่ใบตองแห้ง ๆ ซากอะไรต่าง ๆ หมด นี่เป็นเรื่องของชีนารีระลึกชาติได้อย่างนี้ อย่างนี้เพราะความประทับใจ ความเสียใจมากที่ถูกเจ้าของเขาบอกขายนี่รายหนึ่ง อีกรายหนึ่ง เกิดสด ๆ ร้อน ๆ เมื่อต้นปีนี่เอง

ที่จังหวัดนครสวรรค์ ที่เล่าบอกว่าเด็กระลึกชาติได้ หนังสือพิมพ์พิมพ์ไทย ไทยรัฐ ไปทำข่าวกันใหญ่โต เกือบทุกฉบับทำข่าวเด็กคนนี้ ชาติก่อนเด็กคนนี้เกิดเป็นหนุ่ม ไปเที่ยวในงานวัดแห่งหนึ่ง แล้วพอเดินผ่านป่า ถูกเพื่อนคู่อริแทงตาย ในขณะที่แทงตาย ยังไม่ทันนึกว่าจะตาย เพราะเขาแทงข้างหลัง ก็ตายไป ตามข้อความที่เด็กคนนี้เล่าบอกว่าพอตายไปแล้วก็เห็นซากของตัวนอนขาดใจตายอยู่ **ตัวก็ร่องลอยออกจากร่างไป** พอร่องลอยออกจากร่างไปนี่ ไปเจอแม่ของตัวในชาตินี้อยู่ในป่าอีกนั่นแหละ **เกาะชายกระเบนแม่มาเข้าบ้าน** เกาะชายกระเบนแม่มา พอเข้าบ้านแล้วก็หมดวิสัญญีอีกเหมือนกัน พอรู้ความอีกที ก็กลายเป็นลูกของผู้หญิงคนนี้แล้ว จำความเก่าได้ที่เดียวว่าชาติก่อนตายที่นั่น ชื่อนั้น ผู้กำกับตำรวจก็บอกว่ามีความจริง มีคดีอุกฉกรรจ์เกิดใน พ.ศ. นั้น ๆ จริง เท่ากับอายุของเด็กคนนี้ที่เดียวที่ปัจจุบันนี้อายุเท่าไร ทางโรงพักก็สอบสวน มีเรื่องราวออกมาเป็นหลักฐาน อันนี้ก็แสดงว่าเกิดจากความประทับใจอย่างรุนแรงคือตอนถูกเขาฆ่า โบราณผีตายโหงเป็นผีดุ **ที่ดุไม่ใช่อื่นไกล ผีตายโหงที่ไม่ทันรู้ตัวว่าจะตาย การเตรียมตัวว่าจะตายไม่มี** พอชีวิตสังขาร

ถูกพรากออกจากเรือนร่างอันนั้น ความเตรียมตัวจะตายก็ไม่มี **ก็อาลัยอาวรณ์** ไม่อยากจะพรากไป **จึงมาเวียนวน มาปรากฏร่างให้เราเห็น** เราก็บอกว่าผีมันหลอก ผีหลอกไม่ใช่อื่นไกล คือเจ้าของร่างเขายังไม่ทันรู้ตัวว่าเขาจะตาย พอมารู้ตัวอีกที เข้าร่างเขาไม่ได้แล้ว เสียดาย **ความอาลัยอาวรณ์ ความห่วงใยลูกเต้า สมบัติพัสถานยังมีอยู่** ไม่อยากจะจากไป ก็มาให้ลูกเต้าเห็นบ้าง ถ้าปรากฏว่าสถานที่ตายอยู่ตรงไหนก็มักจะไปปรากฏสิงสู่อยู่ตรงนั้นบ้าง ให้เราเห็นไป พอเราผ่านมา มาเจอ ก็บอกว่าผีหลอกแล้ว นี่เขาถึงว่าผีตายโหงดุเพราะอย่างนี้ อย่างผีตายท้องกลมที่ดุ เพราะว่าคลอดลูกตาย คลอดลูกตายที่ดุไม่ใช่อื่นไกล **คือความรักลูก ความห่วงลูก** ความเจ็บปวดเพราะการคลอดลูกนี่ มันมีมาก ความรู้สึกอันนี้ก็รุนแรง ตายไปก็หาว่าผีตายท้องกลมนี้มันดุ แต่ทั้งนั้นทั้งนี้ที่ตายเป็นผี ท่านทั้งหลายอย่านึกว่ายังไม่เกิดนะ คนส่วนมากยังนึกว่าตายแล้วเป็นผียังไม่เกิด ไม่มีหรอก ปุถุชนถึงพระอนาคามี ที่ไม่ผุดไม่เกิดไม่มี ผู้ที่ไม่ผุดไม่เกิดมีประเภทเดียวในโลกคือ **พระอรหันต์** เพราะฉะนั้นใครด่าเราบอกว่าขอให้เจ้าอย่าผุดอย่าเกิดควรอนุโมทนา บอกสาธุ ให้สมพร

ปากเถิด ไม่ผุดไม่เกิดเป็นการดีหนอ ดีแล้ว เจริญพร ให้พรเราบีใหม่ ใครมาด่าเราบอกเอ็งอย่าผุดอย่าเกิดเลย บอกดีเป็นการประสาทพรให้เราดีมาก **เราควรดีใจ ไม่ควรโกรธเขา** ใครแช่งด่าว่าไม่ผุดไม่เกิดควรดีใจ **ผู้ไม่ผุดไม่เกิดในโลก คือ พระอรหันต์ นอกนั้นผุดเกิดทั้งนั้นแหละ** เพราะฉะนั้นที่ตายแล้วเป็นผีตายท้องกลมมาหลอกก็ดี ผีตายโหงมาหลอกก็ดี ไปเกิดเป็นผีแล้วตายจากผีมาเกิดเป็นคน ผีสงเคราะห์อยู่ในภูมิอะไร **ผีสงเคราะห์อยู่ในภูมิเปรต ภูมิอสูร อสูรภูมิ เปรตภูมิ** อยู่ในภูมินี้ เพราะฉะนั้นที่เห็นผีหลอกคือพวกเปรตมาหลอก ถ้าหากว่ามาดีก็เป็นเปรต ถ้าหากว่ามาร้ายมาแยกเขี้ยวเคี้ยวพั่น มาแหวะอกให้ดู ก็**เป็นอสูร** อสุรกายมาหลอกเรา **เปรตกับอสุรกายนี่เป็นภพซ้อนภพอยู่ในโลกของเรา** เราทุกวันนี้เดินถนน บางทีเราสวนกับเปรตโดยที่เรามองไม่เห็นเขา รู้ไหม สวนกับเปรต เขาเดินมา เราสวนกับเขา บางทีในห้องประชุมธรรมสภาเรา อาจจะมีพวกอสุรกาย พวกเปรตเข้ามานั่งฟังธรรมอยู่ด้วย เราก็ไม่รู้ **คือว่าภพเปรตกับภพมนุษย์มันซ้อนกันอยู่** โดยที่เขาก็ไม่

เห็นเรา เราก็ไม่เห็นเขา เขาจะเห็นเราก็ต่อเมื่อเขามีอิทธิวิธี เขาตั้งใจจะเห็น จึงเห็น เหมือนกับมนุษย์เรา **มนุษย์ทมอำนาจฌานสมาบัติ มีอำนาจสมาธิ** ถ้าตั้งใจจะเห็นกายทิพย์พวกนี้แล้วจึงเห็น ถ้าไม่ตั้งใจเห็นแล้วก็ไม่เห็น **นี่เป็นภพซ้อนภพ** เพราะฉะนั้นการที่เกิดชาติอนุสรณญาณ หากเราตายไปแล้วตกนรก ชาติอนุสรณญาณก็เกิดไม่ได้และเมื่อเราตายจากนรกแล้วเกิดมาเป็นคนใหม่ เราระลึกชาติไม่ได้ เราไปเกิดเป็นเทวดาตายแล้วไปเกิดเป็นเทวดา แล้วตายจากเทวดาไปเกิดเป็นคนใหม่เราก็ระลึกชาติไม่ได้ เพราะอะไร **เพราะว่านรกมันทุกข์จัดเทวดาสบายจัด** ที่ไหนมีของจัด ๆ แล้วละก็ไม่เป็นของกลาง ๆ กึ่ง ๆ กลาง ๆ ละก็ พูดง่าย ๆ ว่าทุกข์ก็ทุกข์รุนแรง สุขก็สุขอย่างมโหฬารทีเดียว อย่างนี้ระลึกไม่ได้หรอก เพราะว่าภพใหม่ภูมิใหม่อันนี้มันเป็นของกล้ากึ่ง โลกมนุษย์เราเอย เปรตโลกเอย อสุรโลกเอย ๓ โลกนี้สุขทุกข์มันกล้ากึ่งกัน **ประเดี๋ยวสุขประเดี๋ยวทุกข์ ประเดี๋ยวทุกข์ ประเดี๋ยวสุข** นี่มันเปลี่ยนแปลง พูดง่าย ๆ ถ้าจะเปรียบเป็นโรคก็เป็นโรคไข้จับสั่นสะบัดร้อนสะบัดหนาวอยู่อย่างนี้ ไม่ใช่เป็นโรคอะไร เป็นโรคอย่างนั้นอย่างเดียว ไม่ใช่ประเดี๋ยวร้อนประเดี๋ยวหนาว อย่างนี้

แหละครับ เพราะฉะนั้นคนที่ตายแล้วไปเป็นผีแล้วกลับมาเกิดเป็นคนใหม่ พวกนี้ระลึกชาติได้ แต่ทว่าจะต้องมีความประทับใจในอารมณ์เก่ารุนแรง ถ้าไม่มีความประทับใจอย่างรุนแรงแล้วก็ระลึกไม่ได้ เหตุนั้นการระลึกแบบนี้ท่านจึงกล่าวไว้ในพระศาสนาว่า**เป็นชาติอนุสรณญาณ** เป็นอย่างนี้ **เป็นชาติอนุสรณญาณ มิใช่บุพเพนิวาสานุสติญาณ** ระลึกได้อย่างมากไม่เกิน ๒ ชาติ ส่วนมากก็ชาติเดียว ส่วนมากระลึกได้ชาติเดียว ส่วนที่ระลึกไม่ได้มีเป็นอันมาก ก็อย่านึกว่าเราระลึกไม่ได้ ชาติก่อนเคยตกนรกมากระมัง หรือดีใจบอกว่าที่เราระลึกไม่ได้ ชาติก่อนเราคงเคยขึ้นสวรรค์มากระมัง ไม่ใช่ทั้งนั้นแหละครับ **อาจจะเคยตกนรกมา ใครจะรู้ อาจจะเคยขึ้นสวรรค์มา ใครจะรู้ อาจจะเคยเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานมาแล้ว ถึงมาเกิดเป็นคน ใครจะรู้** แต่ทว่าที่ระลึกไม่ได้ เหตุสำคัญอันหนึ่งก็คือ**เรื่องของอารมณ์ค้าง** อารมณ์ต่าง ๆ ที่หมักหมมฝังอยู่ในพื้นเพของชาติสันดาน หรือจิตสันดานของเรานี่แหละ มันขุ่นเพราะกิเลส เรามองไม่เห็นอารมณ์ที่สั่งสมก็มีมาก จนกระทั่งจับต้นชนปลายไม่ถูก มิหนำซ้ำยังมารับเอาร่างกายใหม่ มันสมองใหม่จากพ่อแม่ในชาติปัจจุบัน

อันเป็นอุปสรรคเป็นกำแพงกีดขวางทำให้ทางเดินของพฤติภาพของใจนี่ไม่สามารถจะแล่นไปเพื่อที่จะทำการระลึกให้มันโจ่งแจ้งได้ เราถึงระลึกไม่ได้ ไม่ใช่ว่าชาตินี้หน้าชาตินี้ไม่มี อันนี้ก็เป็นปัญหาเกี่ยวกับเรื่องชาติภพข้อหนึ่งที่นำมาเสนอในที่นี้

อีกข้อหนึ่งก็คือปัญหาเรื่องจิตประภัสสรหรือจิตบริสุทธิ์ที่อยากจะนำมาพูดในที่นี้**ตามทรรศนะของผม** เรื่องจิตบริสุทธิ์ที่มีพุทธภาษิตในอังคุตตรนิกายว่า **จิตนี้เป็นธรรมชาติประภัสสร** ที่ขุ่นหมองเพราะอาคันตุกกิเลสที่จรมา อาคันตุกกิเลสในที่นี้ผมวินิจฉัยว่าได้แก่ อุปกิเลส **อุปกิเลส ๑๖ ข้อนี่แหละ** ไม่ใช่อื่นไกล อุปกิเลส ๑๖ ข้อนี้ในอุปกิเลสดูเหมือนจะไม่มีอวิชชา ถ้าหากว่าผมจำไม่ผิดครับ ดูเหมือนจะไม่มีอวิชชา เพราะฉะนั้นคำว่า จิตประภัสสรที่ขุ่นหมองเพราะอาคันตุกกิเลสจรมานี้ ไม่ได้บอกว่าในจิตประภัสสรนี้ไม่มีอวิชชาไม่ได้บอกไว้หรอก ไม่มี แค่อุปกิเลสเท่านั้นเอง แล้วประภัสสรนี้ถ้าว่าตามนัยอรรถกถาแล้ว อรรถกถาของเราแก้บอกว่าได้แก่ **ภวังค์** ซึ่งผมเองก็ไม่อยากจะเห็นด้วยเลยว่าเป็นภวังค์ ไม่อยากเห็นด้วยเลย ทำไมถึงไม่อยากเห็นด้วยว่าเป็นภวังค์ เพราะว่า หากว่าเป็นภวังค์แล้ว พระพุทธเจ้าท่านจะมาตรัสทำไม

มีอะไรเป็นข้อวิเศษหรือที่มาทรงแจกแจงว่าภวังคจิตประภัสสร แล้วที่ขุ่นหมองเพราะมีอาคันตุกกิเลสจรมาหุ้มห่อ มาพูดทำไม มาตรัสทำไม ไม่น่าอัศจรรย์ ภวังค์มีกันทุกคน คนเราวินาทีหนึ่งลงภวังค์กี่โกฏิครั้งก็ไม่รู้ในชาติ ๆ หนึ่ง **ตกภวังค์ไม่รู้นับไม่ถ้วน กี่พันล้านมหากัปโกฏิครั้ง นับไม่ถ้วน** นับสังขยา นอกจากว่าอุปไมย นับไม่ได้ อสงไข จะคำนวณก็ไม่ได้ นี่ภวังค์ของคนเรา เพราะว่าเราลงภวังค์แล้ว ทุก ๆ ขณะวิถีจิตที่จิตรับอารมณ์ภายนอก จิตต้องขึ้นวิถีรับอารมณ์ พอรับอารมณ์เสร็จ อารมณ์หนึ่งก็ลงภวังค์ร้อยไป ถ้าเช่นนั้นแล้วมีอะไรเป็นคุณวิเศษถึงกับพระบรมศาสดาจะต้องหยิบยกขึ้นมาว่า**ภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติของจิตนี้ผ่องใส นี่มันไม่ผ่องใสก็เพราะว่ากิเลสนี่ทำหน้าที่เป็นแขก เราไม่ได้เชื้อเชิญเขา เขาเข้ามากรุ่มกริ่มทำให้ยุ่งยากอลเวงขึ้นเอง** ไม่น่าจะเป็นภวังค์ตามอรรถกถาแก้เลย อรรถกถาแก้เป็นภวังค์ ผมยังไม่เห็นด้วย คือยังไม่เห็นนัยที่ควรจะแก้ว่าเป็นภวังค์จิต เพราะภวังค์มีกันดาษดื่นธรรมดาสามัญทุก ๆ คนอยู่แล้ว ไม่น่าจะเป็นข้ออัศจรรย์ที่เป็นเหตุให้พระบรมศาสดายกขึ้นมาเป็นข้ออุเทศแสดงแก่ภิกษุทั้งหลายเป็นพิเศษ ถ้าเช่นนั้นแล้วจิตประภัสสร

ได้แก่จิตอะไรเล่า ? ผมก็อยากจะวินิจฉัยว่าถ้าเราดูตามนัยในมัชฌิมนิกาย ท่านแสดงไว้ที่**ในวัตถูปมสูตร** ท่านแสดงไว้ดีทีเดียว ท่านไม่ได้ว่าจิตประภัสสรหรอก ท่านว่าถึงจิตเป็น**สังกิลิฏฐ** กับ**อสังกิลิฏฐ** **สังกิลิฏฐ**คือจิตที่ประกอบด้วยสังกิเลสเศร้าหมอง สังกิลิฏฐแปลว่าความเศร้าหมอง จิตที่เศร้าหมองที่ว่าสังกิลิฏฐธรรม **อสังกิลิฏฐ คือจิตที่ไม่เศร้าหมองชื่อว่าอสังกิลิฏฐธรรม** เพราะฉะนั้นจิตประภัสสรในที่นี้หมายถึง จิตที่เป็นอสังกิลิฏฐ **จิตที่เป็นอสังกิลิฏฐ ไม่ใช่จิตบริสุทธิ์** ท่านไม่ใช้คำว่า "สุทธิ" ไม่มี ไม่ใช้คำว่าสุทธิ แต่ยกตัวอย่างที่ท่านยกพุทธภาษิตว่า **จิตฺเต อสงฺกิลิฏฺเฐ สุคติ ปาฏิกงฺขา จิตฺเต สงฺกิลิฏฺเฐ ทุคติปาฏิกงฺขา** จิตประภัสสร คือ จิตที่เป็นอสังกิลิฏฐอันเป็นเหตุให้ไปสู่สุคติ นี่แหละที่พระองค์ยกขึ้นแสดงว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย จิตที่เป็นประภัสสรนี้คือ **ได้แก่จิตที่เป็นอสังกิลิฏฐ** จิตที่เป็นอสังกิลิฏฐนี้จะอำนวยอานิสงส์คือ**ไปสู่สุคติภพ** สุคติปาฏิกังขาหมดความสงสัย**ต้องได้สุคติแน่** เพราะความที่จิตผ่องแผ้ว เพราะจิตหมดจดจิตผ่องแผ้ว จิตจึงไปสู่สุคติ ผ่องแผ้วในที่นี้เอาแค่ผ่องแผ้วจาก

อาคันตุกกิเลส ไม่ได้ผ่องแผ้วจากอวิชชา อวิชชา ตัณหายังมีอยู่พร้อม เพียงแต่ว่าไม่มีกิเลสชนิดที่เป็นอุปกิเลส พูดง่าย ๆ ว่า อุปกิเลสไม่มีในจิตที่เป็นมหากุศลจิต ถ้าจะว่าแล้วจิตที่เป็นอสังกิลิฏฐก็คือ จิตที่เป็นมหากุศลจิต ๘ รูปาวจรกุศลจิต ๕ และอรูปาวจรกุศลจิต ๔ จิตทั้ง ๓ กองนี้ **สงเคราะห์เป็นจิตประภัสสรได้ตามชั้นภูมิ** เพราะเหตุนั้นจิตประภัสสรจึงไม่น่าจะเป็นเพียงภวังค์ ซึ่งเป็นของดาษ ๆ ธรรมดา น่าจะเป็น**ตามนัยแห่งวัตถูปมสูตร**มากกว่า ที่ท่านแสดงไว้ในมัชฌิมนิกายว่าธรรมดาจิตนั้น ถ้าหากว่าชำระขัดเกลาอุปกิเลสแล้ว จิตก็จะสะอาดเหมือนกับน้ำที่ใส มองเห็นเต่าปูปลาในพื้นแม่น้ำชัดเจน เพราะฉะนั้นอาคันตุกกิเลสนี้จึงเป็นกิเลสก่อนไม่ใช่กิเลสอันเป็นสันดานเดิม ไม่ใช่เป็นอาสวะกิเลสกิเลสมีถึง ๓ ขั้น คือ **ปริยุฏฐานกิเลส วีติกมกิเลส และอาสวะกิเลส** (อนุสัยกิเลส) วีติกมกิเลสนั้นเป็นกิเลสอย่างหยาบที่ทำเข้าแล้วมันปะทุออกทางกายกรรม วจีกรรม เป็นเหตุให้ล่วงศีลเป็นเหตุให้ศีลวิบัติ ปริยุฏฐานกิเลสได้แก่อุปกิเลส ๑๖ หรือพูดอย่างย่อ ๆ ได้แก่นิวรณ์ ๕ อันประกอบด้วย**กามฉันทะ อุธจ-**

จะกุกกุจจะ ถีนะมิทธะ วิจิกิจฉา พยาปาทะ นิวรณ์ ๕ เป็นปริยุฏฐานกิเลสที่มากลุ้มรุมทำให้ใจเศร้าหมอง ถ้าหากว่าเป็นไปล่วงแล้วก็ทำให้ใจเป็นสังกิลิฏฐ ย่อมเป็นทุคติปาฏิกังขาไปสู่ทุคติเป็นอันหวังได้ ส่วนที่เป็น**อาสวะกิเลส หรืออนุสัยกิเลส**อันเป็นกิเลสนอนเนื่องนั้น เมื่อพ้นไปแล้วจิตจึงชื่อว่าเป็นจิตวิสุท เพราะฉะนั้นท่านจึงใช้คำว่าจิตประภัสสร ไม่ใช้คำว่า "วิสุทธิ" คำว่าประภัสสรจึงหมายความเพียงว่าจิตอสังกิลิฏฐธรรมเท่านั้นเอง จิตถึงภูมิอสังกิลิฏฐ ไม่เศร้าหมอง จิตถึงภูมิแค่ไม่เศร้าหมอง ซึ่งจะอำนวยผลแค่เพียงสุคติปาฏิกังขา อันสุคติก็มีทั้ง**กามสุคติ รูปาวจรสุคติ อรูปาวจรสุคติ** ยังอยู่ในภพภูมิ ยังอยู่ในวัฏฏะ ยังไม่พ้นวัฏฏะไปได้ ต่อเมื่อสามารถทำลายอาสวะกิเลส อนุสัยกิเลสแล้ว วัฏฏะจึงพ้นได้

วันนี้ก็เห็นพอสมควรแก่เวลา เรื่องข้อเบ็ดเตล็ดบางประการในพระศาสนานำมาเสนอในที่นี้ก็เพียง ๒ ข้อ ยังมีอีกหลายข้อ ไว้เสนอในโอกาสต่อไป ขอจบธรรมกถาวันนี้เพียงเท่านี้

ที่นี้มีท่านผู้ถามปัญหาท่านหนึ่งเขียนหนังสือมาถามอย่างนี้ครับว่า มีเด็กคนหนึ่งเล่าว่า เมื่อก่อนเขาอยู่สบาย มี

ดอกบัว มีสระและดอกไม้ และเดี๋ยวนี้เด็กคนนั้นมีนิสัยชอบดอกไม้ ชอบนอนในที่มีแสงสว่าง และที่แปลกมากก็คือ ไม่ยอมแก้ผ้าอาบน้ำ ทั้ง ๆ ที่อายุยังน้อย อยากทราบว่าเด็กคนนี้จะมาจากภพไหน? และที่ระลึกได้อย่างนี้เพราะเหตุไร! ตอบยากครับ ถามมาจากภพไหน ผมเองก็ไม่มีบุพเพนิวาสานุสติญาณที่จะระลึกชาติและระลึกของคนอื่นให้ได้ และทั้งไม่มีชาติอนุสรณญาณ เพราะฉะนั้น ตอบปัญหาข้อนี้ก็ต้องอาศัยเรื่องของการเดาโดยใช้เหตุผลเข้าจับ คือใช้**เรื่องตรรกมาประมาณจับตามลักษณะ**เข้าใจว่าเด็กคนนี้ชาติก่อนอาจจะเกิดเป็นผู้หญิง เราสังเกตดูจริตมารยาทว่าเด็กคนนี้มีนิสัยค่อนไปทางสตรีหรือเปล่า อาจจะเป็นสตรีเพศมาก่อน แล้วอาจจะเกิดในกามสุคติภูมิ คือเกิดเป็นมนุษย์มาก่อน เพราะว่ามีดอกบัวมีสระมีดอกไม้นี่ประการหนึ่ง ถ้าไม่เช่นนั้นเด็กคนนี้ อาจจะเป็นเด็กผู้หญิง ถ้าไม่ใช่เกิดเป็นผู้หญิงก็จะต้องเกิดเป็นผู้ที่ได้รับการอบรมขัดเกลาอยู่ในสกุลชั้นสูงมาแล้ว ถึงมีความอาย แม้แต่เพียงเด็กก็ไม่ยอมแก้ผ้าอาบน้ำ และก็ที่บอกว่าชอบนอนในที่สว่าง ๆ มาก ๆ เด็กคนนี้อาจจะเกิดในที่ทำงานกลางแจ้งมาก ๆ ในชาติก่อน ชอบทำงานกลางแจ้งมาก ๆ ในชาตินี้ก็เลยชอบ

ความสว่างมาก ๆ ไปด้วย นี่อาจจะเป็นไปได้หรืออาจจะผิดก็ได้ เพราะผู้ตอบเองก็ไม่มีญาณอะไร เรามีข้อสังเกตง่าย ๆ ครับ คนที่มาจากพรหมโลก คนที่มาเกิดเป็นพรหมแล้วมาลงในมนุษย์โลกนี้ สังเกตได้ว่าเป็นคนมีราคะเบาบาง พอเกิดมาแล้ว ถ้าเกิดเป็นผู้ชาย เบื่อหน่าย รังเกียจสตรีเพศผู้หญิงเข้าใกล้ไม่ได้ คนที่ถือ**พรหมจรรย์นาน ๆ นั้นมีใจโน้มเอียงไปในทางเนกขัมมะ ปฏิปทาอยากจะออกบวชตั้งแต่เด็ก** ก็สันนิษฐานได้ ๒ สถาน ถ้าชาติก่อนจะต้องเกิดเป็นพระ คือบวชเรียนมาแล้ว และตายในผ้าเหลือง มีความรักในพรหมจรรย์รุนแรง ชาตินี้ก็เอานิสัยอันนี้ตามมา พอชาติใหม่มาเกิดแล้วสตรีเข้าใกล้ความรู้สึกอบรมในชาติก่อนมา คือ **กลัวผู้หญิง** เกิดความกลัวผู้หญิง และก็มีราคะเบาบาง ถ้าเกิดเป็นพรหม **จุติมาจากพรหมโลก ลงมาจากพรหมมาเกิดความโกรธก็เบาบางมาก** โทสะมีน้อยเหลือเกิน ผู้ที่มาจากพรหมโลกนี้น้ำใจเยือกเย็นเป็นหิมะทีเดียว ใจเย็น พูดจาไพเราะอ่อนหวาน แล้วก็หนักในพรหมจรรย์ตั้งแต่เล็กแต่น้อย ก็ใคร่อยากจะบวช อยากเรียน ใครจะมาชวนให้ค้าขาย จะมาชวนให้ร่ำรวยไม่เอา อยากจะบวชเรียนท่าเดียว อย่างนี้พอพิสูจน์

ได้ว่าท่านผู้นี้เคยบวชเรียนมาในชาติก่อน ตายในผ้าเหลือง มาแล้ว ความรักในพรหมจรรย์มี ไม่ใช่คนบวชกระทั่งตายคา ผ้าเหลือง แต่บวชด้วยความรู้สึกพอใจในพรหมจรรย์ มิฉะนั้น ก็มาจากพรหมโลก สมัยพุทธกาลมีพระกัมมัฏฐานอยู่องค์หนึ่ง ไปทำกัมมัฏฐานในป่า ทำไม่ทันเสร็จก็ตาย ตายขณะทำกัมมัฏฐาน ไปเกิดอยู่ชั้นดาวดึงส์ พอเกิดแล้ว มีนางฟ้าสวย ๆ มาเป็น บริวารมากมาย มาเต้นระบำรำฟ้อน พระองค์นี้ ทั้ง ๆ ที่เกิด เป็นเทวบุตร ยังไม่รู้ว่าเป็นเทวบุตร ความรู้สึกในชาติก่อน ติดตัวมา ไม่กล้าดูนางฟ้าพวกนี้เลย ก้มหน้า มีความสังวร อินทรีย์ สังวรปรากฏทีเดียว ก้มหน้า ทำตาหลบต่ำ ก้มหน้า มีความสำรวมอย่างยิ่ง พวกนางฟ้าพวกนี้เห็นอาการเช่นนั้นก็นึก รู้ทีเดียวว่า นายของเรายังเอาความรู้สึกชาติก่อนติดตัวขึ้นมา ยัง เข้าใจว่าเป็นพระอยู่ ก็บอกว่า ดูก่อนท่านผู้นิรทุกข์ บัดนี้ท่าน ไม่ได้เป็นภิกษุแล้ว ท่านจงดูซิ ท่านกำลังเสวยวิบากของบุญมี วิมานทองสูง ๑๖ โยชน์ พวกข้าพเจ้าทั้งหลายนี้เป็นบริวารของ ท่าน จะมาปรนเปรออำนวยกามสุขให้แก่ท่าน ท่านจงเสวยกาม-คุณเถิด กามคุณที่เป็นทิพย์นี้ประณีต เป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องการ นักหนา บัดนี้เป็นของท่านแล้ว เชิญท่านเสวยกามคุณเหล่านี้เถิด

ภิกษุที่เป็นเทพบุตรองค์นี้ได้ฟังเช่นนั้นก็สลดใจ เพราะความที่อบรมบารมีในทางเนกขัมมะปฏิปทามาแต่ปุเรชาติ ยังจมอยู่ในขันธ์สันดาน ก็นึกในใจว่าเราอุตส่าห์บวชเรียนนี้อยากจะหนีของพวกนี้ ยังมีเจอของพวกนี้มาปรนเปรอเราอีก เราจะต้องการไปทำไม ของพวกนี้ เราได้ละทิ้งแล้ว เห็นเป็นเหมือนกับ **อาจม อุจจาระ บัสสาวะ** ซึ่งเป็นของที่น่ารังเกียจ เรายังมาเจอของพวกนี้ในทิพยสถาน เราไม่ต้องการหรอก ไม่พึงเสียดีดสีตีเป่าของนางฟ้าเหล่านั้น พอรู้ตัวว่าตายจากชาติเป็นภิกษุแล้ว มาเกิดเป็นเทวบุตรแล้ว ต้องการรีบมาเฝ้าพระพุทธเจ้าทันที มาเฝ้าที่เชตวันทันที ลงมาเฝ้า มาปรากฏโดยทิพย์กายมีแสงสว่างทั่วเชตวันทีเดียว มาทูลความให้ฟัง พระพุทธเจ้าก็แสดงธรรม ภิกษุองค์นี้ไม่ได้ธรรมจักษุเมื่อครั้งยังเป็นพระ แต่บัดนี้พอเป็นเทวดาแล้วมาฟังธรรมพระพุทธเจ้าที่เชตวันแล้ว ก็ได้ธรรมจักษุอันบริสุทธิ์เป็นอริยบุคคลในขณะนั้นเอง ได้มรรคผลในขณะที่เป็นเทวดา อันนี้ก็แสดงให้เห็นว่านิสัยในปุเรชาติตามตัวมา คนที่ชาติก่อนเกิดเป็นเปรตชาตินี้มาเกิดเป็นคนก็สังเกตได้ว่าชาตินี้มีความหิวกระหายอยู่เป็นนิจ **หิวทั้งใจ หิวทั้งกาย บางคนกายอิ่ม แต่ใจมันหิว**

ใจหิวมาก มีความกระหาย รวยไม่รู้จักพอ ใจนั้นทั้ง ๆ ที่แจ้งที่ลับ ทั้งหิวในทางทำความชั่ว เราก็รู้ ๆ กันอยู่แล้ว พอนิยามได้ว่าชาติก่อนเคยเกิดเป็นเปรตมาก่อน **ถ้าคนที่เคยเกิดเป็นเดรัจฉานมาก่อน ชาตินี้จิตใจก็หมักหมมในทางเดรัจฉาน** เช่นว่าคนที่เกิดเป็นเสือ ชาติก่อนเกิดเป็นเสือหลายร้อยชาติ ชาตินี้มาเกิดเป็นคน ใจก็เหี้ยมเกรียมอย่างเสือเหมือนกัน ชอบฆ่าคน ชอบทำร้ายสตว์ เช่นว่าจะกินสัตว์สักที ไม่ใช่กินอย่างคนธรรมดาเขากินหรอก คนบางคนกินลิง จับลิงมากิน วิธีจับลิงคือว่าผ่าเอามันสมองลิงมากินกับเหล้า จับเอาลิงมาผูกเอาไว้ แล้วผ่ามันสมอง ตัดมันสมองลิงตั้งไฟ ตัดหัวลิงมาตั้งไฟแล้วตักมันสมองเหลวของลิงกินกับเหล้า อย่างนี้ก็มีที่ฮ่องกง ท่านเคยดูภาพยนตร์เรื่องเมื่อ ๒๔ น. จะพบภาพแบบนี้ กินงู ชอบกินงู กินหนู นี่พวกกินหนู พวกชอบกินสัตว์เดรัจฉานแปลก ๆ หนู คนธรรมดากินกัน นิยามได้ว่าชาติก่อนเคยเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานมา ประเภทสัตว์ร้าย ๆ บางคนชอบกินไก่ กินโค กินไก่กินโค ไม่ใช่อย่างเรากิน โคอ่อน ๆ มาผั่งดิน เหลือแต่คอไว้ แล้วก็เฉือนเนื้อโคทำสุกียากี้จุ่มลงไปในน้ำเดือด ๆ กินกับเหล้า โคก็ร้องด้วยความเจ็บปวด ทรมาน

เฉือนเนื้อมาทีละชิ้น สด ๆ ร้อน ๆ จับมันผึ่งกับดินแล้ว จับเนื้อที่ต้องการเฉือนตรงหน้าอกโค จนกระทั่งเฉือนหัวใจโคก็ตาย ผ่าหัวใจโคออกมาต้มอั้งโร่ขึ้นแล้วก็ต้ม และก็กินกับเหล้า คนอย่างนี้ไม่ใช่คนธรรมดาแล้ว หรือกินหัวใจเด็กอย่างนี้ ชาติก่อนเป็นสัตว์ร้ายมาเกิด ไม่ใช่คนมาเกิดสัตว์ร้าย ซีอุยก็เอาเด็กไปผ่าหัวใจกิน ผัดกับใบคื่นฉ่ายกินแล้วมาบอกกับตำรวจว่าอร่อยนัก แบบนี้ชาติก่อนเป็นสัตว์เดรัจฉานมาเกิดจึงมีอัธยาศัยสันดานอย่างนี้

ปัญหาอีกข้อหนึ่ง ถามว่าตามความรู้ที่ศึกษามาจากพระอภิธรรมที่อาจารย์บางท่านสอนไว้มีอยู่ว่าจิตจุติแล้วต้องปฏิสนธิทันที โดยไม่มีอะไรระหว่างคั่น แต่มาได้ยินองค์ปาฐกชักตัวอย่างเรื่องคนระลึกชาติได้นั้น เมื่อจุติแล้วยังล่องลอยติดตามแม่ใหม่อยู่ชั่วระยะหนึ่งแล้วจึงปฏิสนธิ แสดงว่ามีระหว่างคั่น ไม่ใช่พอจุติแล้ว ปฏิสนธิทันที ทำให้สงสัย จึงขอความกรุณาช่วยอธิบายข้อนี้ ก็อธิบายไปแล้วอย่างไรครับ ผมบอกว่าที่ตายเป็นผี เกิดแล้วเกิดเป็นผี เกิดใหม่อีกชาติหนึ่ง เกิดเป็นผีอย่างไรเล่าครับ ที่ว่าตายแล้วล่องลอย ไม่มีหรอก แต่ที่ล่องลอย เกิดเป็นผี เกิดเป็นเปรตบ้าง อสุรกายบ้าง จัดอยู่ในอบายภูมิ ที่มาหลอก

คน มาตามแม่ตามพ่อไป นี่แหละเกิดแล้ว เกิดเป็นเปรตเกิดเป็นอสุรภูมิ เกิดเป็นอสุร แล้วพอเกิดเป็นคนอีกที หมายความว่าต้องตายจากชาติที่เป็นผี ชาติที่เป็นเปรตมาเกิดเป็นคนในชาติที่ ๓ เพราะฉะนั้น เรื่องระหว่างคั่นไม่มีหรอกอธิบายไปแล้วเรื่องนี้

อีกข้อหนึ่งถามบอกว่าตามที่องค์ปาฐกอธิบายว่า ที่มนุษย์ระลึกชาติไม่ได้เพราะมันสมองเป็นเหตุ ทำให้สงสัยว่ามนุษย์ที่ถูกผู้อื่นสะกดจิตเป็นต้น ทำไมระลึกชาติได้นั้น ขณะนั้นมันสมองตกอยู่ในภาวะฐานะอย่างไรจึงสามารถระลึกชาติได้ โปรดอธิบายด้วย ในขณะนั้นมันสมองตกอยู่ในอำนาจการคอนโทรลของกระแสจิตของผู้สะกด ทำให้อาการที่มันสมองจะไปเป็นอุปสรรคกีดกั้นกำบังการระลึกชาตินั้นหมดพลังงานชั่วขณะ มันสมองไม่สามารถจะเป็นอุปสรรคได้ในขณะนั้น เพราะกระแสของผู้สะกดนี้เหมือนกระแสไฟฟ้า ได้ผ่านทะลุอุปสรรคคือ สมองเข้าไปขุดค้นอารมณ์ค้างในภวังค์ของผู้ถูกสะกด ผู้ถูกสะกดจึงระลึกความเก่าได้

ถ้าไม่มีปัญหา วันนี้ก็ขอจบธรรมกถาลงเพียงเท่านี้ครับ.

ปาฐกถาธรรม ณ พระตำหนักสมเด็จวัดมหาธาตุ ฯ

วันที่ ๒ มกราคม ๒๕๐๙

คำบรรยาย เรื่อง ขันธวาที

โดย อาจารย์เสถียร โพธินันทะ

พระคุณเจ้าทั้งหลาย

หัวข้อปาฐกถาธรรมในวันนี้ จะพูดเรื่องที่เข้าใจง่าย ๆ ในหัวข้อเรื่อง**ขันธวาที**ตามคำปรารถนาของท่านภิกษุรูปหนึ่ง ที่ท่านปรารถนาจะให้พูดถึงเรื่องการวิจัย **เบญจขันธ์** เพราะฉะนั้นจึงได้ตั้งหัวข้อพูดในแนว**ปรมัตถ์** การฟังในวันนี้ถ้าผู้ที่มีภูมิธรรมในปริยัติธรรมไม่ถึง ก็จะฟังไม่เกิดรสชาติอะไรทั้งสิ้น เพราะว่าเป็นธรรมดาอยู่เองที่เรากำลังจะพูดถึงธรรมะที่**เหนือ-บัญญัติ เหนือสมมุติ** อันเป็นธรรมะขั้นปรมัตถ์หรือขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น ถ้าท่านผู้ฟังท่านใดปรารถนาความสนุกสนานเพลิดเพลินจากปาฐกถาในวันนี้แล้ว ก็ขอแจ้งให้ทราบว่าผิดหวัง เพราะที่พูดนี้ไม่มีเรื่องโลกีย์เลย เป็นเรื่องหลักวิชาลอย ๆ ปรมัตถ์ล้วน ๆ ทีเดียว **เพราะเรื่องขันธ์เป็นเรื่องสำคัญ** พุทธมามกะที่สนใจในการฟังธรรมหรือเคย

เข้าวัดเข้าวา ปฏิบัติธรรมะในพระศาสนามาบ้าง ทุกคนก็จะต้องเข้าใจคำว่า **"ขันธ์"** เพราะว่าเราพูดกันอยู่บ่อย ๆ เช่น พูดถึงการ**ปล่อยขันธ์ วางขันธ์** และกำหนด **รูปขันธ์** เพราะฉะนั้น เรื่องขันธ์จึงเป็นเรื่องที่ขึ้นอกขึ้นใจของชาววัดเป็นอย่างดี แม้ผู้ที่เป็นชาวบ้านถ้าเคยมีความสนใจฟังพระท่านสวดมาติกา สวดบังสุกุลแล้ว ก็จะพึ่งคำว่า "ขันธ์" นี้ขึ้นอกขึ้นใจ เรื่องขันธวาทีนี้หมายถึง **วาทะของชาวพุทธ** เพราะว่าพุทธศาสนานั้นถูกขนานนามจากพวก**ปรวาที** ว่าเป็นพวก**ขันธวาที** พวกที่ถือว่า**มีแต่ขันธ์ ๕ ล้วน ๆ** ไม่มี**สภาวะหรืออัตตาใด**อื่นเป็นที่ยึดยง สมมุติให้เป็นตัว**เวียนว่ายตายเกิด** เพราะฉะนั้น ศาสนาพุทธกับศาสนาอื่นนั้น ขึ้นต้นแตกต่างกันในข้อที่ว่า ศาสนาทั้งหลายในโลกล้วนบัญญัติว่า**มีโซล คือมีวิญญาณ** วิญญาณชนิดที่**เป็นอมตะ** เรียกว่า**โซล** วิญญาณที่เป็นอมตะที่เรียกว่าโซลนี้ ไม่ว่าจะ**เป็นศาสนาแนวเทวนิยมหรือศาสนาแนวจิตนิยม** ศาสนาเทวนิยมก็บัญญัติโซล ในฐานะที่ว่าเป็นส่วนหนึ่งของพระเจ้าที่ได้สร้างสรรค์ขึ้น อย่างเช่นว่า **ศาสนาคริสต์ ศาสนามุสลิม ศาสนายิว** ศาสนาเหล่านี้ก็ถือว่าโซลของทุก ๆ สัตว์หรือทุก ๆ สัตว์ชีพนั้นเป็น**ผลงานของพระผู้**

เป็นเจ้า ตามคตินิยมในศาสนาของเขา ในทางตะวันออก ศาสนาที่นับถือโซลเป็นอมตะก็ได้แก่ **ศาสนาพราหมณ์** แต่ศาสนาพราหมณ์นั้นมีหลายชั้น คือมีชั้นที่ถือว่าโซลเป็นผลิตผลของพระเจ้าซึ่งเป็นชั้นหยาบชั้นหนึ่ง ชั้นละเอียดขึ้นมาก็ถือว่าโซลไม่ได้เป็น**ผลิตผลของพระเจ้าโดยตรง** แต่ทว่าเป็นส่วนหนึ่งที่แยกไปจากพระเจ้าเอง นี่เรียกว่า**ศาสนาพราหมณ์**ศาสนาพราหมณ์ชั้นที่ลึกเข้าไปอีก ก็ถือว่า**โซลนั้นเป็นอันเดียวกับพระเจ้า** ไม่ใช่เป็นส่วนหรือไม่ใช่เป็นผลิตผล แต่ว่าเป็นเอกภาพเดียวกับพระผู้เป็นเจ้าโดยตรง เพราะฉะนั้น โซลในศาสนาพราหมณ์จึงมีหลายชั้น ผิดกับโซลในศาสนาคริสเตียนหรือศาสนามุสลิมหรือศาสนายิว ซึ่งถือกันว่าโซลนั้นเป็นผลิตผลของพระผู้เป็นเจ้าต่าง ๆ กัน พราหมณ์ไปลึกยิ่งกว่านั้น ไปลึกจนกระทั่งสามารถเอาพระเจ้ามาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับตัวเราได้หมายความว่าตัวเรานั้นแหละ เป็นพระเจ้า ดังปรัชญาในลัทธิเวทานตะของพราหมณ์ ที่มีคำพูดว่า อหำ พรหมสฺมิ=ตัวของข้าเป็นพรหม แม้ตัวของท่านก็เป็นพรหมเช่นเดียวกัน **เป็นคำขวัญในปรัชญาเวทานตะอันเป็นสาขาหนึ่งของศาสนาพราหมณ์** นี่แปลว่าระดับภูมิธรรมในการตีความหมายของ

คำว่า "โซล" นั้น ศาสนาพราหมณ์ไปสูงกว่าศาสนาคริสต์หรือศาสนามุสลิมหรือศาสนายิว รวมกันตามชั้นภูมิของบุคคล คราวนี้ในพุทธศาสนา ศาสนาพุทธแหวกแนวแตกต่างกับศาสนาเหล่านี้โดยสิ้นเชิง **คือไม่ได้สอนโซลในฐานะเป็นอมตภาพ ไม่ได้ถือว่าโซลเป็นของไม่เกิด แก่ เจ็บ ตาย แต่ถือว่าโซลที่แท้จริงนั้นไม่มี มีแต่สิ่งของธรรมชาติที่เกิดจากผลแห่งกรรมเป็นผู้ปรุงแต่ง กรรม ตัณหา อุปาทาน เป็นผู้ปรุงโซลขึ้น** ก็เมื่อโซลเกิดจากกรรมตัณหา อุปาทาน เป็นผู้ปรุงเช่นนี้ โซลจึงไม่มีภาวะในฐานะเป็นอมตะดังที่ศาสนาอื่น ๆ เขาสอนกัน ศาสนาพุทธจึงไม่ได้สอนเรื่องโซล **แต่สอนเรื่องตรงกันข้ามกับโซล คือ ปฏิเสธโซล** หมายความว่าปฏิเสธอัตตา **โซลก็คือ อัตตา บัญญัติโซลเป็นตัวตน บัญญัติตัวตนอยู่ที่โซล** ส่วนธรรมชาติที่โซลให้เกิดมนุษย์มีชีวิตขึ้น พระพุทธองค์ได้ทรงจำแนกออกเป็นนาม ๑ รูป ๑ ที่ว่านามธรรมและรูปธรรม ในนามในรูปนั้นเมื่อแยกประเด็นเป็นหมวดหมู่แล้ว ก็เรียกว่า**เป็นกลุ่มธรรมชาติ ๕ กอง หรือเรียกว่า ๕ ขันธ์** เบญจขันธ์อันเป็นฝ่ายนามธรรม ๔ ขันธ์ ฝ่าย

รูปธรรม ๑ ขันธ์ เมื่อรวมกันแล้วก็เป็นเบญจขันธ์ คำว่าขันธ์นี่แปลว่าอะไร? "ขันธะ" ในภาษาบาลีแปลได้หลายอย่าง คือ อย่างหนึ่งแปลว่า **ก้อน** สิ่งที่เข้าจับกันเป็นก้อน เรียกว่าขันธ์ อย่างหนึ่งแปลว่า **แท่ง** อย่างหนึ่งแปลว่า **กลุ่ม** หลาย ๆ กลุ่มมารวมกันเข้าเป็นกลุ่ม หมายถึงภาวะที่กลมกลืนสนิทแนบแน่นดูประหนึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เรียกว่าแท่งอีกอย่างหนึ่ง แปลว่า **กอง** กองหมายถึงสิ่งหลาย ๆ สิ่งมาทับถมกันเข้าเป็นกองขึ้นมา เรียกกันว่ากอง อย่างหนึ่งแปลว่า **ส่วน** เพราะฉะนั้น จากคำแปลของคำว่า "ขันธ์" เราจะเห็นได้ว่า ไม่มีอะไรเลยที่จะแสดงให้เห็นว่า มีภาวะใดคงที่ยืนยงโดยเป็นตัวของตัวมันเองอยู่ ทุกสิ่งทุกอย่าง **เกิดจากหลาย ๆ สิ่งมารวมเป็นกลุ่มแล้วก็มารวมเป็นก้อน มารวมกันเป็นแท่ง มารวมกันเป็นส่วน จึงชื่อว่า ขันธ์** เพราะฉะนั้น เมื่อขันธ์มีความหมายอย่างนี้ ท่านจึงใช้ในความหมายหลายอย่าง ซึ่งแปลว่า **ทหารหลาย ๆ คนมารวมกันเข้าเป็นกองทัพก็เรียกว่า พลขันธ์** คือกองพล หมายถึงทหารหลาย ๆ คนมารวมกันเข้าเป็นกองทัพ เราก็เรียกว่า พลขันธ์ นี่เป็นความหมายใน

อรรถของคำว่า "กอง" อรรถของความหมายอีกอย่างหนึ่ง **ขันธ์หมายถึง คุณภาพ** เช่นว่าในความหมายที่ใช้ในคำว่า **ศีลขันธ์ สมาธิขันธ์ ปัญญาขันธ์** ในที่นี้ไม่ได้แปลว่า **กองของศีล** หรือ**กองของสมาธิ** หรือ**กองของปัญญา** ไม่ใช่แปลอย่างนั้น **ขันธ์ในที่นี้หมายถึง คุณประโยชน์หรือคุณภาพ ศีลขันธ์ก็หมายถึง คุณภาพของศีล สมาธิขันธ์ก็หมายถึง คุณภาพของสมาธิ ปัญญาขันธ์ก็หมายถึง คุณภาพของปัญญา** ขันธ์ในที่นี้ ถ้ามาในศัพท์ของคำว่า**ศีลขันธ์ สมาธิขันธ์ ปัญญาขันธ์**แล้วให้แปลว่า **คุณประโยชน์ คุณวิเศษหรือคุณภาพ** ถ้ามากับสิ่งอื่น ๆ เช่นมากับทหารหลายๆ หน่วยรวมกัน เราถึงแปลว่า**กอง** คือกองทัพ กล่าวคือพลขันธ์ นี่คือความหมายของคำว่า **ขันธ์** หรืออีกอย่างหนึ่งที่มาจากคำว่า **บุญ** ที่เรียกกันว่า**บุญขันธ์ กุศลขันธ์** กุศลขันธ์ไม่ได้หมายถึง **คุณวิเศษของบุญ หรือคุณภาพของบุญ** แต่แปลว่า **บุญมีประมาณเท่าน้อย กุศลมีประมาณเท่าน้อย** ไม่ได้แปลว่าคุณภาพของบุญหรือคุณภาพของกุศลอย่างที่มากับ

คำว่า **ศีลขันธ์ สมาธิขันธ์ ปัญญาขันธ์** ไม่ใช่แปลอย่างนั้น แต่ท่านแปลว่า **บุญมีประมาณเท่าน้อย กุศลมีประมาณเท่าน้อย** อันนี้ก็เป็นอรรถรสของคำว่า "ขันธะ" ที่มาในพระบาลีดังตัวอย่างมาพรรณนาโดยย่ออย่างนี้

เพราะฉะนั้นเมื่อพุทธศาสนาปฏิเสธเรื่องโซล โดยการจำแนกส่วนของชีวิตแห่งปวงสัตว์ ว่าขึ้นอยู่กับนามรูป และก็นามรูปนี้เมื่อแยกออกไปแล้วก็ประกอบด้วยส่วน ๕ ส่วน อันเป็นรูปธรรม ๑ ส่วน เป็นนามธรรม ๔ ส่วนรวมกันก็เรียกว่า **เบญจขันธ์** หรือส่วน ๕ ส่วน หรือกอง ๕ กอง หรือสภาวะ ๕ สภาวะมารวมกัน **ไม่มีสัตว์ บุคคล เรา เขา** ท่านจำแนกอย่างนี้ **เนื่องจากพุทธศาสนาปฏิเสธความเป็นอมฤตภาพของโซลหรือของอัตตา** ศาสนาอื่น ๆ จึงเรียกพุทธศาสนาว่า**ขันธวาที** ศาสนาในครั้งพุทธกาล ซึ่งส่วนมากเป็น **อัตตนิยม** จึงเรียกพุทธศาสนาว่า**ขันธวาทีคือ ผู้มีวาทะว่าด้วยเรื่องขันธ์** ในเรื่องของขันธ์นั้นท่านเปรียบว่า ธรรมะของพระพุทธเจ้าไม่ได้เป็นฝ่าย**แม็ททีเลียลิสซึม** หรือ**ไอเดียลิสซึม** เพราะเหตุที่ว่าพุทธศาสนารับรองความสำคัญของ

นามธรรม รูปธรรม พุทธศาสนาจึงเป็น**มัชฌิมปฏิปทา** ไม่เป็นฝ่าย**วัตถุนิยม** หรือไม่เป็นฝ่าย**จิตนิยม** แต่ถือว่า**รูปกับนาม**นั้น มีความสำคัญพึ่งพาอาศัยกันเป็น**อัญญมัญญะ** ท่านเปรียบเหมือนว่า**รูปธรรมนั้นเหมือนคนตาบอด แต่ว่าขาดี นามธรรมนั้นเหมือนคนตาดี แต่ขาหัก** ทั้งสองคนถ้าจะเดินทางไปสู่จุดหมายใดจุดหมายหนึ่งแล้ว ใครคนใดคนหนึ่งจะทอดทิ้งกันไม่ได้ ต้องอาศัยกัน คือ คนตาดีขาหักนั้นขึ้นขี่หลังคนตาบอดขาดี แล้วคนตาบอดขาดีก็อาศัยตาของคนตาดีขาหักชี้ทางให้ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จะสามารถบอกคนตาดีขาหักเข้าสู่จุดหมายปลายทางที่ต้องประสงค์ **ทั้งตนเองก็ไปสู่จุดหมายปลายทางที่ต้องประสงค์ฉันใด นามธรรมกับรูปธรรมคือ วัตถุกับจิตใจนั้นมีฐานะสำคัญที่อาศัยพึ่งบุญกันดังอุปมาเช่นว่านี้** พุทธศาสนาจึงไม่ใช่เป็นปรัชญาฝ่ายจิตนิยมเต็มที่ หรือฝ่ายวัตถุนิยมเต็มที่ แต่ทว่ารับรอง**ความสำคัญทั้งฝ่ายวัตถุและฝ่ายจิต** ดังปรากฏตัวอย่างในเรื่องเบญจขันธ์เป็นต้น เบญจขันธ์เราก็ทราบอยู่แล้วว่าคือขันธ์ ๕ กอง หรือส่วน ๕ ส่วน ส่วน ๕ ส่วนนี้ประกอบด้วยอะไรบ้าง? ท่านชัก

ตัวอย่างอันแรกว่ารูป **รูปขันธ์ คือ กองรูป** คำว่ารูปขันธ์หรือคำว่ารูปในพุทธศาสนานั้น**กว้างเหลือเกิน** คำว่ารูปแปลว่า **สี**ก็ได้ คำว่ารูปแปลว่า **พลังงาน**ก็ได้ เพราะฉะนั้นรูปในพระพุทธศาสนานั้นกว้างกว่าความหมายคำว่า **รูปในทางวิทยาศาสตร์** ความหมายคำว่ารูปทางวิทยาศาสตร์ **เพ่งไปทางสสาร** แต่พุทธศาสนานั้น **รวมเอาสสารกับอีเนอยี่เข้ามาในรูปด้วย** แม้กระทั่งวิทยุไฟฟ้า * กระแสคลื่นเหล่านี้เป็นรูปธรรมทั้งนั้น เพราะฉะนั้น เมื่อเราเรียนรู้ปรมัตถ์ธรรมในพุทธศาสนาแล้วจะเห็นว่ากลมกลืนกับทางวิทยาศาสตร์ เป็นเพียงแต่ว่าการให้ความหมายของศัพท์กว้างแคบต่างกัน ที่ต่างกันแน่นอนเพราะว่าพุทธศาสนาเพ่งไปในทาง**ชูดเกลากิเลส** แต่ทางวิทยาศาสตร์นั้นมุ่งไปในทาง**วิจัยทางเคมี** ซึ่งต่างกัน ผลลัพธ์จึงต่างกันเป็นธรรมดา **แต่ว่าขั้นต้นแล้วเหมือนกัน** ฝ่ายหนึ่งต้องการจะ**วิจัยรูปธรรม** ในฐานะให้เห็นว่า**ไม่มีโซล มีความไม่เที่ยงเป็นอยู่ไม่ได้** อีกฝ่ายหนึ่งต้องการวิจัยผล**ทางเคมี** ซึ่งเป็นจุดที่แตกต่างกันระหว่าง**พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์** แต่สิ่งที่เหมือนกันคือ ทั้งสองฝ่ายนั้นอาศัยเหตุผล อาศัยการวิจัยด้วยเหตุผลจาก

เหตุสาวไปหาผล จากผลสาวไปหาเหตุ อันนี้ก็ตรงกัน เพราะฉะนั้น เมื่อเราพบคำว่ารูปขันธ์หรือรูปธรรมในพุทธศาสนาแล้ว กินความกว้างเหลือเกิน คือเอาทั้งอุณหภูมิ ความร้อน อีเนอยี่ พลังงาน ไฟฟ้า กระแสคลื่น แสง สี กำลัง พูดง่าย ๆ ว่ารูปขันธ์ในพุทธศาสนานั้นหมายถึง แสง สี และพลังงาน จำกัดความง่าย ๆ อย่างนี้ คือรูปขันธ์ได้แก่อะไร? ถ้าหากว่าพูดไปตามความหมายของคัมภีร์แล้ว พระคัมภีร์ก็ยังพรรณนาว่ารูปขันธ์นั้นประกอบด้วย**มหาภูตรูป ๔ อุปาทายรูป ๒๔** รวมกันเป็น ๒๘ **รูป ๒๘ นี่แหละเรียกว่ารูปขันธ์ มหาภูตรูป ๔ นั้น คือปฐวี เตโช วาโย อาโป หรือ ปฐวีธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ อาโปธาตุ** อุปาทายรูปก็มีมากมายถึง ๒๔ อย่าง แม้กระทั่งอาการเคลื่อนไหวเช่น**กายวิญญัติ คือเคลื่อนไหวทางกาย วจีวิญญัติ คือ การเคลื่อนไหวทางวาจา** นี่เป็นอุปาทายรูป คือ**รูปที่อาศัยมหาภูตรูปเกิดขึ้น** ในเมื่อมหาภูตรูปคือ เรื่องธาตุ ๔ ซึ่งจัดเป็นรูปขันธ์นั้น ผู้ที่ศึกษาพุทธศาสนาไม่ถึงแก่นมักจะหลงผิดว่า ดิน น้ำ ไฟ ลมนั้น ทางวิทยาศาสตร์เขาไม่ถือว่าเป็นธาตุ ทำไมพุทธ-

ศาสนามากล่าวว่า **ดิน น้ำ ไฟ ลม** เป็นธาตุ คำว่า "**ธาตุ**" ในที่นี้ภาษาไทยอับจนในการที่จะบัญญัติศัพท์มาใช้ให้ตรงกับศัพท์วิทยาศาสตร์ ก็ไปควานเอาศัพท์ภาษาบาลี คำว่า "**ธาตุ**" มาใช้แปลคำว่า "**ธาตุ**" ในภาษาวิทยาศาสตร์ออกมา จึงได้เกิดความเข้าใจผิดสับสนไขว้เขวกันขึ้น เพราะฉะนั้นเราต้องจำกัดความหมายของคำว่า**ธาตุในความหมายทางบาลี** กับคำว่า**ธาตุในความหมายทางวิทยาศาสตร์** นั้นไม่เหมือนกัน แต่เนื่องจากภาษาไทยเราไม่มีศัพท์บัญญัติโดยเฉพาะ ก็ไปควานเอาภาษาบาลีมาเรียก ก็เลยไขว้เขวกันขึ้นว่า **ดิน น้ำ ไฟ ลม** นั้นไม่ใช่ธาตุทางวิทยาศาสตร์สักหน่อย ทำไมถึงพุทธศาสนาบอกว่าเป็นธาตุ แต่ไม่ใช่เป็นธาตุทางวิทยาศาสตร์นั่นถูกแล้ว **แต่เป็นธาตุในพระพุทธศาสนา** คือคำว่า **ธาตุ** ในภาษาบาลีเราต้องเข้าใจเสียก่อนว่า คำว่า"**ธาตุ**"นี้แปลว่าอะไร? ท่านแก้ว่า **ธรรมชาติใดที่ทรงไว้ซึ่งสภาวะของตนได้ ธรรมชาตินั้นชื่อว่า ธาตุ** แต่เมื่อ**ไฟทรงไว้ซึ่งอุณหภูมิ คือความร้อน** ไฟก็เป็นธาตุในความหมายทางภาษาบาลี ถูกต้องแล้ว น้ำทรงไว้ซึ่งธรรมชาติ คือการเอิบอาบ ไหลเอิบอาบ **อาการเอิบอาบเป็นอาโปเป็นเรื่องธรรมชาติของน้ำ** อาโปก็ชื่อ

อาโปธาตุ ถูกต้องแล้ว **วาโยได้แก่ ธรรมชาติที่เคลื่อนไหว** อาการใดที่ทำให้เคลื่อนไหวได้ อาการนั้นคืออำนาจของ **วาโยธาตุ** อย่างนี้ถูกต้องแล้ว และ**ปฐวี คือ ธรรมชาติซึ่งแค่นแข็งจับกันเป็นก้อน เป็นแท่ง หรือทำให้อีกธรรมชาติหนึ่งเกิดความแค่นแข็งขึ้นมาได้ ธรรมชาตินั้นเป็น ปฐวี** ก็ถูกต้องแล้ว ตามความหมายของคำว่าธาตุในภาษาบาลี ถ้าภาษาบาลีไม่จำกัดความว่าธรรมชาติใดซึ่งทรงไว้**ซึ่งอัตตภาวะ**แห่งตน ธรรมชาตินั้นชื่อว่าธาตุ คือทรงไว้ซึ่งคุณภาพของตัวไว้ได้ **ไฟก็ทรงไว้ซึ่งความร้อน อาโปก็ทรงไว้ซึ่งความไหลเอิบอาบ วาโยทรงไว้ซึ่งความเคลื่อนไหว และปฐวีก็ทรงไว้ซึ่งความแค่นแข็ง** สิ่งเหล่านี้เป็นธาตุถูกต้องตามความหมายของภาษาบาลี แต่เนื่องจากภาษาไทยเราใช้เอาวิทยาศาสตร์มาเรียน เราไม่มีคำจะแปลศัพท์วิทยาศาสตร์ ไปตรงกับคำว่าอิลีเมนท์ เป็นภาษาอังกฤษซึ่งเป็นความหมายทางเคมี ทางวิทยาศาสตร์ เขาก็ไปควาเอาศัพท์ภาษาบาลีว่าธาตุมาใช้ ก็เลยไขว้เขวกันใหญ่ ทำให้ผู้ที่เรียนรู้ศาสนาไม่รู้ลึกซึ้งจริง นึกว่าทำไมศาสนาพุทธมาสอนเรื่อง**ธาตุ ขัดกับวิทยาศาสตร์ ความจริงไม่ได้ขัดกันเลย**

แต่มันคนละเรื่อง คล้าย ๆ คนหนึ่งจะไปทางทิศตะวันออก อีกคนหนึ่งจะไปทางทิศตะวันตก มันเป็นคนละทางทีเดียว ไม่ใช่มาเถียงกันต่างคนต่างไปทางของตัว ทางพุทธศาสนาสอนธาตุก็เพื่อต้องการจะให้**กระจายจากความเป็นกลุ่มก้อนให้เห็นความเป็นอนัตตา เรียกว่าทำลายคณะสัญญา คณะหมายถึง ความเป็นกลุ่มก้อน** ต้องการทำลายคณะสัญญาเท่านั้นเอง ความจริงไม่มีอะไรขัดกันนะครับ **เป็นเพียงแต่ว่าเดินกันคนละทิศเท่านั้นเอง** ฝ่ายวิทยาศาสตร์มุ่งในทางเคมี ฝ่ายพุทธศาสนามุ่งในทางเรื่องของ **อุปาทาน** ให้กระจายให้เห็นว่าเบญจขันธ์นี้ไม่มีอะไร ที่เรียกว่า**โซลหรืออัตตา** เพราะฉะนั้น พระพุทธองค์ก็ไม่จำเป็นจะต้องกลายเป็นนักวิทยาศาสตร์ขึ้นมา ไปวิเคราะห์ธาตุตั้งร้อยแปด หรือสองร้อยสามร้อย วิเคราะห์กันอย่างนักเคมีวิเคราะห์ ซึ่งวิเคราะห์ไปแล้วก็ทำลายกิเลสไม่ได้ นั่นเป็นหน้าที่ทางโลกเขา เพื่อจะได้สร้างพลังงาน สร้างปรมาณู สร้างอะไรกัน นั้นเรื่องทางโลกเขา พุทธศาสนาไม่ได้เกี่ยวกับเรื่องสร้างพลังงานปรมาณู ไม่จำเป็นจะต้องหาสูตรสมการใด ๆ ที่จะวิจัยวิเคราะห์เรื่องอิลีเมนท์ตามนัยของวิทยาศาสตร์ **รูปขันธ์ไม่เป็นเช่นนี้** รูปขันธ์นั้นท่านเปรียบว่า เหมือนกับ

ภาชนะหรือพูดง่าย ๆ เหมือนกับ**สำรับกับข้าว** เพราะสัตว์ในกามาพจรภพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง**สัตว์ในบัญจโวการ**ในทางศาสนาท่านแบ่งภูมิของสัตว์ว่าสัตว์ที่ถือปฏิสนธินั้น มีหลายพวก พวกหนึ่งเป็น**บัญจโวการภพ** พวกหนึ่งเป็น**จตุโวการภพ** พวกหนึ่งเป็น**เอกโวการภพ** **ไตรภูมิ**ทั้งหมดในโลกนี้ทั้ง**กามภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิ** หนีไม่พ้นความมีความเป็น ๓ ประการ คือ สัตว์บางเหล่าเกิดมาแล้วก็มีขันธ์ ๕ บริบูรณ์ มี**รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ** มีขันธ์ ๕ บริบูรณ์ อย่างนี้เรียกว่า **บัญจโวการภพ** สัตว์ที่ถือปฏิสนธิในบัญจโวการภพก็เรียกว่า **บัญจโวการปฏิสนธิสัตว์** **จตุโวการภพ**เป็นภพที่เราไม่เคยพบเห็นกันเลยในโลกนี้ คือ **ภพที่ไม่มีรูปขันธ์** มีแต่นามขันธ์ล้วน ๆ คือมีแต่ **เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ** เรียกว่า**จตุโวการภพ** อีกพวกหนึ่งไม่มีนามขันธ์ ๔ มีแต่รูปขันธ์ล้วน ๆ เรียกว่า**เอกโวการภพ** สัตว์หนีไม่พ้น ๓ ภพ **คือความมีความเป็น ๓ อย่างนี้** **บัญจโวการภพกว้างมาก** **ตั้งแต่โลกันต์มหานรก อบายภูมิ ๔** นับเรื่อยมา กระทั่ง**รูปาวจรภูมิ พรหมโลก** อันนี้เป็นบัญจโวการ ในบัญจโวการนั้น จตุตถฌานในพรหมภูมิ ภูมินั้นมีพิเศษแยก

ขึ้นมา มีสัตว์ชนิดที่เป็น**เอกโวการภพ**ไปถือกำเนิดอยู่คือ สัตว์ที่เป็น **อสัญญีสัตตา** บำเพ็ญสัญญะวิราคะ แล้วไปเกิดบนโน้น เรียกว่า**เอกโวการสัตว์** มีแต่**รูปขันธ์** ไม่มี**นามขันธ์** ๔ พ้นนั้นขึ้นไปเป็นเรื่องนามขันธ์ล้วน ๆ เรียกว่าพวก**จตุโวการ** คือพวกอรูปพรหม อรูป ชื่อก็บอกแล้วว่า **ปฏิเสธไม่มีรูป มีแต่นาม** เป็นสัตว์ที่นอกเหนือไปจากที่เรารู้เห็น แสดงว่าการวิเคราะห์จักรวาลในพุทธศาสนานั้น **นำหน้าความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาก** วิทยาศาสตร์เวลานี้ก้าวหน้าไปเพียงวิเคราะห์แค่**บัญจโวการภพ**เท่านั้นเอง ยังไม่สามารถก้าวไปถึงขั้นวิเคราะห์ถึง**เอกโวการภูมิ จตุโวการภพ**ได้ แม้ในบัญจโวการภพ วิทยาศาสตร์ก็วิเคราะห์ได้แค่โลกมนุษย์เรานี้โลกเดียว โลกอื่นจากโลกมนุษย์เช่น **เทวโลกหรืออบายโลก** วิทยาศาสตร์ยังวิเคราะห์ไปไม่ถึง อันนี้ก็เป็นการก้าวหน้าทางความรู้**ในระบบสุริยจักรวาลในพุทธศาสนา** ซึ่งได้วาดแผนผังระบบจักรวาลของโลกนี้กว้างกว่านักดาราศาสตร์คนใดในโลกจะรู้เห็นกัน ซึ่งเกิดด้วยอำนาจของ **สัพพัญญุตญาณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปรู้เห็นมา**

เพราะฉะนั้น สัตว์ที่ถือกำเนิดในปัญจโวการภพจึงต้องอาศัยรูปขันธ์ เปรียบเหมือนหนึ่งเป็นที่เกิด **รูปขันธ์เป็นที่อาศัยของนามขันธ์**ได้เปรียบมาแล้ว **รูปขันธ์เหมือนคนตาบอดแต่ขาดี คนตาดีขาหักจะไปไหนต้องอาศัยคนตาบอดขาดีแบกไปฉันใด นามขันธ์ ของสัตว์ในปัญจโวการภพจะสำเร็จกิจใด ๆ ดังประสงค์ก็ต้องอาศัยรูปขันธ์เป็นที่แอบอิงฉันนั้น** เพราะฉะนั้นพระโบราณาจารย์ท่านจึงเปรียบรูปขันธ์ว่า เป็นประหนึ่งภาชนะหรือสำรับกับข้าว สำหรับเป็นที่ตั้งของข้าวของอาหารต่าง ๆ ถ้าไม่มีสำรับแล้วหรือไม่มีที่ตั้งแล้วก็ไม่สำเร็จ ถัดจากรูปขันธ์หรือขันธ์อันดับต่อมาก็คือ **เวทนาขันธ์** เวทนาขันธ์นี้ได้แก่ **ความรู้สึกเสวยอารมณ์**ท่านวิเคราะห์คำว่ารูปว่า รุปฺปตีติ=รูป **ธรรมชาติใดต้องฉิบหายด้วยเย็นด้วยร้อน ธรรมชาตินั้นชื่อว่า รูป** บาลีตั้งคำ ภาษาวิเคราะห์ว่า รุปฺปตีติ = รูป เพราะฉะนั้น คำว่ารูปนี้เขาตั้งความหมายแปลว่าอะไร คำแปลกว้าง ๆ ตามความหมายในตรรกศาสตร์ก็แปลว่า **ธรรมชาติใดฉิบหายด้วยเย็นด้วยร้อนธรรมชาตินั้นชื่อว่า รูป** ทีนี้มีคำกระทู้ถามมาว่า

ถ้าธรรมชาติใดฉิบหายด้วยเย็นร้อน ธรรมชาตินั้นชื่อว่ารูปแล้ว **นามขันธ์ไม่ฉิบหายบ้างหรอกหรือ? นามขันธ์ก็ฉิบหายเหมือนกัน** ทำไมไม่เรียกนามขันธ์ว่า**รูป?** ท่านแก้บอกว่า **นามขันธ์นี้ไม่ได้ฉิบหายด้วยเย็นร้อนหรอก มันฉิบหายตามอำนาจสังขตธรรมในตัวมันเอง** อากาศจะเย็นจะร้อนไม่ทำให้นามขันธ์ฉิบหายได้ แต่รูปขันธ์นี่เมื่อถูกกับอุตุข้างนอกยกตัวอย่างเช่นว่า ในเวลาร้อนจัด เหงื่อออก ขี้ไคลไหล **รูปฉิบหายไปไม่รู้จักเท่าไร** เราจะไปหาคนเก่าที่มาติดค้างเหลือมาถึงเดี๋ยวนี้ไม่มีเลย ของเก่าตายไปของใหม่เกิดใหม่ ทดแทนกันมาเรื่อยอย่างนี้ เราอาบน้ำถูขี้ไคลเซลตายไปไม่รู้จักเท่าไร แสดงว่ามันฉิบหายด้วยเย็นร้อน เห็นหรือยังยิ่งร้อนยิ่งถูใหญ่ ขี้ไคลยิ่งออกมา เซลก็ตายไปมาก ผิวหนังขุมขนหายไปหมด แต่มันตายชนิดที่เราไม่เห็นเรียกว่า**อัปปฏิจฉันนชรา** คือ **ความชราที่ปกปิด** เราแก่กันทุกวัน **ไม่ใช่ว่าเรามาเกิดแก่เจ็บตายตอนที่ว่าผมหงอก** อย่างนี้เรียกว่า**แก่เนื้อหย่อนยาน เรียกว่าชรา** แต่ความจริงแล้วพออุแว้ ๆ จากท้องแม่ก็**เริ่มแก่ตั้งแต่บัดดลนั้นทีเดียว** แต่ความแก่อย่างนี้ภาษาบาลีเรียกว่า **อัปปฏิจฉันนชรา อัปปฏิจฉันนกับปฏิจฉัน**

หมายถึง ชราที่ปกปิด กับ ชราที่ไม่ปกปิด ปฏิจฉันน ชราคือชราที่ปกปิด อัปปฏิจฉันน ชราคือชรา ที่ไม่ปกปิดชรา ที่ไม่ปกปิดเห็นกันง่าย เช่น เนื้อหนังหย่อนยานแล้ว ก็อาศัยเครื่องประเทืองผิว ตาที่เคยหวานซึ้งบัดนี้ก็แห้งผากไปหมดแล้ว ต้องไปวิ่งเต้นซื้อเครื่องยาของแม็คเฟคเตอร์มาหยอดให้มันดูยังหวานอยู่ **เปิ่นกลลวงหลอกเขา** ขนตาที่ไม่เคยงอน ก็ร่วงไปแล้วก็หาขนตาปลอมมาใส่ ดูมันงอนโค้งน่าสวยพิลึกอย่างนี้เป็นต้น ผิวที่มันหย่อนเหี่ยวแห้งตกกระไป ก็อาบน้ำนมเสีย กินนมแพะ นมวัว นมหนู กินเข้าไป อยากให้เนื้อที่มันหย่อนตึงขึ้นมา บางทีเนื้อส่วนไหนถ้ามันเห็นว่าชักไม่เป็นการก็ให้นายช่างผ่าเสียยอมตัดเนื้อที่หน้าขาอ่อนมาโป๊ลงไป แล้วก็ทำให้มันเชื่อมเป็นเนื้อเดียวกันเป็นผืนเดียวกัน **หลอกตาเขาให้เห็นว่ายังสาวอยู่อย่างนี้** คนที่แพ้ผมพยายามไม่ให้แพ้ ใครทักว่าแหมผมหงอก ไม่ชอบาหรือโกรธ แต่ถ้าใครบอกแหม ดูกระชุ่มกระชวยอายุเท่าไรแล้ว ถ้าอายุ ๖๐ ใครบอกว่ายังกระชุ่มกระชวยแข็งแรงก็ชอบ ถ้าใครบอกว่าแหม หมู่นี้หน้าตาซีด ก็ไม่ชอบ ถ้าไม่ชอบแล้ว ก็ต้องพยายามวิ่งเต้นหายาย้อมผมมาย้อมให้มันดู ดำขำอย่างนั้นแหละ คนทักว่าแหม ยังพริ้งอยู่เลย อย่างนี้ชอบ

เพราะฉะนั้นความจริงเริ่มแก่มาตั้งแต่วินาทีแรกที่เกิดมา เกิดแก่เจ็บตายตามมาแล้ว ความเจ็บก็ตามมา ท่านเห็นหรือเปล่าว่าในอริยสัจจ์ ไม่มีคำว่า**พยาธิทุกขา** มีแต่ **ชราปีทุกฺขามรณมฺปีทุกฺขํ** ไม่มีพยาธิทุกฺขาเพราะอะไร? เพราะคำว่าพยาธิท่านสงเคราะห์ในอรรถคำว่า**ชรา** ความแก่นั่นเป็น**พยาธิอย่างหนึ่งคือ เป็นโรคอย่างหนึ่ง คือ โรคแก่** เพราะฉะนั้นในนิเทศของอริยสัจจ์ ๔ พระองค์จึงไม่จำเป็นต้องยกคำว่า**พยาธิ**มาว่าไว้ คำว่าพยาธิสงเคราะห์อยู่ในชราแล้ว คือ**โรคชรา**ที่เราเป็นโรคคือ **โรคแพ้ชรา** คนเราเป็นโรคชรากันทุกคน จึงไม่ยกพยาธิขึ้นออกมาเป็นพิเศษ เมื่อเป็นอย่างนี้นามขันธ์จึงไม่ฉิบหายด้วยเย็นร้อน อากาศจะเย็นนามขันธ์ก็ไม่ฉิบหายไปด้วยอากาศจะร้อนนามขันธ์ไม่ฉิบหายไปด้วย สิ่งที่ฉิบหายด้วยร้อนเย็นข้างนอกก็คือ **รูปขันธ์ นามขันธ์ถ้าจะฉิบหายก็ฉิบหายด้วยตัวของมันเอง** ไม่เกี่ยวกับอากาศข้างนอกฉิบหายตามกฎธรรมดาของธรรมฐีติธรรมนิยามในธรรมชาติของความเป็น **สังขตธรรม คือธรรม ที่อาศัยเหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้น** ไม่ใช่อาศัยข้างนอก อุตุข้างนอก ไม่ใช่แต่รูปขันธ์นี้

นอกจากจะฉิบหายด้วยธรรมดาของมันเองแล้ว มันยังฉิบหายเพราะเหตุกินพื้นอากาศข้างนอกช่วยซ้ำเติมเข้าไปอีก เป็นผีซ้ำค้ามพลอย เพราะเหตุนั้นรูปขันธ์จึงได้จำกัดความหมายว่า **รุปฺปีติ=รูป์ ธรรมชาติใดที่ฉิบหายด้วยเย็นด้วยร้อนได้ ธรรมชาตินั้นชื่อว่า รูป** นี้คือความหมายของคำว่า**รูปขันธ์ เวทนาขันธ์นั้น โดยธรรมชาติหมายถึง ถูกเสวย ธรรมชาติใดเสวยซึ่งอารมณ์เป็นสุขบ้างเป็นทุกข์บ้าง เป็นกลาง ๆ คือไม่ทุกข์และไม่สุขบ้าง** ธรรมชาตินั้นเป็น **เวทนา** เวทนาท่านจำแนกเป็น ๕ บ้าง เป็น ๓ บ้าง โดยย่อ โดยพิสดารเป็น ๑๐๘ เวทนา ๑๐๘ คู่กับตัณหา ๑๐๘ โดยย่อที่จัดเป็น ๕ เป็น ๓ คืออย่างนี้ในที่ใดถ้าสงเคราะห์เวทนาเป็น ๓ **คือสุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา**แล้ว ท่านให้หมายความถึง **ทั้งกายิกะ เวทนา เจตสิกะเวทนา หมายถึงความเสวยอารมณ์ที่เป็นทุกข์ทั้งกายทั้งใจชื่อว่า ทุกขเวทนา ความเสวย อารมณ์ที่เป็นสุขทั้งกายทั้งใจ ชื่อว่า สุขเวทนา ความ เสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ ไม่สุข คือ เสวยอารมณ์ที่กลาง ๆ อยู่ระหว่างความสุขกับความ**

ทั้งทางกายทางใจเรียกว่า อทุกขมสุขเวทนา นี้คือนัยของเวทนา**ติกนัย** คือนัย ๓ ถ้าในบางแห่งท่านแสดงโดยปัญจกนัย ก็เพิ่ม**โสมนัสเวทนา โทมนัสเวทนา**เข้ามา แล้วท่านอธิบายว่าอย่างนี้ว่า **สุขเวทนากับทุกขเวทนานั้น เป็นไปทางกายอย่างเดียวไม่ได้เกี่ยวกับใจ ส่วนโสมนัสเวทนา โทมนัสเวทนานั้น เป็นไปทางใจอย่างเดียวไม่เกี่ยวกับกาย** สำหรับอันที่ ๕ อทุกขมสุขเวทนาหรือเรียกกันง่าย ๆ ว่า **อุเบกขาเวทนานั้นเป็นสาธารณะทั้งทางกายทางใจ** นี้ตามความหมายของปัญจกนัยในการวิเคราะห์คำว่า "เวทนา" **เวทนาขันธ์นี้เป็นผู้เสวยอารมณ์ เสวยอารมณ์สุขกับทุกข์ไม่สุขไม่ทุกข์** ท่านจึงเปรียบ**เวทนา**ว่าเหมือนกับ**โภชนะ** คือข้าว **รูปขันธ์**เหมือน**ภาชนะ**คือสำรับข้าว **เวทนา**เหมือน**โภชนะ** คืออาหาร คือตัวข้าว เพราะข้าวนั้นสำหรับกิน มนุษย์และสัตว์กินกันทุกคน กินอะไร? **กินอารมณ์** เรากินอารมณ์กันทุกคนเวลานี้ทุกเมื่อเชื่อวัน ไม่มีว่างเว้น ที่ไม่กินอารมณ์เลย ไม่มีขึ้นชื่อว่ามีภพคือ **ความมีความเป็นแล้ว** เรามี**เวทนาทุก**

ผู้ก้าว ทุกอิริยาบถ ทุกขณะจิต ไม่มีขณะใดที่จะปลอดโปร่งจากเวทนา ต้องมีเวทนาหมดทุกคน การกินอารมณ์เป็นอย่างไรเล่า ก็คือ **เสวยอารมณ์สุขบ้าง ทุกข์บ้าง ไม่สุขไม่ทุกข์คือ อารมณ์กลาง ๆ บ้าง** ซึ่งเป็นเรื่องของ**เวทนา** อารมณ์อะไรที่ว่าเป็นอารมณ์กลาง ๆ อารมณ์สุข อารมณ์ทุกข์ไม่ต้องอธิบาย เราเข้าใจได้แต่อารมณ์กลาง ๆ นี่คืออย่างไร? **คือ อารมณ์ที่เป็นที่ตั้งที่ไม่เป็นบ่อเกิดแห่งเหตุ ของการเกิดความสุขจนออกหน้าออกตา และไม่เป็นที่ตั้งให้เกิดความทุกข์จนออกหน้าออกตา** พูดง่าย ๆ ว่า**อารมณ์ที่เป็นอทุกขมสุข เวทนานั้น ไม่ได้สร้างความตื่นเต้นให้แก่จิต** อารมณ์ใดที่ไม่ได้สร้างความตื่นเต้นให้แก่จิต อารมณ์นั้นชื่อว่าเป็นอารมณ์ของ**อทุกขมสุขเวทนา** อารมณ์ใดที่สร้างความตื่นเต้นให้แก่จิต หรืออารมณ์นั้นก่อให้เกิดความตื่นเต้นในทางที่เราพออกพอใจ เราก็เรียกว่าอารมณ์นั้นเป็นที่ตั้งแห่ง**สุขเวทนา** หรือ **โสมนัสเวทนา** อารมณ์ใดเป็นที่ตั้งแห่งความตื่นเต้นที่ทำให้เราเกิดความไม่พอใจ อารมณ์นั้นชื่อว่า **เป็นที่ตั้งแห่งทุกขเวทนาหรือโทมนัสเวทนา** เราจะเห็นได้แล้วว่า

ทั้งอารมณ์ที่เป็นที่ตั้งแห่ง**สุขเวทนาก็ดี ทุกขเวทนาก็ดี อุทุกขมสุขเวทนาก็ดี** ระดับของมันอยู่**ที่ความตื่นเต้นมากน้อยกว่ากัน** ซึ่งไม่เหมือนกันหรอก อยู่ที่ความตื่นเต้นมากน้อยกว่ากันเท่านั้นเอง ทำไมจึงได้ชื่อว่าความตื่นเต้นมากน้อยกว่ากันคืออย่างนี้ ขึ้นชื่อว่าอารมณ์อันเป็นเหตุให้เวทนาเข้าไปเสวยแล้ว ที่จะไม่ให้ก่อความเร้าใจหรือความตื่นเต้นไม่มีหรอกครับ เพียงแต่ว่าระดับของมันอยู่ในขั้นไหนเท่านั้น คนบางคนรับอารมณ์บางอย่าง เขาเฉย ๆ อีกคนหนึ่งรับอารมณ์ระดับเดียวกัน เขาร้องไห้ทั้ง ๆ ที่อารมณ์นั้นเหมือนกัน ผมยกตัวอย่างง่าย ๆ อย่างนี้ ยกตัวอย่างเช่นว่า คนสองคนเห็นงูตัวหนึ่งเป็นงูพิษเลื้อยมาหา คนหนึ่งกระโดดวุ้ยว้ายกระตู้วู้ อีกคนหนึ่งไม่ร้อง ตรงกันข้าม คว้าไม้จะมาตีงู **อารมณ์คือ งูเดียวกัน** นาย ก. นาย ข. เห็นงูตัวเดียวกัน **รับอารมณ์คือ งูพิษเดียวกัน** แต่ปฏิกิริยาที่แสดงออกระหว่างตัวนาย ก. นาย ข. แตกต่างกันอย่างยิ่งทีเดียว **คนหนึ่งร้องโวยวายตกอกตกใจ อีกคนหนึ่งไม่ร้อง** ตรงกันข้าม คว้าสัตราบืนผาหน้าไม้จะมาเล่นงานงู เราจะเห็นได้แล้วว่างูหรืออารมณ์นั้น

เป็นอารมณ์เดียวกัน แต่เวทนาที่เกิดนาย ก. และนาย ข. ที่รับอารมณ์นั้นแตกต่างกันเหลือเกิน นั่นก็คือ **ได้แก่ความเร้าใจ** ของอารมณ์ที่มากระทบนาย ก. และนาย ข. คลื่นแห่งความเร้านั้นแตกต่างกันที่เข้าไปกระทบท่านจึงกล่าวว่าเวทนาทั้งหมดไม่ว่าสุข ว่าทุกข์ หรืออทุกมสุข **เป็นทุกข์ทั้งนั้น** ทุกข์ในที่นี้มีทั้งทุกข์ที่หยาบจนถึงละเอียด ซึ่งแตกต่างกันแต่บางคนอาจจะค้าน บอกว่าทางศาสนาบอกแล้วว่าเวทนาสุขก็มี ทุกข์ก็มี ไม่ทุกข์ไม่สุขก็มี คือ มีอารมณ์กลาง ๆ แต่ทำไมพอไปอีกทีหนึ่งพระพุทธเจ้าแสดงว่าเบญจขันธ์เป็นทุกข์ เราต้องเข้าใจว่าคำว่า **"ทุกข์รวบยอด"** ที่พระองค์แสดงว่า **เบญจขันธ์เป็นทุกข์นั้นเป็นทุกข์แสดงตามความจริงขององค์ธรรม** คือว่า **สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นก็มีความดับไปเป็นธรรมดา** เป็นทุกข์อย่างนี้ เป็นทุกข์ที่ทนต่อภาวะของมันไม่ได้ คำว่า "ทุกข์" ไม่ใช่แปลว่า**ชีช้ำ** คนหนึ่งมานึกว่าทุกข์หมายถึง ชีช้ำ ชีช้ำแปลว่า ทุกข์ การเศร้าโศกเสียใจแปลว่า ทุกข์ ถ้าแปลทุกข์หมายถึง ชีช้ำอย่างเดียว เป็นการแปล**ทุกข์อย่างตื้นเกินไป** คือว่าทุกข์มีมากมาย มีทั้ง

สภาวะทุกข์ เจตสิกก็ทุกข์ สังขารก็ทุกข์ ปริเยสนาทุกข์ ตัณหานิรทุกข์ มากมายก่ายกอง คำว่าทุกข์ในที่นี้คือตัวทุกข์รวมอยู่ใน**สภาวะทุกข์หมด** คำว่า "ทุกขะ" แปลว่า **ทนไม่ได้** สภาพใดที่ทนต่อภาวะของมันไม่ได้ **สภาพนั้นเป็นทุกข์** ไม่ต้องเอาความชีช้ามาผูกพัน ชีช้าเป็นเพียงแต่ปลายเหตุของสภาวะทุกข์ หนึ่งในพันของสภาวะทุกข์ คล้าย ๆ ก. ถึง ฮ. แม่บทของเรา ก. ถึง ฮ. ความทุกข์ทางใจโศกเศร้าที่เราแปลว่าทุกข์หมายถึงความเศร้าโศก ก็เป็นเพียงแบบตัวอักษรตัวหนึ่งในจำนวนตั้ง ๓๐ กว่าตัว ซึ่งเป็นตัวแม่บท ถ้าเราไม่รู้จักอักษรพวกนี้หมดทุกตัว เราอ่านภาษาไทยไม่ได้ อ่านไม่รู้เรื่อง ต้องจำได้ทุกตัว แล้วก็ไปหยิบเพียงตัวเดียว รู้เพียงตัวเดียวหมายไปหมดทุกตัวไม่ได้ เพราะตัวแม่บทอักษรไทยมีถึง ๓๐ กว่าตัว ต้องเรียนรู้ทุกตัว ๓๐ กว่าตัวท่านเรียกว่า **สภาวะทุกข์** เป็นทุกข์ของ **สังขตธรรม ทุกข์คือ ธรรมชาติใดมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา ธรรมชาตินั้นก็มีความดับไปเป็นธรรมดา** มันเป็นทุกข์อย่างนี้ เพราะฉะนั้น**สุขเวทนา**ที่เราสำคัญว่าสุขนั้นความจริงไม่**สุข** แต่จำเป็นอยู่ที่พูด

มนุษย์สามัญชนต้องสมมุติกันว่าสุข สมมุติอย่างไร? ทั้งอารมณ์สุข อารมณ์ทุกข์ หรืออารมณ์กลาง ๆ ก็ได้แก่ความตื่นเต้น ธรรมชาติใดมีการตื่นเต้น ไม่ได้ตื่นเต้นในแง่ดี ตื่นเต้นในแง่ร้าย หรือระดับความตื่นเต้นไม่รุนแรงพอที่จะสร้างให้เกิดอารมณ์ดี อารมณ์ร้ายขึ้นมาก็จริง ธรรมชาตินั้นเมื่อมีอาการตื่นเต้นแล้ว ธรรมชาตินั้นก็ไม่สนุกใช่ไหม? ธรรมชาติใดเป็นภาวะสันติ? คือ ความสงบ ธรรมชาตินั้นจะไม่ก่อความตื่นเต้นใด ๆ ให้เกิดขึ้น แต่จะก่อความเยือกเย็นความเอิบอิ่มให้กับเรา ท่านเปรียบเหมือนน้ำนิ่ง ในยามที่ไม่มีคลื่นลมมากระทบ น้ำในสระที่ไม่มีคลื่นไม่มีลมไม่มีใครมาก่อกวน เป็นสระที่ราบเรียบ ใสเหมือนกระจกฉันใด อารมณ์ที่เป็นไปเพื่อความสนุก ไม่ตื่นเต้น ก็ต้องเป็นอารมณ์ที่ประณีต ไม่มีอาการเป็นพรั่ว เป็นละลอก หรือว่าเป็นคลื่นขึ้นมา แต่เมื่อใดถ้าหากว่ามีอารมณ์ที่เป็นคลื่น เป็นระลอก เป็นพรั่วจะมากก็ตาม จะน้อยก็ตาม นามนั้นก็ไม่สงบ เมื่อไม่

สงบแล้วจึงไม่เป็นที่ตั้งแห่งความสุขแท้ ตามความหมายเบื้องสูงในพุทธศาสนาเป็นความดิ้นเต้นด้วยกันทั้งนั้น แล้วแต่ลำดับของการดิ้นเต้นจะอยู่แค่ไหน ทั้งนั้นทั้งนั้น ท่านว่าทำให้ใจเกิดปฏิกิริยาทฟูขึ้นมา เพื่อที่จะรับรู้กับอาการดิ้นเต้นเหล่านั้น ทั้งในแง่ที่เป็นสุข ทั้งในแง่ที่เป็นทุกข์ ทั้งในแง่ที่ไม่ทุกข์และไม่สุข เพราะเหตุนั้นแหละ พระพุทธองค์จึงแสดงว่าสุขเวทนานั้นมีราคะเป็นอนุสัย ทุกขเวทนานั้นมีปฏิฆะเป็นอนุสัย ส่วนอุเบกขาเวทนาคือไม่สุข ไม่ทุกข์นั้นมีอวิชชาเป็นอนุสัย มีอนุสัยนอนก้นอยู่ ๓ ส่วน อย่าได้สำคัญว่าสุขเวทนานั้นดี เพราะใคร ๆ ก็ปรารถนาแสวงหาสุขเวทนา แต่หารู้ไม่ว่าสุขเวทนาที่เราแสวงหากันนี่แหละหลังฉากมันมีราคะ ราคะคืออะไร? ราคะก็เป็นกิเลสกองหนึ่งราคัคคิไฟคือ ราคะ สุมอยู่เป็นไฟนอนก้น ไฟซึ่งถูกขี้เถ้ากลบ ถึงแม้ความร้อนแสงสียังไม่ปรากฏ แต่เขี่ยขี้เถ้าเมื่อไรก็ลุกฮือขึ้นมาเมื่อนั้น อาการที่มีสุขเวทนาจึงเป็นความทุกข์ที่เรียกว่า ความทุกข์แอบแฝง เป็นความทุกข์แอบแฝงที่เผาเรา จนเราไม่รู้สึก ที่คอยมารับอารมณ์ที่พอใจขึ้นมา

แล้วเราก็ตะเกียกตะกายอยากจะได้อารมณ์นั้นมาเป็นของเรา นาน ๆ อาการที่เราตะเกียกตะกายอยากจะรักษาอารมณ์อันนั้นมาเป็นของเรานาน ๆ นี่แหละ **เป็นความทุกข์ที่เราไม่รู้สึกตัว** แต่ทุกข์ชนิดนี้เรากลับสำคัญว่า **เป็นความสุข** ยกตัวอย่างเช่น คนที่มีความรักมีสามีเป็นที่รัก มีภริยาเป็นที่รัก มีชื่อเสียงยศฐาบรรดาศักดิ์ คนเหล่านี้สมมุติว่า **ได้สามีที่ตัวสบใจ ได้ภริยาที่ตัวสบใจ ได้ยศฐานันดรศักดิ์ที่ตัวสบใจ** เป็นความสุขใช่ไหม? แน่นอน ในทางโลก**เป็นสุขเวทนา เป็นโสมนัสเวทนา** ทางกายก็สบาย คือ ใจก็ตื่นเต้นด้วยโสมนัส คือ สมใจอยาก อยากจะสมฤดี แต่ในอาการที่สมฤดีนั้น **มีความทุกข์อย่างหนึ่งก็คือ อาการที่หวงแหนในสิ่งนั้น** สมมุติว่าคน ๆ นั้นเป็นของฉัน **ฉันไม่อยากจะให้คน ๆ นี้เป็นของคนอื่นใครจะมารักคนนี้จากฉันไม่ได้ที่เดียว** นี่ความคิดอันนี้มาแล้ว แต่เรายังไม่รู้สึก เช่นสามีของเราหรือภริยาของเรายังไม่ไปนอกใจ เรายังไม่รู้สึก **ถ้าตราบใดเขายังยอมอยู่ใต้อำนาจเรา กลับบ้านตรงเวลา มากินข้าวบ้าน จะไปไหนก็ลา จะมาก็**

บอก สตางค์ก็มาฝากผังเรา ไม่ใช่ไปเที่ยวฝากไว้ที่คนอื่นอย่างนี้ ตัวของคนนั้นเป็นที่สนองกิเลสของเราตราบใดเขาสนองกิเลสของเราได้อยู่ตราบนั้น เราก็มีความสุขใช่ไหม? แต่ถ้าหากว่าคน ๆ นั้นมีการเปลี่ยนแปลงไป เช่นว่าชักจะกลับบ้านไม่ตรงเวลา ชักจะไม่มากินข้าวบ้าน หรือว่าชักจะมีอะไรตุกติกข้างนอก หรือชักจะไม่เป็นไปตามที่ใจเราคิด ทุกข์มาแล้ว ทุกข์นี้มาจากอะไร? มาจากความสมอยากขั้นแรก คือขั้นที่ว่าฉันได้เขามาแล้ว อาการที่ได้เขามาแล้วนั่นแหละ **ทุกข์กองใหญ่กำลังตามหลัง** เหาตัวเบ้อเร่อกำลังลอยมาใส่หัวเราแล้ว ตัวเบ้อเร่อทีเดียว คลานยั้วเยี้ยเข้ามา แต่ในสายตาของปุถุชนของคำว่า ดี อร่อย มันอร่อยดีท่านจึงอุปมาว่าอารมณ์ของปุถุชนในโลกนี้**รับอารมณ์ทั้งกามคุณารมณ์แล้วเปรียบเสมือนกินขนมหวานที่ข้างในมียาพิษแทรก** ในขณะที่กัดขนมหวานก้อนนั้นความอร่อยปรากฏ แต่เมื่อใดยาพิษตกถึงกระเพาะแล้ว **พิษของยาพิษกำซาบออก คือ**

ทุกข์ฉนัดฉันใด ปุถุชนผู้แสวงหาอารมณ์ในโลก ในขณะที่สบอารมณ์สมใจหมายในอารมณ์นั้น ใหม่ ๆ ก็ก่อให้เกิดสุขเวทนา โสมนัสเวทนา ความเอร็ดอร่อยในอารมณ์นั้น เมื่ออารมณ์นั้นเปลี่ยนแปลงไป **เขาก็ได้ประสบทุกข์ใหญ่เหมือนไฟกองใหญ่เผารนใจเขาฉะนั้น** ที่ท่านโบราณาจารย์ท่านจึงให้ความหมายว่าอย่างนี้ ว่าเวทนาทั้งหมดนี้เป็นที่ตั้งแห่ง**อัสสาทะ** อัสสาทะแปลว่าอะไร ? อัสสาทะถ้าแปลความหมาย คือ **ความยินดี** ถ้าจะแปลภาษาอย่างโลก ๆ อย่างเขาเรียกว่า **ความเอร็ดอร่อย** ความเอร็ดอร่อยในอารมณ์เหมือนเราเป็นเด็ก ๆ กินขนมต่าง ๆ กินแล้วท้องจะเสียไม่รู้ ตอนกนอร่อยก็แล้วกัน แตงเมหลอดเอย ส่าหริ่มเอย กินเข้าไปสกปรกหรือไม่สกปรกไม่รู้ กินเข้าไปเรื่อย เด็ก ๆ ที่ร้องไห้มาก พ่อแม่ไม่ค่อยดูแลรักษา มีอะไรก็ซื้อให้กินกันเข้าไปพยายามให้มันเลิกร้องกวนใจซะที แต่หารู้ไม่ว่าซื้อให้กินเข้าไปนี่แหละ เอายาพิษไปแทรกให้ลูกตีไม่ดีก็กลายเป็นโรคท้องว่วง ท้องเสีย โรคไทฟอยด์โดยกินอาหารที่มีเชื้อโรค **ก็อารมณ์ในโลกนี้ มันมีเชื้อโรคทั้งนั้น**อารมณ์ที่เรารับกันทาง**ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ** ล้วนแต่แทรกเชื้อโรค

ถ้าเรารับอารมณ์เชื้อโรคเหล่านี้ โดยที่เราไม่มียาฉีดคอยช่วย ไม่มียากันอหิวาต์ ไทฟอยด์แล้วละก็มันก็สร้างความฉิบหายให้แก่เรา พูดง่าย ๆ ว่าไม่รู้เท่าทันความจริงของมัน อยากไปคิดธรรมดาฉิบหายก็ปรากฏก็เผาเราทีเดียว **เป็นอัสสาทะคือ** ความเอร็ดอร่อยคู่กับนิพพิทา คือความเบื่อหน่ายชนิดที่ว่าเลิกเสียทีในอัสสาทะ คือ **อัสสาทะในรูป รส กลิ่น เสียง เลิกเสียที** คือเข็ดแล้วคือกินมันมาหลายชาติแล้ว กินมันทีไร ก็เล่นงานเราย่ำแย่ทุกที พออาการที่เกิดความรู้สึกอย่างนี้เกิดขึ้นท่านเรียกว่า **นิพพิทา คือ ความเบื่อหน่าย เมื่อเบื่อหน่ายก็คลาย เมื่อคลายก็หลุด เมื่อหลุดก็พ้นทีเดียว เมื่อพ้นก็ได้นิพพาน** แต่ถ้าตราบใดไม่เกิดนิพพิทา แล้วยังเอร็ดอร่อยกันชาติแล้วชาติเล่า ภพแล้วภพเล่า ไม่รู้จักจบจักสิ้นนี่ก็เป็นธรรมดาอยู่ เพราะอะไรถึงเป็นอย่างนั้นเล่า ? เพราะว่า? **อวิชชา ตัณหา** เรากอดเข้าไว้คนละข้าง ไม่กล้าปล่อย **ข้างขวากอดอวิชชาเป็นเมียหลวง ข้างซ้ายกอดตัณหาเป็นเมียน้อย** ไม่ยอมปล่อย จะปล่อยก็เสียดาย **เสียดายอวิชชา เสียดายตัณหา เสียดายแม่อวิชชา เสียดาย**

แม่ตัณหา เสียดายพ่ออวิชชา เสียดายพ่อตัณหา บางคนได้คนหนึ่งก็ได้อีกคนหนึ่ง **รักพี่เสียดายน้อง** ตกลงไม่ยอมปล่อยทั้งสองคนกอดเอาไว้ เหตุนั้นท่านจึงกล่าวว่า**สุขเวทนามีราคะเป็นอนุสัย** ราคะคือ ความพอใจ ความสุขใจ ความเอร็ดอร่อยในอารมณ์ **เป็นอนุสัย** อาการที่สุขเวทนามีราคะเป็นอนุสัย เป็นเหตุให้เราต้องร้องไห้ร้องห่ม ต้องชีช้ำเจ็บใจกันไม่รู้จบรู้สิ้น เพราะอย่างนี้**ถ้าเราไม่มีมันเสียแล้ว เรารู้เท่ามันเสียแล้ว** เราก็ไม่ไขว่คว้ามาเป็นของเรา แน่นอนเมื่อไม่ไขว่คว้ามาเป็นของเราแล้ว เรา ก็ไม่ต้องเศร้าโศกเพราะมันวิกาลไป **เราเกิดมาไม่มีรัก เราก็ต้องไม่ต้องทุกข์เพราะรักใช่ไหม?** แต่คนที่ไม่ทุกข์เพราะรักก็เพราะว่าไม่ชอบ ไม่เอา เพราะรักไม่สนุกอยากจะให้ทุกข์เพราะรักดีกว่า ท่านจึงเปรียบอย่างนี้ว่า คนที่เป็นโรคเรื้อนเกาแผลโรคเรื้อน ขณะที่เกาเอร็ดอร่อยเหลือเกิน อร่อยมาก แต่ว่าเลิกเกาเมื่อไหร่แผลเบ้อเร่อทีเดียว หนองเอย พุพองเอย น้ำเลือดน้ำหนองไหลเปรอะเพราะแรงที่เกา บางคนเป็นโรคผื่นคัน ไม่ต้องถึงเป็นโรคเรื้อน เกามัน ขณะที่เกาอร่อย เกาจนเลือดซิบ ๆ หนังถลอกพอเลิกเกาถูกน้ำเข้า ถูกสบู่เข้าแสบ นี่อารมณ์ของ

โรคเป็นอย่าง นั้นครับ เราไม่ชอบ เรารู้ว่ามีรักก็ต้องทุกข์เพราะรักไม่ใช่ไม่รู้ แต่อยากจะมีให้มันทุกข์ซะอย่างนั้นแหละชอบ ทำไมถึงชอบ:แต่เพราะเจ้าอวิชชาและเจ้าตัณหา เราไม่กล้าปล่อยรักพี่เสียกายน้อง เราคู่กับเขามาแต่ไหนแต่ไร หลายปีดีดักแล้ว ท่านบอกว่า **อนมตฺตปฺโพ อยํ ภิกฺขเว** ดูก่อนภิกษุทั้งหลายเบื้องต้นของวัฏฏะนี้ไม่ปรากฏ แต่เนื่องจากอวิชชาและตัณหาท่านจึงเปรียบสุขเวทนา **บางทีก็เป็นทุกข์ สุขมากก็เป็นทุกข์น้อย ทุกข์มากก็เป็นสุขน้อย อันนี้เป็นสัจจะทีเดียว** ทั้งหมดนี้ชื่อว่าทุกข์ทั้งนั้น เพราะมันเปลี่ยนแปลง มันทนสภาวะเดิมของมันไม่ได้ **ใครจะมาสุขเวทนาตลอด ๒๔ ชั่วโมงก็ไม่ได้ ใครจะมาทุกขเวทนาตลอด ๒๔ ชั่วโมงก็ไม่ได้** คนที่ทุกข์มาก ๆ หลับลืมความทุกข์ หลับไปก็ลืมความทุกข์ไปชั่วคราว ทุกขเวทนาเปลี่ยนหน้าแล้ว คนที่สุขเวทนามาก ๆ หลับไปก็ลืมความสุขที่ตัวได้รับอยู่ อย่างเรามานั่งพั่งปาฐกถาอย่างนี้ นั่งอิริยาบถไหนก็อิริยาบถนั้น ไม่เคลื่อนไหวซิ ประเดี๋ยวก็ทนไม่ได้ต้องเปลี่ยนอิริยาบถ เพราะอะไร ? เกิดความทุกข์

ขึ้นแลว นั่งอย่างนี้พังสบายดี ไม่ได้แล้ว ต้องเปลี่ยนแข้ง เปลี่ยนขายักย้ายอิริยาบถ ต้องเปลี่ยนอิริยาบถ **เพราะมันทุกข์ ถ้าไม่ทุกข์ก็ไม่ต้องเปลี่ยน** นั่นก็เพราะมีทุกข์ **ทุกข์คือความทนอยู่ในภาวะเดิมของมันไม่ได้ สุขเวทนาก็อยู่สุขในเวทนาตลอดไปไม่ได้ ทุกขเวทนาก็จะอยู่กับเราตลอดปีตลอดชาติก็ไม่ได้ อทุกมสุขเวทนาจะอยู่กับเราตลอดปีตลอดชาติก็ไม่ได้** มันต้องเปลี่ยนไปได้ อย่ากลัวเลย เพราะฉะนั้นมีคนมาตั้งปัญหาถามผมว่า จะหายาแก้โรคอกหัก ผมบอกไม่ต้องไปแก้มันหรอก เสียเวลา ปล่อยไว้อย่างนี้ไม่ช้ามันหายเอง เพราะความทุกข์เรื่องอกหักมันจะอยู่จำเจไม่ได้หรอก มันเป็นทุกขเวทนา วันหนึ่งต้องหายเอง ตอนนี้อย่าเพิ่งไปทำอะไรมันดิ้นรนกระวนกระวาย **มีทุกข์ก็ปล่อยให้ทุกข์ไปเรื่อย ๆ ก่อนดูมันก่อน** อย่าตีโพยตีพายเพิ่มทุกข์ของตัวเองเข้าก็แล้วกัน ทุกข์เพียงแค่อกหักก็พอ อย่าไปคิดฆ่าตัวตายเลย อย่าไปเพิ่มทุกข์ที่จะคิดฆ่าตัวตาย ไปเพิ่มทุกข์ของตัวเข้ามาอีก ให้อกหักอยู่เรื่อย ๆ ไป ไม่ต้องรักษา แล้วพยายามรักษาทุกข์อกหักไว้อย่าให้หายนะ แล้วหายเมื่อไรก็มา

รายงาน ไม่ช้าก็บอกว่ารักษาไว้ไม่ได้แล้ว อารมณ์อกหัก เพราะมีอารมณ์อื่นเข้ามาจะต้องดิ้นเต้นมากกว่า เช่นเกิดญาติผู้ใหญ่ตาย บ้านแตกสาแหรกขาด แย่งมรดกกัน ความทุกข์มีมากกว่าทุกข์อกหักแล้วเวลานั้น เปลี่ยนเป็นทุกข์เรื่องแย่งมรดก นี่แหละยารักษาโรคอกหัก **ให้ธรรมชาติมันฆ่าของมันเอง** อย่าไปเร่งฆ่าโดยเราไม่ต้องไปกระโดดน้ำตายหรือยิงตัวตายยิงเมียยิงผัวตาย ใช้ไม่ได้ทั้งนั้น **ธรรมชาติมันจัดการฆ่าให้เอง** คำว่า **ทุกข์นั้นทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้** เรื่องอกหัก เรื่องผัวมีเมียใหม่ เรื่องผัวมีเมียน้อย เมียมีชู้ ไม่ต้องแก้ไขมันปล่อยไป ไม่ช้ามันหาย ธรรมชาติแก้ไขเองเสร็จทีเดียว จะทนกักกานอย่างนั้นตลอดไปไม่ได้ หนักเข้าถ้าไม่มีการแก้ทุกข์ เพราะโรคภัยไข้เจ็บมาก ๆ ทรมานด้วยโรคมะเร็งมาก ๆ ทนไม่ได้ก็ตาย ความตายมันจัดการให้เอง ความตายจัดการระงับให้เอง เพราะฉะนั้นถ้าเราเข้าใจธรรมะในข้อนี้แล้ว ปัญหาสังคมโลกแก้ไขได้มากมายทีเดียว ปัญหาต่าง ๆ ในหน้าหนังสือพิมพ์ที่เกิดการยิงกันตาย ฆ่ากันตายทุกเมื่อเชื่อวันหายเป็นปลิดทิ้งทีเดียว ถ้าศึกษาธรรมะในข้อนี้จึงเห็นแจ้งรู้จริงในเรื่องเวทนาว่า **ไม่ว่าสุขหรือว่าทุกข์หรืออทุกขมสุข ล้วนแต่เป็นทุกข์**

ทั้งนั้น คือเป็นอยู่ในภาวะเดิมไม่ได้ สุขมากก็คือ ทุกข์น้อย ทุกข์มากก็ คือสุขน้อย โดยความหมายอันเดียวกัน เป็นเพียงแต่ระดับของมันมีคลื่นสั้นคลื่นยาว สุขก็คือ คลื่นยาว ทุกข์ก็คือ คลื่นสั้น ถ้าเป็นทุกข์ของตัวต้องใหญ่โตเท่าภูเขา ทุกข์ของคนอื่นเท่าขนหมาขนแมว ทุกข์ของเราเท่านี้ คนอื่นเขาเห็นว่าทุกข์ของเรานี้ขี้หมูราขี้หมาแห้ง บางทีเราปรับทุกข์ของเราให้คนอื่นฟัง ทุกข์ของฉันมีมากมายต่าง ๆ นานา เขาออฮา ๆ ไม่ให้เสียมารยาทเท่านั้นแหละ แต่ในใจของเขาแล้วเขาอาจจะไม่พอใจทุกข์ของเรา เขาอาจจะว่าไอ้นี่มันโง่เรื่องแค่นี้เป็นทุกข์ อย่างนี้ก็มีนะ ของเราเอาเท่าภูเขาเลากา ของคนอื่นเขามีนิดเดียว และธรรมดาทุกคนเพราะทุกคนเข้าข้างตัวเอง ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของเวทนาขันธ์ เพราะฉะนั้นท่านจึงเปรียบว่า**เวทนาเหมือนโภชนะ** เหมือนข้าวนี่เป็นขันธ์หนึ่งต่อจากเวทนาขันธ์ก็คือ **สัญญา** สัญญาขันธ์ คำว่า **สัญญา** ไม่ใช่ไปทำสัญญากับใครนะ ไม่ใช่อย่างนั้น **สัญญาในที่นี้คือ ตัวจำได้หมายรู้** คือ**จำในอารมณ์ได้** เช่นจำสีเขียวสีแดงสีเหลืองได้ เรากำหนดหมายว่าสีอย่างนี้เรียกว่าสีแดง อย่างนี้เป็นอาการของสัญญา เป็นหน้าที่ของ**สัญญาขันธ์** ที่เรารู้ว่าตัวเราเป็นตัว

ของเรา เพราะอำนาจของ**สัญญา** เพราะฉะนั้นคนที่**สัญญาวิปลาสก็คือ คนบ้า** ไม่รู้ตัวของตัวเอง สามารถแก้ผ้าต่อหน้าธารกำนันได้ ออกโขนต่อหน้าธารกำนันได้ไม่มียางอาย **ก็เพราะสัญญาวิปลาส** แล้วความสำคัญว่าเป็นตัวฉันมันไม่มีแล้ว มันกลายเป็นตัวอะไรไปก็ไม่รู้ ไม่เป็นตัวของตัวเองแล้ว ไม่อยู่ในอำนาจของตัวเองแล้ว **จึงเป็นสัญญาวิปลาส** อันนี้สัญญาขันธ์จึงหมายถึง **ธรรมชาติที่กำหนดหมายในอารมณ์ได้** เช่นอารมณ์ต่าง ๆ ที่เป็น **รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส** คือสัญญาในรูป สัญญาในรส สัญญาในเสียง สัญญาในกลิ่น สัญญาในการรับสัมผัส แล้วก็สัญญาในความคิดนึกอารมณ์ต่าง ๆ เป็นสัญญาขันธ์ **เกิดจากเวทนา** เกิดจากเวทนาขันธ์ ก็ชื่อว่าสัญญาขันธ์ ต่อจาสัญญาขันธ์ท่านจึงเปรียบสัญญาขันธ์ว่า **เหมือนกับข้าว เวทนาเป็นโภชนะ สัญญาเป็นพยัญชนะ หมายถึงกับข้าว** เช่นปลา หมูเห็กเป็ดไก่ในสำรับนั้นเป็นกับข้าว สัญญาขันธ์เป็นกับข้าว ถัดจากสัญญาขันธ์ก็เป็น**สังขารขันธ์** คำว่าสังขารนี้เป็นคำกว้างมากในพระพุทธศาสนาธรรมชาติใดที่ปรุงแต่ง ธรรมชาตินั้นชื่อว่าสังขาร

เพราะฉะนั้น **สังขารจึงเป็นตัวที่ทำหน้าที่ปรุงแต่ง** ธรรมชาติใดที่ทำหน้าที่ปรุงแต่งได้ ก็แสดงว่าธรรมชาตินั้นจะต้องถูกปรุงแต่งเรื่อยไป **ไม่เป็นตัวของตัวเอง** จะต้องถูกปรุงแต่งเรื่อย ๆ สังขารจึงมีความหมายในพุทธศาสนาแบ่งได้ ๓ ประเด็น

ประเด็นที่หนึ่งหมายถึง สิ่งต่าง ๆ **ทั้งนามและรูป ทั้งวัตถุธรรม และนามธรรม** ที่เกิดจากการปรุงแต่งของเหตุของปัจจัย เราเรียกว่า **สังขาร** อย่างตำหนักหลังนี้เรียกว่า **สังขาร** พัดลมครั้งหนึ่งเรียกว่า **สังขาร** เสื้อตัวหนึ่งก็เรียกว่า **สังขาร เพราะว่าเกิดจากการปรุงแต่งจึงมีขึ้น** อย่างตำหนักหลังนี้จะต้องอาศัยช่างก่อสร้าง มีอิฐ เครื่องไม้มารวมกันขึ้น บ้านก็เป็นหลังขึ้นมา นี่คือการปรุงแต่ง สังขารความหมายตามนัยที่ ๑ กว้างมาก บางทีท่านก็ใช้คำว่า **สังขต** แทนคำว่า สังขารก็มี

สังขารนัยที่ ๒ ได้แก่ **สังขารขันธ์ ในขันธ์ ๕** สังขารขันธ์ในขันธ์ ๕ ในที่นี้ได้แก่อะไร? ได้แก่การ**รู้จักสุข รู้จักทุกข์** เป็นอาการของสังขาร พูดง่าย ๆ ได้แก่**เจตสิกธรรม เจตสิกธรรมทั้งหมดชื่อว่าสังขาร** ท่านแบ่งว่าเป็นสัญ-

เจตนา สัญเจตนาที่เป็นไปทางกายกรรมก็มี สัญเจตนาที่เป็นไปในทางวจีกรรมก็มี **สัญเจตนา**ที่เป็นไปในทาง**มโนกรรม**ก็มี แต่**สัญเจตนา**ก็คือ**สังขารขันธ์** เป็นตัวสังขารขันธ์ เพราะเป็นตัวที่ปรุงในการกระทำให้**เป็นบาปบ้าง เป็นบุญบ้าง** ให้ใจคิดในอารมณ์ที่เป็นบาปบ้าง เป็นบุญบ้าง นี่เป็นหน้าที่**ของสังขาร** สังขารขันธ์ในขันธ์ ๕ นี้ประเด็นหนึ่ง

สังขารอีกประเด็นหนึ่งเป็นนัยที่ ๓ ได้แก่สังขารที่เรียกว่า **อุปาทิณณกสังขาร อนุปาทิณณกสังขาร** อุปาทิณณกสังขาร **คือสังขารที่เลวหรือ มีชีวิตจิตใจยึดครอง** เช่น มนุษย์กับสัตว์ **อนุปาทิณณกสังขาร ได้แก่สังขารที่ไม่มีชีวิตจิตใจยึดครอง** เช่นต้นไม้ นี่เป็น **อนุปาทิณณกสังขาร** นี่ ๓ นัย กว้าง ๆ สังขารขันธ์หรือขันธ์ ๕ นี้หมายถึงตัวความคิดนึกที่ปรุงแต่งใจให้เกิด**เป็นใจบาป ใจบุญ ใจไม่บาป ไม่บุญ คือใจเป็นกลาง ๆ** เรียกว่า**อพยากตะ** ตัวสังขารเป็นเครื่องปรุงแต่ง ปรุงให้เป็นบาปบ้าง ปรุงให้เป็นบุญบ้าง ไม่ใช่บาปบ้าง ไม่ใช่บุญบ้าง คือเป็นกลาง ๆ บ้าง เป็นหน้าที่ของตัวสังขาร พูดง่าย ๆ **คือ ตัวเจตนานั่นเอง** เช่นดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตกล่าวว่า**เจตนาเป็นตัวกรรม** เจตนา

นี่แหละคือ เจ้าตัวในสังขารขันธ์ สังขารขันธ์นี้เป็นตัวปรุงให้เป็นบาป เป็นบุญ ไม่เป็นบาป ไม่เป็นบุญ เรียกว่า **สังขารขันธ์** เพราะฉะนั้น**สังขารขันธ์**ท่านจึงเปรียบเหมือนว่า**เป็นพ่อครัว** เป็นผู้ปรุงอาหารให้เรารับประทาน หน้าที่ของพ่อครัวเป็นหน้าที่**ของสังขาร** ภาษาบาลีใช้คำว่า **คุนภะตะ แปลว่า พ่อครัว** สังขารทำหน้าที่**คุนภะตะ**คือพ่อครัว ต่อจากสังขารก็คือ **วิญญาณขันธ์** วิญญาณขันธ์หมายถึง**ธรรมชาติใดรู้ในอารมณ์ธรรมชาตินั้นชื่อว่า วิญญาณ** คือความรู้อารมณ์ทางตา **หู จมูก ลิ้น กาย ใจ** นี่เป็นหน้าที่ของวิญญาณขันธ์โดยความหมายแล้วคำว่าวิญญาณในที่นี้มีหลายประเด็นด้วยกัน คือแบ่งเป็น ๓ ประเด็น **ภวังควิญญาณอย่างหนึ่ง ปฏิสนธิ-วิญญาณอย่างหนึ่ง วิถีวิญญาณอย่างหนึ่ง** ๓ อย่างอยู่ในคำว่าวิญญาณขันธ์หมดทั้ง ภวังควิญาณคืออะไร? **ธรรมชาติใดเรียกว่าจิตบ้าง มโนบ้าง วิญญาณบ้าง** จิต วิญญาณ มโน อันเดียวกันหมด แต่เวลาทำหน้าที่แตกต่างกัน ยกตัวอย่างเช่นว่านาย ก. สวมยูนิฟอร์มไปทำงานในกระทรวง เป็นชั้นหัวหน้ากอง ลูกน้องในกระทรวงนั้นก็เรียกว่าท่าน

หัวหน้ากอง นาย ก. เลิกงานกลับบ้าน ถอดยูนิฟอร์มออก มาถึงบ้าน ลูกเรียกว่าคุณพ่อ นาย ก. ไปหามารดา มารดาก็เรียกนาย ก. ว่าลูก ลูกชาย นาย ก. คนเดียวกัน แต่เนื่องจากหน้าที่นาย ก. ทำในวาระฐานะที่แตกต่างกัน จึงเรียกชื่อแตกต่างกันฉันใด ธรรมชาติที่เรียกว่า**ธาตุรู้** รู้ในอารมณ์นี่แหละ ถ้าหากว่าทำหน้าที่โดยเฉพาะในตัวมันเอง ไม่เกี่ยวกับ **ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ**แล้ว เราเรียกกันว่า**ภวังค-วิญญาณ** ธรรมชาติอันนั้นแหละถ้าหากว่าทำหน้าที่ไปถึงปฏิสนธิในภพภูมิต่าง ๆ ทำหน้าที่เกิดในภพภูมิต่าง ๆ ตาม **อำนาจชนกกรรม** ไม่ว่า**ทางหู ตา หรือจมูก** เราเรียกกันว่า**วิถีวิญญาณ** วิถีวิญญาณตามวิถีคือ **จักขุวิญญาณวิถี โสตวิญญาณวิถี**เป็นต้น นี่เป็นวิถีวิญญาณ เพราะฉะนั้น**จิต**น้ ธรรมชาติใดรู้ ธรรมชาตินั้นเรียกว่า**จิตหรือวิญญาณ** ธรรมชาติใดรู้อารมณ์ในทางทวาร ธรรมชาตินั้นชื่อว่า**วิญญาณ** ธรรมชาติใดน้อมไปในอารมณ์ ธรรมชาตินั้นชื่อว่า**มโน** เหตุนั้น **จิต วิญญาณ มโนวิญญาณ** เป็นอย่างเดียวกัน แต่อันเดียวกันนั้นอย่าไปนึกว่า**มันเที่ยงแท้** อย่างเดียวกันก็จริงอยู่ **แต่มันเกิดขึ้น**

ตั้งอยู่ ดับไป ไม่เที่ยง อย่างนาย ก. เป็นหัวหน้ากอง เป็นคุณพ่อของลูก เป็นลูกของคุณแม่ ถ้าว่านาย ก. คนนี้แม้จะเป็นคนเดียวกัน แต่ทว่านาย ก. ใช่ว่า**ผมดำ จะผมดำตลอดไป ก็หาไม่ ไม่รู้จักแก่ ไม่รู้จักเจ็บ ไม่รู้จักหงอก ไม่รู้จักตาย ไม่รู้จักพลัดจากแม่จากลูก พลัดจากตำแหน่ง นาย ก. ก็ไม่เที่ยง ตามอำนาจสภาวธรรมฉันใด จิตบ้าง วิญญาณบ้าง มโนบ้าง** แม้จะเป็นธรรมชาติอันหนึ่ง แต่ใช่ว่าธาตุรู้ **อันนี้จะยืนยงหรือเที่ยงก็หาไม่** มันก็มีหน้าที่ **เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป**ตามอำนาจของกรรมหรือ ของกิเลสที่เราแต่งมันฉันใดก็ฉันนั้น วิญญาณขันธ์ในที่นี้จึงมีความหมายทั้ง **ภวังควิญญาณ ทั้งปฏิสนธิวิญญาณ ทั้งวิถีวิญญาณรวม** อยู่ในตัว คำว่าวิญญาณขันธ์ ท่านคงเปรียบว่า **เป็นผู้กินในอาหารคือ อารมณ์อันเป็นอุปมาของขันธ์ ๕** เพราะว่าถ้าเราไม่มี**ธาตุรู้ ธาตุคิด ธาตุนึกแล้ว** แม้อารมณ์จะปรากฏเฉพาะหน้า**เวทนาก็ไม่เกิด สัญญาก็ไม่เกิด สังขาร ก็ไม่เกิด** แต่ถ้าหากว่าวิญญาณมีอยู่ หากสังขาร เวทนา สัญญาไม่เกิดอย่างอื่นก็ไม่เกิดเหมือนกัน มันอาศัยกัน ธรรมชาติ

น้อาศัยกันหมด เพราะเหตุนั้นท่านจึงสรุป**ขันธ์ ๕ ว่ารูปขันธ์เหมือนหนึ่งภาชนะ เวทนาขันธ์เหมือนโภชนา สัญญาเหมือนพยัญชนะ สังขารเหมือนพ่อครัว ภุญชกะ วิญญาณขันธ์เหมือนหนึ่งคนกินอาหาร ภุญชิตา**พูดง่าย ๆ ว่ารูปขันธ์เหมือนหนึ่งสำรับกับข้าว เวทนาขันธ์เหมือนหนึ่งข้าวที่เราจะกิน สัญญาขันธ์เหมือนแกงหมูเห็ดเบ็ดไก่กับข้าวในสำรับนั้นสังขารเหมือนพ่อครัวที่หุงข้าวให้เรากินหรือหากับข้าวให้เรากินวิญญาณขันธ์อันที่จริง ก็คือตัวเราเอง นี่เป็นการอุปมาของขันธ์ ๕ นัยของขันธ์ ๕ อีกนัยหนึ่งท่านกล่าวบอกว่าทั้งเวทนา ทั้งสัญญา ทั้งสังขาร มีอะไรเป็นตัวฐาน วิญญาณขันธ์มีอะไรเป็นสมุฏฐาน รูปขันธ์มีอาหารเป็นสมุฏฐาน มีอาหารเป็นประธาน มีอาหารเป็นเหตุ อาหารในที่นี้อย่างสัตว์ อย่างพวกเรา หรือมนุษย์ในโลกก็คือ **กวฬิงการาหาร** อาหารที่เราเคี้ยวเป็นคำ ๆ เบ็บข้าวใส่ปากนี่แหละเป็นเหตุ ถ้าเราไม่กินอาหารก็ตายแน่ คนอดข้าวตาย **นามขันธ์**ไม่ได้กระทบกระเทือนเท่าไรนะครับ ที่กระทบกระเทือนก็คือ**รูปขันธ์** แต่เพราะเหตุต้องอาศัยกันอยู่ ถ้าอดข้าว **นามขันธ์ก็เดือดร้อน**

คนอดข้าวตายไม่ใช่นามขันธ์ตาย นามขันธ์ไม่ได้กินข้าวก็ไม่ตาย มันตายเพราะเรื่องอื่น ไม่ใช่ตายเพราะไม่ได้กินข้าว แต่รูปขันธ์ไม่ได้ รูปขันธ์ต้องอาศัยอาหาร ถ้าไม่มีอาหารเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงแล้ว **รูปขันธ์ก็ดับ ห่อเหี่ยว** ท่านเปรียบเหมือน **พืชในฤดูร้อน** ไม่มีน้ำ แห้ง อับเฉาไปพืชตายไป ดินก็แข็งแตกระแหง น้ำก็ไม่มี พืชนั้นก็เหี่ยวแห้งรากเน่าไปฉันใด **รูปขันธ์**ถ้าหากว่าปราศจาก**กวฬิงการาหาร** เป็นเหตุ เป็นปัจจัยแล้ว มันตั้งอยู่ไม่ได้ ถึงกาลแตกดับ เพราะฉะนั้น**รูปขันธ์จึงมีอาหารเป็นสมุฏฐาน** นี่ประการหนึ่ง เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์สังขารขันธ์ ๓ ตอนนี้**มีผัสสะ**เป็น สมุฏฐาน ผัสสะคืออะไร? **ธรรมชาติใดซึ่งกระทบอารมณ์ ธรรมชาตินั้นเรียกว่าผัสสะ** คำว่า**ผัสสะ**นี้ต้องอาศัย ๓ เหล่ามาประชุมกัน **ผัสสะ**จึงเกิด คืออาศัย**ตา ๑ รูป ๑ ความรู้คือจักขุวิญญาณที่เกิด** ๑ ๓ อย่างนี้จึงบังเกิด**ผัสสะ ทุกขเวทนา สุขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา** เกิดขึ้นแม้ใน**อายตนะ**อื่นก็เหมือนกัน ท่านจึงเปรียบว่า**อายตนะภายใน อายตนะภายนอก อายตนะภายในมีตา หู จมูก ลิ้น กาย อายตนะภายนอก**

คือรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส แม้กระทบกันแล้วเกิด **จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ** การประชุมแห่งองค์ธรรม ๓ เหล่านี้คือ**อายตนะภายใน อายตนะภายนอก** แล้วก็วิญญาณให้ความรู้กับอายตนะเหล่านั้นมาประกอบ**ผัสสะ** บังเกิด**ผัสสะ** จะไม่เกิดโดยเอกเทศ แต่จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อธรรม ๓ เหล่านี้มาประชุมพร้อมองค์แล้ว **ผัสสะ**จึงเกิด เปรียบเหมือนโคดำกับโคขาว ๒ ตัวชนกัน เขาชนกัน เมื่อชนกันแล้ว อาการที่มันชนกันนี่แหละเป็น**ผัสสะ** เพราะมี**ผัสสะ**จึงเกิด**เวทนา** จึงเกิด **สัญญา** ถ้าหากว่าตาไม่เห็นรูปแล้วตัณหาเกิดไหม? สัญญาเกิดไหม? ไม่เกิด ถ้าตาไม่เห็นรูปละก็คนตาบอดแต่กำเนิดย่อมไม่รู้จักคุณค่าของรูปนาม เพราะฉะนั้นรูปตัณหาของคนตาบอดไม่เกิด แต่ทว่าคนตาบอดเกิดตัณหาทางอื่น เช่นว่าเกิดทางหู ทางสัมผัส **โดยมากเกิดทางสัมผัส** เพราะคนตาบอดรู้ได้ทางสัมผัสมากกว่าทางอายตนะทางอื่น อายตนะรับสัมผัสของคนตาบอดมีประสิทธิภาพเหนือกว่าอายตนะรับสัมผัสของคนตาดี อย่างพวกเราสู้เขาไม่ได้หรอก ของเขาดีกว่า คนตาบอดมีสัญชาตญาณในการรับสัมผัสดีกว่า ดีกว่าเรามาก เพราะว่า

ธรรมชาติให้ทดแทนกันกับตาที่พิการไป ถ้าหากว่าตาเราไม่เห็นรูปแล้ว ความคิดรู้สึกว่ารูปดีหรือไม่ดีก็ไม่ปรากฏ เมื่อไม่ปรากฏแล้ว สุขเวทนาอันเป็นไปในโลกก็ไม่ปรากฏ **สัญญาจะปรากฏไหม?** ไม่ปรากฏ **ตัณหาจะปรากฏไหม?** ไม่ปรากฏ รูปตัณหาในที่นี้ก็คือ **สังขาร** ตาเห็นรูป รูปดีเป็นที่ตั้งแห่งความ**โสมนัส** เกิดสุขเวทนาแล้วก็เป็นบ่จัยให้เกิด ไม่ใช่สัญญาหรือจำได้ว่ารูปนามเป็นอย่างนี้ การพอใจในรูปนั้นตามมา ความสุขใจความพล่านในอารมณ์ให้ได้รูปนั้นก็ตามมา นี่เป็นอาการของสังขาร เพราะฉะนั้น**เวทนา สัญญา สังขาร**จะตามมา เกิดจากอะไร **เกิดจากผัสสะนี่แหละ** ถ้าไม่มีผัสสะแล้ว หาเกิดไม่ เพราะมี**ผัสสะ ตากระทบรูป หูกระทบเสียง จมูกกระทบกลิ่น ลิ้นกระทบรส กายรับสัมผัส** เมื่อกระทบแล้วเกิดความรู้ขึ้น **เวทนาก็เกิด สุขบ้าง ทุกข์บ้าง** สัญญาในสิ่งนั้นก็เกิด สังขารคือตัณหาในสิ่งนั้นก็เกิด **พอใจบ้าง ไม่พอใจบ้าง** ไม่พอใจก็เป็นตัณหาเหมือนกัน สมมุติว่าเราไปเจอรูปไม่ดีแล้วเกิดตัณหาชนิดที่ไม่พอใจ ก็เป็นตัณหาเหมือนกัน ไม่พอใจนี่เป็นตัณหา คืออยากที่จะไม่พอใจ เป็นอยากเหมือนกัน

อยากมีหลายอย่าง **อยากที่พอใจกับอยากที่ไม่พอใจ** ฉันไม่อยากจะพอใจใครจะทำไมฉัน สมมุติว่าบอกว่าอย่าโกรธเลย การโกรธไม่ดีหรอก เมื่อโกรธก็คืออาการอย่างนี้แหละ เพราะฉะนั้นเรารับอารมณ์ที่ไม่ดี ไม่พอใจ ไม่น่าจะเป็นตัณหาเลย ใคร ๆ ก็ไม่ชอบอารมณ์ที่ไม่ดี แต่หารู้ไม่ว่ารับอารมณ์ที่ไม่ดีนี้เราอยากเหมือนกัน **อยากที่จะไม่พอใจ อยากที่จะโกรธ** ความอยากจึงเป็นได้**ทั้งในแง่ดี แง่ไม่ดี** อยากโกรธ อยากไม่โกรธ อยากจะรับอารมณ์ดี อยากจะไม่รับอารมณ์ที่ไม่ดี มันอยากทั้งนั้น **เป็นตัวตัณหา สมุทัยทั้งนั้น** เป็นสังขารถ้าจะว่าให้กระชับมาอีกหน่อยก็ ว่าถ้ารับอารมณ์ที่ไม่ดีก็เป็นหน้าที่ของเจ้า**ตัวปฏิฆะ ปฏิฆะ**ก็เป็น**อกุศลเจตสิก** ถ้าหากว่ารับอารมณ์ที่ไม่ดีแล้ว ฝ่ายอกุศลเจตสิกก็คือ**ปฏิฆะ** ความขุ่นข้องไม่พอใจในอารมณ์นั้นเกิดเป็น**โทสะ โทสะเป็นเจตสิก** เป็น**อกุศลเจตสิก** เพราะฉะนั้นหนีไม่พ้น**สังขาร**ทั้งเจ้าตัว**เวทนา** ทั้งเจ้าตัว**สัญญา** ทั้งเจ้าตัว**สังขาร** เกิดจากเจ้า**ผัสสะ**นี่เป็นหัวหน้า เป็นตัวร้ายให้เกิดทีเดียว ถ้าไม่มี**ผัสสะ**แล้วหาเกิดไม่ เพราะเหตุนั้น**ในมหาสติปัฏฐาน** พระองค์ทรงแสดงว่า**ตัณหาจะเกิดก็เกิดตรงนี้ ตัณหาจะ**

ดับก็ดับตรงนี้ ตรงที่เวทนานี่แหละ **เวทนานุปัสสนาสติ-ปัฏฐาน** ให้กำหนดรู้เท่าทันเวทนา ถ้ารู้ว่ามันเกิดก็รู้ว่านี่เป็นเวทนา **จะได้ใจไม่เผลอเป็นราคะ** เกิดสัญญาราคะขึ้นมา แล้วเกิดสังขารเป็นฝ่ายตัณหาปรุงขึ้นมา นี่เป็นเรื่องอุปมาอุปมัยของขันธ์ ๕ ในเรื่อง**วิญญาณขันธ์นั้น มีนามรูปเป็นสมุฏฐาน** ถ้าไม่มีนามรูปแล้ว วิญญาณก็ไม่เกิดจิตก็ต้องอาศัยเจตสิกเหมือนกัน เจตสิกก็ต้องอาศัยจิตเกิดเหมือนกัน เป็นอัญญมัญญะกันรูปก็เหมือนกัน จะเป็น**บัญญโวการ** ต้องมีรูปขันธ์เป็นเครื่องแสดงออก ถ้าไม่มีรูปขันธ์เป็นเครื่องแสดงออกก็ไม่ใช่**บัญจโวการ** เพราะฉะนั้น **วิญญานัง นามปัจยา นามรูปัง นามรูปังปัจยา** วิญญาณกลับไปกลับมาก็คือ **ปฏิจจสมุปบาท** เป็นอัญญมัญญะกันอย่างนี้ นี่หมายถึง **เบญจขันธ์** ที่นี้ในทางปรมัตถธรรมท่านสงเคราะห์ว่า **กุสลาธัมมา อกุสลาธัมมา อพยากตาธัมมา** ธรรมที่เป็นฝ่ายกุศล ธรรมที่เป็นฝ่ายอกุศล ธรรมที่เป็นอพยากตะคือพยากรณ์เป็นกุศลก็ไม่ได้ อกุศลก็ไม่ได้นั้นเป็นอย่างไร? ถ้าจะสงเคราะห์เบญจขันธ์ในธรรม ๓ กองนี้ขันธ์อะไรบ้างที่เป็นกุศล ขันธ์อะไรบ้างที่เป็นอกุศล ขันธ์อะไรบ้างที่เป็นอพยากตา

ก็สงเคราะห์ได้อย่างนั้น **รูปขันธ์เป็นอพยากตะอย่างเดียว** ไม่เป็นกุศล ไม่เป็นอกุศล ไม่เป็นกุศลธรรม ไม่เป็นอกุศลธรรม เป็นอพยากตธรรมทั้งหมด เพราะรูปขันธ์นี้ทำบุญ ทำบาปไม่ได้ ที่ทำบุญทำบาปได้**ก็เพราะนามขันธ์สั่งให้ทำ นามขันธ์เป็นผู้สั่งให้กระทำ** รูปขันธ์เป็นรูปหุ่นแล้วแต่ผู้สั่ง **คือนามขันธ์** เพราะฉะนั้น**รูปขันธ์** จะเป็นบุญเป็นบาปไม่ได้ เป็นกลาง ๆ ระหว่างบุญกับระหว่างบาป ไม่ใช่บุญ ไม่ใช่บาป รูปขันธ์เป็นอพยากตธรรมอย่างเดียว ส่วนนามขันธ์ที่เหลืออีก ๔ เป็นได้ทั้ง กุศล อกุศล และอพยากตะ เวลาเราฟังพระสวดพระอภิธรรมหน้าศพ ท่านสวดว่ากุสลาธัมมา อกุสลาธัมมา อพยากตาธัมมา เราก็กำหนดได้ว่าหมายถึงขันธ์ ๕ กุสลาธัมมา อกุสลาธัมมา อพยากตาธัมมา นี่ขันธ์ ๔ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ คือ ๔ ขันธ์นี้เป็นทั้งกุศลและอกุศล เป็นได้ทั้งอพยากตะบ้าง ส่วนรูปขันธ์อย่างเดียว เป็นอพยากตะ เรากำหนดรู้ทีเดียว ที่แยกไปตามส่วนของกุศล อกุศล ที่นี้ท่านแยกว่าขันธ์ ๕ นั้น อะไรเป็น**อนิทัสสนะ** อะไรเป็น**สนิทัสสนะ** **อนิทัสสนะ**คือเห็นไม่ได้ **สนิทัสสนะ** คือเห็นได้ **สนิทัสสนะ**แปลว่า**เห็นได้** ท่านบอกว่ารูปขันธ์

เป็น**สนิทัสสนะ**อย่างหนึ่งคือ เห็นได้เห็นได้ในที่นี้หมายถึง **รูปหยาบ** ขันธ์ที่เหลืออีก ๔ เป็น**อนิทัสสนะ เห็นไม่ได้** เราจะไปเห็นเวทนาเห็นอะไรไม่ได้ เวทนาของเรา ใครเห็นบ้าง ไม่เห็น เวทนาเวลานี้เป็นอย่างไรมองไม่เห็น สัญญาก็มองไม่เห็น สังขารก็มองไม่เห็น วิญญาณก็มองไม่เห็น เพราะฉะนั้น นามขันธ์ ๔ เป็น**อนิทัสสนะ** เห็นไม่ได้ ที่เป็น**สนิทัสสนะ** ที่เห็นได้เฉพาะที่หยาบ ถ้าเป็นเรื่องที่ละเอียดเช่น**อุปาทายรูป** อย่างนี้ก็มองไม่เห็น **อาโปธาตุ**อย่างนี้มองไม่เห็น นี่เป็นเรื่องของการแบ่ง**สนิทัสสนะ อนิทัสสนะ** และคราวนี้ท่านแบ่งเป็น**อัปปฏิฆะกับ สัปปฏิฆะ อัปปฏิฆะคือกระทบไม่ได้ สัปปฏิฆะคือกระทบได้** นามขันธ์ ๔ นี้เป็น**อัปปฏิฆะ** กระทบไม่ได้ รูปขันธ์เป็น**สัปปฏิฆะ** กระทบได้ คือกระทบได้ก็มี กระทบไม่ได้ก็มี ท่านบอกว่าแบ่งเป็น**โลกีย** และ **โลกุตตร** รูปขันธ์เป็นโลกียะอย่างเดียว แต่**นามขันธ์**นี้เป็นได้ทั้ง**โลกุตตระ** และเป็นได้ทั้ง**โลกีย**ะ นี่ว่าถึงการจำแนกเรื่องของขันธ์ ว่าถึงเรื่อง**อนารัมมณะกับสารัมมณะ อนารัมมณะ** เป็นอารมณ์ได้ **สารัมมณะ**แปลว่าเป็น**อารมณ์ได้** ท่านกล่าวบอกว่ารูปขันธ์จะเอาขันธ์อื่น**มาเป็นอารมณ์ไม่ได้**

เพราะมันเป็นเพียงหุ่น ไม่มีชีวิตจิตใจ แต่ขันธ์ที่เหลืออีก ๔ นั้นเป็น**สารัมมณะ** เป็นอารมณ์ได้ เช่นว่า**เราเกิด เรารู้ว่าเราเกิด เราเสวยทุกขเวทนา เรารู้ว่าเราเสวยทุกขเวทนามีเวทนาเป็นอารมณ์ เราจำได้หมายรู้ในรูป เป็นสัญญาเรารู้ว่าเป็นอารมณ์ เราเกลียดเราชัง เราเห็นเรารัก เรารู้ว่าอะไรเกลียด อะไรชัง เรารู้ว่าเราเห็นเรารัก อาการที่เรารู้นี้เราเอาสังขารขันธ์คือ เอาตัวเรานี่เป็นอารมณ์** นามขันธ์ ๔ เป็น**สารัมมณะ**ได้ และ**ขันธ์** ๔ เป็น**โนจิตตะ** ภาษาบาลี ภาษาอังกฤษตรงกัน คำปฏิเสธคือ นะกับโน **โน** แปลว่า**เปล่า ไม่มี** ภาษาบาลีใช้คำว่า โนเหมือนกัน นี่แสดงให้เห็นว่าพวกอารยันนั้นเป็นพวกเดียวกัน ก่อนที่แยกไปอยู่ยุโรปในอินเดีย พวกอารยันอยู่ในอินเดีย อยู่ในถิ่นเดียวกัน ภาษาพูดก็ถิ่นเดียวกัน แล้วต่อมาเมื่อหลายหมื่นปีมาแล้ว พวกอารยันย้ายถิ่น บางพวกก็มาตั้งในอิหร่านและอินเดีย บางพวกย้ายไปในยุโรป เป็นต้นตระกูลของพวก**กรีซ** พวก**โรมัน** แล้วก็แบ่งแยกสาขามาอยู่กับอังกฤษ เพราะฉะนั้นภาษาก็ตรงกัน ในคำใหญ่ ๆ เช่นว่าอีเลฟแฟนท์ซึ่งแปลว่าช้าง ก็ตรงกับคำว่า

เอราวัณ คำว่า**แมน**ซึ่งแปลว่า มนุษย์หรือคน ก็เป็นภาษาบาลี คือ**มนุสสะ** ภาษา**กรีซ**ก็เป็น**มนุษริยะ** ซึ่งก็มาจากคำว่า**มโน แมน มนัส** มาจากอันเดียวกัน เพราะฉะนั้นคำปฏิเสธ **นะ** กับ**โน** ตรงกันภาษาบาลีเรียกว่า**โน** ภาษาอังกฤษก็**โน**เหมือนกัน นี่ภาษาตรงกัน คือสืบสายมาจากภาษาอารยันมาด้วยกัน ตั้งแต่ดึกดำบรรพ์มาแล้ว และเมื่อแยกย้ายออกไป แตกกิ่งก้านสาขาออกไป ขันธ์ ๔ เป็น**โนจิตตะ** หมายถึง**รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์** ไม่ใช่**จิต** แต่**วิญญาณขันธ์นั้นเป็นจิต** นี่ว่าไว้ในอภิธรรม คือขันธ์ ๔ ในที่นี้หมายถึง**รูปขันธ์**ด้วย แต่**วิญญาณขันธ์เป็นจิตแท้** แล้วถ้าหากว่าจะแจกเป็น**เจตสิกขันธ์** ๓ **เป็นเจตสิกธรรม สัญญาขันธ์ เวทนาขันธ์ สังขารขันธ์เป็นเจตสิกธรรม** ขันธ์ที่เหลืออีก ๒ ไม่เป็น**เจตสิกคือรูปขันธ์และวิญญาณขันธ์**

เพราะเหตุนั้นแหละครับ พระพุทธองค์ได้กล่าวจำแนกเบญจขันธ์แล้ว ท่านกล่าวว่า**รูปขันธ์**นั้นอุปมา**เหมือนหนึ่งฟองน้ำ เวทนาขันธ์**นั้นอุปมา**เหมือนหนึ่งต่อมน้ำ สัญญา**

ขันธ์อุปมา**เหมือนหนึ่งพยับแดด สังขารขันธ์**นั้นอุปมา**เหมือนหนึ่งต้นกล้วย วิญญาณขันธ์**นั้นอุปมา**เหมือนหนึ่งนักเล่นกล** ขันธ์ ๕ เป็นเรื่องของว่างเปล่าดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้แล้วอย่างนี้ ที่กล่าวนั้นเป็นการให้เราเห็น**ความไม่เที่ยง ความเป็นอนัตตา ความไม่เป็นของมีโซลหรือตัวตน** เราพิจารณา**รูปขันธ์**ไปก็เหมือน**กับฟองน้ำธรรมดาฟองน้ำเกิดขึ้นชั่วขณะหนึ่งก็แตกหายไป ฉันใดรูปขันธ์จะตั้งอยู่ได้ก็อาศัยอาหารเป็นปัจจัย สิ้นอาหาร สิ้นปัจจัยแล้วก็แตกดับ** นี่เป็นเรื่องของ**รูปขันธ์ เวทนา** เปรียบเหมือน**ต่อมน้ำ** เกิดขึ้นชั่วประเดี๋ยวก็ดับหายไปแล้ว **สัญญาขันธ์เปรียบเหมือนพยับแดด** พยับแดดในฤดูร้อนมองดูอย่างในทะเลทราย ความร้อนกับแสงแดดมันตัดกัน ทำให้เกิดภาพลวงตา เห็นเป็นทะเลสาบ เห็นเป็นหมู่บ้าน โอเอซิสเดินเข้าไปแล้ว ภาพลวงตาก็หายไป **สัญญาเปรียบเหมือนพยับแดด ลวงตาเรา ลวงตาคนเขลา** เอากล้องส่องแล้วจึงรู้ว่าอ้ายนี่ลวงตา **สังขาร**อุปมาเหมือน**ต้นกล้วย** ธรรมดาบุคคลที่ปรารถนาไม้แก่น เช่น จันทร์แดง จันทร์-

ขาวที่มีแก่น แต่ถ้าไปถากกับต้นกล้วยแล้ว **ถากไปก็หายไป ไม่มีแก่น** ไม่มีเหลือเลย ไม่มีแก่น **สังขารก็เหมือนกัน** พิจารณาด้วยปัญญาแล้วไม่มีอะไร**เป็นสาระยืนยงให้เป็นที่น่าพอใจเลย สังขารนี้**เปรียบเหมือนกับ**ต้นกล้วย วิญญาณขันธ์เหมือนเป็นเรือนลวงตาคน** คือวิชากล สามารถเนรมตคนได้หลายคน หรือบังตาที่เราคาดไม่ถึง **เรารู้วิธีการของเขาแล้ว เราก็ไม่อัศจรรย์ฉันใด** ผู้รู้กำหนดรู้ในเบญจขันธ์แล้วก็รู้ว่าเป็นภาพลวงตาเรา จึงเป็นของที่ไม่เป็นที่ตั้งของ**อัสสาทะหรือความพอใจ ท่านจึงกล่าวบอกว่าเธอทั้งหลายจงมาดูโลกนี้เถิด ทั้งดงามประดุจราชรถ โลกนี้งามเหมือนราชรถซึ่งบรรดาคนทั้งหลายพากันติดอยู่ แต่ผู้รู้ทั้งหลายไม่เกี่ยวข้องด้วย** นี่เป็นพุทธภาษิตว่า**โลกนี้คือขันธโลก หรือเบญจขันธ์** นี่เป็นโลก ๆ หนึ่ง **ขันธ์ก็คือโลก**มนุษย์ เราแต่ละคนนี่เป็นโลก ๆ หนึ่ง โลกนี้งามประดุจว่าราชรถ เพราะมันมีผิวหนังกำพร้ามาบังเอาไว้ หนังกำพร้านี่บางนิดเดียว ถ้าหนังปลิ้นออกมาแล้ว ผัวหนีเมีย เมียหนีผัว พ่อหนีลูก ลูกหนีแม่ **ต่างคนต่างหนี ความอุจาดเกิดขึ้น**

ไม่กล้าเข้าหากัน ที่เรายังรักใคร่ปรองดองกันอยู่ได้ เสน่หาอาลัยกันอยู่ได้**ก็เพราะหนังกำพร้า** ทั้ง ๆ ที่หนังกำพร้านั้นแสนจะบางเหมือนกระดาษแก้วแผ่นหนึ่งเหมือนกัน มันคลุมตัวเรา และ**ข้างในมีน้ำหนอง ตับ ไต ไส้พุงทั้งตัวก็มีโครงกระดูกทั้งนั้นทั้งนั้น สิ่งสกปรกโสมมเหล่านี้ปิดด้วยหนังกำพร้าบาง ๆ** คล้าย ๆ กระดาษแก้วหุ้มเอาไว้ เราไม่ได้คิดเราก็สนุกเสน่หาอาลัยติดอกติดใจในขันธ์โลก ทั้งตัวเราเองทั้งคนอื่น เราเองก็รักตัวเราและรักคนอื่นด้วย **เพราะหนังกำพร้ามันตบตาเรา** ถ้าหนังกำพร้าพลิกขึ้นมา ต่างคนต่างหนี บางทีกลัวกัน ไม่กล้าเดินเข้าหากัน เหมือนญี่ปุ่นถูกระเบิดปรมาณูที่ฮิโรจิมา ตัวแดงทั้งตัวเลย ที่ยังไม่ตาย ตัวแดงทั้งตัว หนังกำพร้าถลอกหมดทั้งตัว บางคนอยู่ได้ ๓ วันกว่าจะตายก็มี พระอรรถกถาจารย์จึงบอกว่าถ้ามนุษย์เราเอาหนังกำพร้าออกมาเสียแล้ว **ทุกคนต้องถือกระบองอันหนึ่งอยู่ในมือคอยไล่แมลงวัน** ที่พูดอย่างนี้ก็เพื่อให้พิจารณาปลงธรรมสังเวชว่าเบญจขันธ์มันตบตาเราแท้ ๆ สมดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงว่า**รูปขันธ์เหมือนต่อมน้ำ เวทนาขันธ์**

อย่างรวดเร็ว อ่อนเพลียจนถึงเดือนตุลาคม หรือ พฤศจิกายน ๒๕๒๖ เริ่มมีอาการตัวเหลือง อ่อนเพลียลงเรื่อย ๆ ผมและลูก ๆ ต้องพูดอ้อนวอนให้ไปตรวจที่โรงพยาบาล เจ้าตัวไม่อยากไปกลัวผ่าตัด ต้องพูดอ้อนวอนหลายครั้งจึงตกลงใจไปรักษาพยาบาลที่ รพ. ศิริราช เมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๒๖ และได้รับการผ่าตัดเมื่อ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๒๖ ศัลยแพทย์ต้องตัดเอาลำไส้เล็ก และท่อน้ำดีออกเพราะปรากฏว่ามีเนื้อร้ายเกาะกินอยู่ ผ่าตัดแล้วนอนรักษาแผลผ่าตัดอยู่จนหาย แต่อาการรับประทานอาหารไม่ได้ น้ำหนักลดลงเป็นอยู่เรื่อย ๆ ผอมลง ๆ จนทำให้รู้สึกสงสารเจ้าตัวไม่รู้ว่ามีเนื้อร้าย คงคิดว่าเป็นแผลธรรมดา นายแพทย์ผู้รับผิดชอบจะให้ฉายแสง เจ้าตัวและลูก ๆ ไม่ยอมในที่สุดหมอบอกให้กลับบ้านได้โดยเอายาจากโรงพยาบาลมารับประทานเองที่บ้าน ๑๕ วันพาไปหาหมอตรวจ และสั่งยาให้ใหม่, ระหว่างป่วยอยู่ที่บ้านก็พยายามหาทั้งยาจีน ยาไทยที่ว่าเก่ง ๆ มาให้รับประทานใครว่าทางไหนดีก็ทำทุกอย่างทั้งทางรักษาทางจิต และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อาการนงลักษณ์ไม่ดีขึ้นเลย หมดแรงไปทุกทีจนต้องนอนอยู่กับที่เป็นเดือน ทำให้เกิดแผลกดทับที่ก้นกบ และเกิดบวมที่ปลายรอยแผลผ่าตัดต้องพาไป

ผ่าตัดเอาน้ำเหลืองออกและแผลนั้นปรากฏว่าไม่หายจนถึงแก่กรรม

เมื่อเย็นวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗ อาการของนงลักษณ์รู้สึกว่าทรุดหนักมีไข้สูงให้รับประทานยาแก้ไข้แล้วเห็นอาการไม่ดีขึ้น มีอาการไม่รู้สึกตัวจึงตกลงพาไป รพ. พระมงกุฎเกล้า ขณะอยู่ที่ รพ. พระมงกุฎเกล้า นงลักษณ์ไม่รู้สึกตัวเลย ทางโรงพยาบาลต้องให้น้ำเกลือตลอดเวลา จนถึงวันอังคารที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗ เวลาประมาณ ๒๑.๒๕ น. ก็ถึงแก่กรรม นับเป็นบุญกุศลของนงลักษณ์อย่างหนึ่งที่ขณะเจ็บป่วยอยู่นั้น ไม่มีอาการปวดร้าวภายในเลยตั้งแต่เริ่มป่วยจนถึงแก่กรรมมีแค่อาการรับประทานไม่ได้อ่อนเพลียลง ๆ

ด้วยกุศลผลบุญและคุณความดีทั้งหลายที่นงลักษณ์ ผู้ล่วงลับรวมทั้งที่ผมและบุตร-ธิดา-ญาติพี่น้องได้สะสมบำเพ็ญไว้ภพนี้ ขออธิษฐานให้เป็นทางคลบันดาลนำดวงวิญญาณของนงลักษณ์ แสงจันท์ไทย ผู้ล่วงลับจงไปสู่สุคติวิสัย เสวยทิพย์สมบัติในสัมปรายภพนั้นเทอญ

พล.ต. คำรน แสงจันท์ไทย

และบุตร-ธิดา-หลาน ๆ ญาติพี่น้อง

เหมือนฟองน้ำ สัญญาขันธ์เหมือนพยับแดด สังขาร-ขันธ์เหมือนต้นกล้วย วิญญาณขันธ์เหมือนนักเล่นกล

เพราะฉะนั้นเมื่อเป็นเช่นนี้แล้วท่านจึงบอกว่า**ขันธ์ ๕ เป็นภาระโลก เป็นภาระใหญ่ที่เราแบกกันอยู่ทุกวันนี้** หาอาหารให้มันกินและมันเป็นนายเหนือหัวด้วย ถึงเวลาก็เตือนเรา วันหนึ่งกินตั้ง ๓ พัก ๔ พัก เราหลับไปแล้วสองสามชั่วโมงตื่นขึ้นมาก็หาของกิน ต้องหาของให้มันกินทุกวัน ขันธ์ ๕ ท่านจึงบอกว่าเป็น**ภาระโลก** เป็นเหตุให้เกิดซึ่งความ**ทุกข์ในโลก** ถ้าเราอยู่ตราบใดก็ทุกข์มันอยู่ตราบนั้น **และการวางภาระเสียได้จะเป็นสุข** เพียงแต่บริหารมันไปตามหน้าที่ของมัน บุคคลวางภาระหนักแล้วไม่ยึดเอาภาระอื่นมา **ก็ถอนตัณหาพร้อมมูลรากขาดแล้ว เป็นผู้หายสูญ เป็นผู้ดับแล้วในโลก คือนิพพาน** ขอจบปาฐกถาเรื่องเบญจขันธ์เพียงเท่านี้.

คติธรรมประจำใจ

เกิดมาทั้งที ต้องเอาดีให้ได้ จะตายทั้งทีต้องฝากดีเอาไว้.....เมื่อเจ้ามามีอะไรมาด้วยเจ้า เจ้าจะเอาความสุขสนุกไฉน เจ้ามามือเปล่าเปล่า เจ้าจะเอาอะไร เจ้าก็ไปมือเปล่า เหมือนเจ้ามา